

ŽURNALISTIKA

2020 (I)

ALMANACHAS

INTERVIU

ŽURNALISTAI

ETIKA

DATOS

ISTORIJA

KŪRYBA

KELIONĖS

KRONIKA

Kormoranas. Svetimas paukštis. Iš serijos „Tarp Dviejų Krantų“.

Tado Kazakevičiaus nuotr.

ALMANACHAS
ŽURNALISTIKA
2020 (I)

ALMANACHAS ŽURNALISTIKA 2020 (I)

Redakcinė kolegija

Audronė Nugaraitė
Vytautas Urbonas
Domas Šniukas
Henrikas Vaitiekūnas
Jonas Staselis
Dainius Radzevičius

Vyriausioji redaktorė

Jolanta Beniušytė

Autoriai

Giedrė Vaičekauskienė
Jolanta Beniušytė
Vytautas Urbonas
Dana Kurmilavičiūtė
Domas Šniukas
Daiva Červokienė
Sigitas Povilas Krivickas
Liana Binkauskienė
Kristina Juraitė
Vytautas Žeimantas
Teresė Staniulytė
Brigita Sabaliauskaitė
Vaclovas Juodpusis

Kalbos redaktorė

Angelė Pletkuvienė

Dizainerė

Ilna Chmieliauskaitė

ISSN 0135-1346

Lietuvos žurnalistų sąjunga, Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, 2020.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą „Žurnalistika. Raudonoji knyga: ką sukūrėme ir ką turime išsaugoti per 30 laisvės metų? Istorija, analizė, įžvalgos“.

(Fondas yra įsipareigojęs 2020 m. projektui vykdyti suteikti 5 000 eurų finansinę paramą)

(„Redaktorės žodis“, „Populiarios naujienos standartas naujojoje žiniasklaidoje“, „Europos žurnalistika – koks kelialapis į šviesią ateitį?“, „Žiniasklaida ir Lietuvos laisvė“, „Televizijos laida „Veidrodis“ – gaivaus oro gūsis“, „Kaip gimė pirmasis necenzūrinis“, „Trisdešimtmečio akimirkos – istorinėse nuotraukose“, „Nepriklausomybės aušrai brėkstant“, „Lietuvos įvykių atgarsiai Rusijos žiniasklaidoje“, „Žurnalistikos potvynis“, arba žodžio ir spaudos laisvės atgimimas“, „Naujienu agentūrai Elta – 100 metų!“, „Rašyti trumpai – pasakyti daug“, „Eugenijos Šimkūnaitės palikimas šalies periodikoje“, „Per karantiną pravertė naujų darbo formų įgūdžiai“, „Žurnalistai – į muzikos aruodą“, „Intelkto ugdymas COVID-19 sąlygomis“, „Kas, kur, kada – 2020 metai nuo sausio iki birželio“).

Redakcija neatsako už leidinyje pareikštas nuomones.

Viršelyje – Vitalija. Išėjusio menininko žmona. Tado Kazakevičiaus nuotrauka iš serijos „Tarp Dviejų Krantų“, kuri pelnė prizinę vietą 2020 m. Pasaulio spaudos fotografijos konkurso (*World Press Photo*) portretinių fotografijų kategorijoje. Almanacho „Žurnalistika“ vidiniuose viršeliuose taip pat publikuojamos „Tarp Dviejų Krantų“ serijos nuotraukos. Plačiau apie T. Kazakevičių ir prestižinį apdovanojimą laimėjusius darbus – skaitykite 107 puslapyje.

ALMANACHAS „ŽURNALISTIKA 2020 (I)“

Formatas 17x24 cm, 8 sp. l. (128 p.)

Leidėjai: Lietuvos žurnalistų sąjunga, Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija

Adresas: Jogailos g. 11, LT-01116 Vilnius, www.lzs.lt

Leidybos įmonė „Kriventa“, V. Pietario g. 5-3, LT-03122 Vilnius, www.kriventa.lt

Tiražas 600 egz. Pasirašyta spaudai 2020 06 03

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius

Redaktorės žodis

Jolanta BENIUŠYTĖ

Sveiki, mieli skaitytojai, pristatau Jums pirmąjį šių metų almanacho „Žurnalistika“ numerį, kuris parengtas ir išleistas Lietuvoje paskelbto karantino dėl COVID-19 (koronaviruso infekcijos) plitimo grėsmės sąlygomis.

Šiuo laikotarpiu labai įdomu stebėti žiniasklaidos ir visos bendros viešosios komunikacijos virtuvę, kurią analizuoja politinės komunikacijos specialistė dr. Giedrė Vaičekauskienė. Anot socialinių mokslų daktarės, naujienos apie koronaviruso pandemiją labai aiškiai atskleidė profesionaliosios žiniasklaidos ir socialinių tinklų žiniasklaidos logikos samplaiką tinklaveikos sąlygomis. „Tradicinės žiniasklaidos darbuotojai vos spėja fiksuoti naujienas, bėgti paskui užplūdusią informaciją, tad faktams, informacijai tikrinti ir jų analizei laiko nebelieka. Svarbiausiu naujienos kriterijumi tampa pirmumas ir emocionali išraiška, kuri atkreips tos pačios tinklo visuomenės dėmesį. Tai yra žiniasklaidos skaitmeniniame amžiuje verslo išgyvenimo modelis“, – teigia autorė.

Karantino sąlygomis kaip aidas iš kito, buvusio, pasaulio atrodo vasario mėnesį tarptautinėje konferencijoje Taline išsakytos kolegų iš įvairių šalių mintys apie žurnalistikos dabartį ir ateitį. Apie klasikinės žurnalistikos išlikimą, žurnalistų saugumą ir perspektyvas.

Eugenijaus Maciaus nuotr.

Virusas atsitraukia, o žurnalistikos stiprinimo aktualijos išlieka, jos niekur nedingo. Tad koks išganingasis tikrosios žurnalistikos kelialapis į ateitį? „Nesuteikite niekam, ypač politikams, teisės apibrėžti, kas yra žurnalistas, laikykitės savo etiškos ir profesionalios žurnalistikos vertybių, pasirūpinkite, kad kuo daugiau žiniasklaidos priemonių priklausytų savireguliacijos institucijoms šalies mastu, stiprinkite žurnalistų raštingumą“, – tokias mintis Taline dėstė Europos žurnalistų federacijos prezidentas Mogensas Blicheris Bjerregårdas.

Seniai žinoma tiesa, kad, norint sužinoti kelią į ateitį, reikia pažinti praeitį. Šių metų pagrindinė almanacho tema „Žurnalistika. Raudonoji

knyga: ką sukūrėme ir ką turime išsaugoti per 30 laisvės metų? Istorija, analizė, įžvalgos“. 2020 metai – neeiliniai, minimas atkurto Lietuvos valstybės 30-metis, tad labai svarbu atspindėti, įvertinti, analizuoti žiniasklaidos vaidmenį ir įtaką valstybės atkūrimo procese. Almanache rasite įdėmaus dėmesio vertą profesoriaus Vyto Urbono studiją „Žiniasklaida ir Lietuvos laisvė“. Autorius apžvelgia Sąjūdžio periodo leidinius, laisvėjančio radijo ir TV laidas, kuriama spaudos teisinę bazę, naujos laikraščių sistemos formavimąsi, žurnalų skaičiaus augimą, dabartinės žiniasklaidos raidos tendencijas.

„Tada, prieš tris dešimtis metų, visą sovietmetį slopinta tiesa pratrūko galingu, tikrus gyvenimo faktus skelbiančios informacijos srautu; jį, tą TIESOS ŽODĮ, gaudėme per mitingus, dėl jo nusidriekdavo ilgiausios eilės prie spaudos kioskų, o vakarais ištuštėdavo gatvės, nes per televiziją buvo rodomas „Veidrodis“ – meninės publicistikos laida, kurią dabar jau legendine galime vadinti“, – rašo žurnalistė Dana Kurmilavičiūtė, parengusi interviu su buvusia šios laidos vedėja Danute Jokubėniene.

Kaip gimė pirmasis necenzūrinis spaudos įstatymas, pasakoja Domas Šniukas. Pirmasis Lietuvos istorijoje Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas, uždraudęs cenzūrą, priimtas 1990 m. vasario 9 d., t. y. dar prieš paskelbiant Nepriklausomybę. Jį rengiant aktyviai dalyvavo Lietuvos žurnalistų sąjunga, atskiri jos atstovai. Komisijai, rengusiai įstatymą, vadovavo D. Šniukas, tuometinis Lietuvos TSR valstybinio televizijos ir radijo komiteto pirmininkas.

Įtemptas, kupinas iššūkių, atradimų ir tragedijų valstybės ir atgimusios žiniasklaidos

kūrimosi laikas atsispindi istorinėse trisdešimtmečio nuotraukose, kurios daugeliui jau įstrigusios į atmintį, kaip antai sovietiniai tankai, važiuojantys į taikių žmonių minią prie televizijos bokšto... To laiko žurnalistų išgyventos emocijos neišblėso iki šiol – jomis almanache dalijasi Sigitas Povilas Krivickas. Kokie buvo Lietuvos įvykių atgarsiai Rusijos žiniasklaidoje, pasakoja Liana Binkauskienė, Maskvoje pakalbinusi du ano meto liudininkus kolegas.

Recenziją apie šiemet išėjusią Vilniaus universiteto profesoriaus Andriaus Vaišnio monografiją „Žurnalistikos potvynis. Lietuvos žiniasklaidos sistemos kaita 1986–1990“ pateikia Vytauto Didžiojo universiteto profesorė Kristina Juraitė. Profesorė pastebi, jog „praėjus daugiau nei trims dešimtims metų, pats laikas pažvelgti atgal, įvertinti sudėtingą to laikmečio kontekstą tam, kad geriau suprastume ne tik jo aplinkybes bei jų reikšmę, bet ir grandines, kurios vienaip ar kitaip pasiekia mūsų dienas. Visuomenėje, kur kas trečias gyventojas jaučia nostalgiją sovietmečiui ir yra įsitikinęs, jog žmonėms tuo metu gyventi buvo lengviau („Vilmorus“, 2018), šios knygos atsiradimas yra reikalingas tam, kad puoselėtume istorinę atmintį ir kritiškai reflektuotume šias patirtis.“

Džiugu, kad šiame almanacho numeryje turime ir daugiau recenzijų. Muzikologas, žurnalistas Vaclovas Juodpusis apžvelgia kolegų A. Vaišnio, Aurelijos Arlauskienės ir Ritos Biliauskienės išleistas knygas apie garsius Lietuvos muzikos pasaulio atstovus.

Šiais metais gausu sukakčių – 100 metų mini naujiųjų agentūra Elta, tiek pat metų būtų sukakę garsiai žolininkei Eugenijai

Šimkūnaitei. 2020-uosius Seimas paskelbė E. Šimkūnaitės metais. „Mokslininkė, savo gyvenimą paskyrusi vaistiniams augalams tyrinėti, racionaliam vartojimui ir apsaugai propaguoti, tautos žinijai skleisti, aktyviai bendradarbiavo kone visuose šalies respublikiniuose leidiniuose“, – rašo žurnalistė Daina Červokienė.

Smagu, kad sugražinome humoro rubriką, – paskaitykite, kaip ugdyti intelektą COVID-19 grėsmės sąlygomis. Žurnalistika ir humoras – neatsiejami dalykai, sako dailininkas, žurnalistas Kazys Kęstutis Šiaulytis, iliustravęs Juliaus Vėtros feljetoną. Beje, tai retas žanras šiais laikais.

Kaip patys to nežinodami pajūryje karantinui ruošėsi kauniečiai žurnalistai, ką šiomet iki vasaros nuveikė žurnalistų bendruomenė, dėl kokių netekčių liūdime – viską rasite šio leidinio numeryje.

Startuojame atnaujinę almanacho dizainą, informacines spausdintų publikacijų ribas praplečiame QR kodais, džiaugiamės naujais autoriais, įdomiomis viršelių nuotraukomis, kurių autorius – tarptautinį įvertinimą už jas pelnęs fotografas Tadas Kazakevičius. Ačiū visiems, prisidėjusiems prie almanacho „Žurnalistika“ 2020 (I) gimimo. Malonaus skaitymo, prasmingo vasaros laiko su „Žurnalistika“!

***Pagarbiai Jolanta Beniušytė,
almanacho „Žurnalistika“
vyriausioji redaktorė***

R E M I A

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Populiarios naujienos standartas naujojoje žiniasklaidoje

mattonstock.lt nuotr.

Dr. Giedrė Vaičekauskienė,
socialinių mokslų daktarė

Gyvename naujo – skaitmeninio – pasaulio infrastruktūros sąlygomis. Mūsų namai, mūsų pasikalbėjimo kavinės yra skaitmeniniai ekranai. Naujajai žmonių pasaulio sąveikai būdinga kasdien dalytis naujienomis internete, jas aptarti tarpusavyje. Šiandien žmonės patys kuria viešąjį interesą dominančias žinias / istorijas. Tad populiarių naujienų kūrimas, anksčiau išimtinai priklausęs tik tradicinei žiniasklaidai, nebėra vien tik žurnalistų prioritetas.

Dėl populiarių žinių internete šiandien kaunasi visi: žurnalistai, politikai, visuomenė. Todėl, manau, laikas ir proga pakalbėti apie hibridinę žiniasklaidos sistemą, kurioje jau veikiame visi, svarstantys viešuosius reikalus internete. Apie tai ir yra šis tekstas.

Hibridinė žiniasklaidos sistema ir jos ypatybės

Pradėkime nuo to, kaip šiuolaikinis žmogus šiandien gauna informaciją. Žinių srautas visuomenę pasiekia per hibridinę, t. y. mišrią, žiniasklaidos sistemą, kurioje veikia senosios (mums įprastos tradicinės žurnalistikos) ir naujosios (siejamos su skaitmeninėmis platformomis) žiniasklaidos praktikos. Senosios ir naujosios žiniasklaidos logikos sąveikauja tarpusavyje, juda nepriklausomai ir vis labiau kartu, demonstruodamos ne tik chaosą, bet ir naujus integracijos bruožus. Taip šią sudėtingą, dinamišką ir dar nenusistovėjusią sistemą aiškina politinės komunikacijos tyrėjas Andrew Chadwickas, kuriam ir priklauso terminas „hibridinė žiniasklaidos sistema“, konceptas apie medijų istorijos ir socialinės teorijos pokyčius (Chadwick, *The Hybrid Media System. Politics and Power*, 2017). Vadovaujantis Chadwicko koncepcija, „naujosios medijos“ arba „naujoji žiniasklaida“ (angl. *new media*) geriausiai apibūdinamos kaip naujųjų ir senųjų medijų hibridai. Senosios žiniasklaidos praktikos gali atsinaujinti, reaguodamos į „naujumo“ iššūkius. Taigi remiantis šiuo požiūriu naujoji žiniasklaida šiandien yra ne tik interneto tinklų platformos, tokios kaip „YouTube“, „Facebook“, „Twitter“, „Instagram“, bet ir atsinaujinusios televizijos, radijo technologijos, naudojančios skaitmeninius formatus. Bendras naujųjų medijų bruožas – sąjunga su internetu, masinė transliacija / komunikacija per skaitmeninį ekraną. Išskirtinė naujų platformų „Facebook“ ir „Twitter“ ypatybė yra jų gebėjimas kurti socialinius komunikacinius tinklus. Naujųjų medijų galia pirmiausia susijusi su tuo, kad susilpninama tradicinės žiniasklaidos įtaka ir išauga socialinių tinklų

žiniasklaidos vaidmuo atspindint rezonansinius įvykius demokratinėse visuomenėse.

Socialiniai tinklai kaip hibridinės žiniasklaidos dalis. Tekste anksčiau jau paminėti socialiniai tinklai šiandien taip pat yra žiniasklaidos priemonės, kurių pagrindiniai bruožai – informacijos pliuralizmas ir demokratinė raiška. Socialinių tinklų žiniasklaidoje naujienas gali pranešti ir nuomones reikšti visi, nepaisant asmens statuso (nėra redakcijos filtro, „vartininkų“, saugančių masinę informavimo erdvę, kiekvienas gali demonstruoti savo kalbėjimo laisvę). Socialinių tinklų žiniasklaida, kaip ir kitos ankstesnės internetinės platformos, suteikia asmenims galimybę paskelbti savo mintis ir informacinį turinį, nereikalaujant specialaus raštingumo. Įvairaus lygio mėgėjų (tarp jų ir marginalų, autsaiderių) balsai gali transliuoti naujienas

„Įvairaus lygio mėgėjų (tarp jų ir marginalų, autsaiderių) balsai gali transliuoti naujienas savo didelei auditorijai internete ir netgi pakeisti tradicinės žurnalistikos turinį.“

savo didelei auditorijai internete ir netgi pakeisti tradicinės žurnalistikos turinį. Skaitytojas tikriausiai jau pastebėjo, kad tekste vartoju sąvoką „socialinių tinklų žiniasklaida“ vietoj tiek akademinėje, tiek šnekamojoje kalboje įprastų terminų „socialinės medijos“ ar „socialinė žiniasklaida“ (angl. *social media*). Aiškindama naujosios žiniasklaidos ypatybes pasirinkau vartoti vieno ryškiausių mediatizacijos teorijos (ši teorija išryškina žiniasklaidos svarbą tinklinei visuomenei ir jos prisitaikymą prie žiniasklaidos logikos, normų, kultūros) atstovo, danų mokslininko Stigo

Lietuvoje 2020.03.20 14:02

Profesorius Kasiulevičius: vadovauti COVID-19 operacijai turi kariškis, šalia jo turi būti karo medikas

1200

LRT.lt 2020.03.20 14:02

Pasak V. Kasiulevičiaus, premjerui Sauliui Skverneliui reikia leisti užsiimti ekonomika ir nukrauti rūpinimasi visokiais reagentais ir terpėmis. Sveikatos apsaugos ministerija ir kitos turi tiesiog vykdyti visus Valstybės ekstremaliųjų situacijų operacijų centro nurodymus šią valandą, o ne svarstyti ir imituoti veikimą, teigia V. Kasiulevičius.

Vytautas Kasiulevičius
 Kad niekas nesakytų, kodėl nepojėiu. Visi šį COVID-19 istorija dar tik pakeliui į kalną. Todėl anksčiau padaryti sprendimai duos geresnę efektą. Ypač aštrūs COVID-19 operacijai turi kariškis, turintis karinių operacijų ir jų planavimo patirties. Tokių tikrai turime. Šalia tokio žmogaus privalo būti patyręs karo medikas. Vienas. Pabrėžiu - karo medikas. Buvęs Afganistane, Afrikoje, Irake ar Ukrainoje. Patikėkite - tokų irgi turime. Karo mediciną konsultuoti turi profesionalūs e... Žr. daugiau

8,9 tūkst. 320 3,3 tūkst.

Šaltinis: ekrano nuotrauka iš LRT.lt, 2020 m. kovo 20 d.

Hjarvardo patikslintą sąvoką „socialinių tinklų žiniasklaida“ (angl. *social network media*). Hjarvardas, kurio tyrimų laukas yra žiniasklaidos istorijos ir sociologijos studijos, naujosios medijos, pabrėžia, kad iš tikrųjų prigimtimi ir funkcija visos žiniasklaidos priemonės iš esmės yra socialinės, ir tai taip pat nereiškia, jog tradicinės medijos priemonės, tokios kaip telefonas ar radijas, yra mažiau socialinės nei „socialinė žiniasklaida“. Vis dėlto terminas „socialinių tinklų žiniasklaida“ yra tikslesnis ir labiau tinka analizei, kai pabrėžiama galimybė socialiniuose tinkluose visiems kurti autentišką turinį, juo dalytis.

Hjarvardas, panašiai kaip jau minėtas Chadwickas, nurodo, kad tradicinė senoji žiniasklaida ir socialinių tinklų žiniasklaida daugeliu aspektų susilieja, siejasi tarpusavyje. Logikų tarpusavio sąveikavimas aki vaizdžiai pasireiškia dalijantis žiniomis iš profesionaliosios žiniasklaidos šaltinių per socialinių tinklų žiniasklaidą ir, priešingai, naujienų iš socialinių tinklų žiniasklaidos eskalavimas „senosios“ žurnalistikos formatais. Tyrėjai, analizuojantys naujosios (hibridinės) žiniasklaidos dinamiką naujienų požiūriu, teigia, jog populiarių naujienų kūrimas tapo strateginiu prioritetu. Naujienų žinių sėkmė ar nesėkmė tapti patrauklia socialinių tinklų žiniasklaidoje naujienų tarnybose buvo įtvirtinta kaip naujas „kokybės“ standartas. Tą praktiniu lygmeniu matome ir pažvelgę į Lietuvos nacionalinį transliuotoją, kai televizijos naujienų laidose skiriamas specialus laikas socialinių tinklų žiniasklaidos naujienoms apžvelgti. Tai reiškia populiarias žinias arba, jei pasiremtume Hjarvardo terminologija, „kokybiškas“ naujienas, sulaukusias daugiausia vartotojų aktyvumo (vertinant, komentuojant, dalijantis). O gal TV apžvalgų rengėjai „senoviškai“ nusprendžia, kurio autoriaus naujienos vertos didesnio viešumo. Akivaizdu yra viena, apie ką rašo medijų tyrėjai, kad nauja tinklinės visuomenės gyvenimo ir pasaulio sąveikos norma (kasdienis socialinis pokalbis su „draugais“ apie naujienas) sukuria naują įsitraukimo į viešuosius reikalus kontekstą. Mūsų akyse rutuliojasi nauji viešumo formavimo būdai. O senajai žiniasklaidai tai reiškia naują verslo modelį (kuriant naujus auditorijos pritraukimo būdus, neprarandant pajamų, teisėtumo) ir iššūkius spėti paskui socialinių tinklų žiniasklaidą.

Išraiškos kaip naujienos hibridinės žiniasklaidos aplinkoje

Naujienos apie koronaviruso pandemiją labai aiškiai atskleidė profesionaliosios žiniasklaidos logikos ir socialinių tinklų žiniasklaidos logikos samplaiką tinklaveikos sąlygomis. Turtingoje hibridinės žiniasklaidos aplinkoje dėl naujienų lenktyniauja (tekstas rašomas dar vykstant karantinui, 2020 m. kovo pabaigoje) profesionalai ir mėgėjai. Medijų klasiko Marshallo McLuhano pavadintas „globalus kaimas“ įkaito nuo prezidentų, įvairaus rango ir politinės priklausomybės politikų, tikrų ir apsišaukėlių ekspertų, demokratiškų ir populistinių aktyvistų, paprastų piliečių komunikacinio triukšmo. Visi tinklinėje bendruomenėje turi ką pasakyti. Tradicinės žiniasklaidos darbuotojai vos spėja fiksuoti tas naujienas, bėgti paskui užplūdusią informaciją, tad faktams, informacijai tikrinti ir jų analizei laiko nebelineka. Svarbiausiu naujienos kriterijumi tampa pirmumas ir emocionali išraiška, kuri atkreips tos pačios tinklo visuomenės dėmesį. Toks yra žiniasklaidos skaitmeniniame amžiuje verslo išgyvenimo modelis, konkuruojant dėl populiarių naujienų. Transliavimo (angl. *broadcast*) eroje buvo gerokai paprastesnė sistema, nes egzistavo komunikacijos forma „vienas – daugeliui“.

Socialinių tinklų atsiradimas po penkis šimtus metų gyvavusio Johannesio Gutenbergo spaudos presos išradimo komunikaciją „vienas – daugeliui“ transformavo į „daugelis – daugeliui“. Šios transformacijos sąlygomis centralizuoti komunikatoriai – žaidėjai prarado galimybę kontroliuoti informacijos srautą ar žinutes, kurios rezonuoja su paprastais žmonėmis. Oligopolija, kuria masinės

komunikacijos kontekste vos dar prieš kelis dešimtmečius mėgavosi valdžia ir didžiosios žiniasklaidos kompanijos, yra prarasta, įtakingoje savo knygoje „The People vs. Democracy. Why our Freedom is in Danger and how to Save It?“ rašo politologas Yascha Mounkas.

Dabarties politiniams lyderiams – „žiniasklaidos meistrams“ – nebereikia megzti ilgalaikių santykių su žurnalistais, kad kaip anksčiau patektų į masinę žiniasklaidą. Populiariai „Facebooke“ rašančio mero žinutės yra nemokamai padauginamos televizijų, radijo stočių, portalų naujienų pranešimuose, pakartojamos spausdintiniuose laikraščiuose. Populiari žinia išplatinama visais formatais. Viešą dėmesį mokantys pritraukti naujieji informatoriai apeliuoja į teisę visiems žinoti, tačiau po tuo taip pat slepiasi auginamas asmeninis reitingas, prisitaikymas prie hibridinės žiniasklaidos rinkos.

Nuomonės formuotojų amžius. Šiandien norint tapti nuomonės formuotoju nebereikia

Lietuvoje – naujas koronaviruso atvejis Klaipėdoje

papildyta 10.37 (585)

www.DELFI.lt

2020 m. kovo 14 d. 10:37

f t in e s o

Klaipėdos meras Vytautas Grubliauskas šeštadienio ryte savo feisbuko paskyroje skelbia, kad Klaipėdos universitetinėje ligoninėje – dar vienas koronavirusu užsikrėtęs pacientas. Anot jo, užsikrėtęs asmuo – kretėnė. Sveikatos apsaugos ministerija šeštadienį ryte taip pat paskelbė apie Lietuvoje patvirtintą dar vieną koronaviruso infekcijos atvejį.

Klaipėdos meras Vytautas Grubliauskas skelbia, kad naujas atvejis fiksuotas Klaipėdoje.

„Jr vėlgj, deja, bet jau turiu informacijos, kad j KUL atvežtas dar vienas COVID-19 virusu užsikrėtęs kretėnė.“

Tai jaunas studentas, Kovo 10 d. parsikrėdęs iš Danijos į Lietuvą, o iš Vilniaus jau keliaavęs autobusu, tad rizikos faktorių, turint omenyje galimų kontaktų gausą, gana daug...

Visuomenės Sveikatos Centras (VSC) neatidėliotinai imsis šios informacijos tikslinimo ir būtinųjų tikrinimų, nenori skieisti nereikalingų baimių, bet siūliau visiems itin dėmesingai sekti oficialią informaciją bei medikų nurodymus, baimel ir paniką pasiduoti nevalia, nes tai – trumpiausias kelias į chaosą.

Šaltinis: ekrano nuotrauka iš DELFI.lt, 2020 m. kovo 14 d.

LRT TELEVIZIJA
2020.03.14 09:35

LRT TELEVIZIJA # Žinios # Koronavirusas # Vytautas Grubliauskas # Kretinga # Klaipėda

Klaipėdoje šeštadienį į ligoninę buvo atvežtas vyras, užsikrėtęs koronavirusu. Tai savo feisbuko paskyroje paskelbė Klaipėdos meras Vytautas Grubliauskas.

„Tai jaunas studentas, Kovo 10 d. parsukridęs iš Danijos į Lietuvą, o iš Vilniaus jau keliavęs autobusu, tad rizikos faktorių, turint omenyje galimų kontaktų gausą, gana daug“, – rašo Klaipėdos meras. Jis pažymi, kad vyras paguldytas į Klaipėdos Universitetinę ligoninę. Anot V. Grubliausko, dar 11 mėginių dėl koronaviruso yra išsiųsti tirti į Vilnių.

Šaltinis: ekrano nuotrauka iš LRT.lt, 2020 m. kovo 14 d.

išleisti daug pinigų radijo ar televizijos stočių savininkams, kad pasirodytum jų platformose. Tik reikia paisyti naujųjų medijų vertybių, vyraujančios savo šalies žurnalistinės kultūros. Skaitytojai, kasdien aptardami naujienas, tikiu, taip pat pastebėjo hibridinėje žiniasklaidoje dominuojantį negatyvizmą, visų nuomonės turėjimą, išreiškiamą rėkmingu tonu, kai nesirūpinama retoriniais standartais, kai apeliuojama į tai, jog aštriai ir užgauliai kalbama demokratijos vardu.

Taigi komunikacija, internetui tapus nemo-kamu spaudos presu, demokratizavosi. Vyraujančiais populiaros išraiškos bruožais

„Viešą dėmesį mokantys pritraukti naujieji informatoriai apeliuoja į teisę visiems žinoti, tačiau po tuo taip pat slepiasi auginamas asmeninis reitingas, prisitaikymas prie hibridinės žiniasklaidos rinkos.“

tapo kalbos supaprastinimas, šnekamoji kalba, socialus draugiškas tonas, emocionalumas, atviri įžeidimai, užgaulūs epitetai, tabu laužymas (pasakyti pirmam, sulaužant politinio korektiškumo taisykles). Pritariu

požiūriui, kad medijų galios amžiuje lenktyniaujama ne dėl informacijos, o dėl populiaros išraiškos, dirginant tinklinės bendruomenės emocijas.

„Išraiška šiandien yra svarbiau už informaciją [tiesą]“, – pastebėjo garsus komunikacijos ekspertas, sociologas Dominique'as Woltonas, skaitęs viešas paskaitas Lietuvoje prieš dvejus metus. Woltonas nėra optimistiškai nusiteikęs interneto, kuriame nėra oficialios redakcijos, taigi ir atsakomybės už išraišką, atžvilgiu. Vis dėlto komunikacijos ekspertas konstatuoja, kad diskusijos ir debatai, kurie vyksta internete, yra demokratijos sinonimas. Pasak Woltono, demokratija visada yra nestabilumo sinonimas, tad priimdami demokratiją turime susitaikyti su tam tikrais netvarkos elementais. Eksperto vertinimu, komunikacinis triukšmas, į kurį pereina šių dienų tinklinė visuomenė, yra demokratijos projektas be cenzūros, jame dalyvauja visi, norintys dalytis informacija, pasisakyti ir pasirodyti.

Mediatizuoti įvairių veikėjų pasirodymai aki-vaizdžiai iliustruoja sociologo, tinklinės visuomenės tyrėjo Manuelio Castellso tezę, kad „masinė komunikacija transformavosi į masinę savęs pristatymo komunikaciją“.

Technologijų įvaldymas, prasiplėtę saviraiškos laisvės horizontai pakeitė senamadišką masinę visuomenę. Tačiau iki šiol nesutariama, ar socialinių tinklų žiniasklaida yra optimizmo ar pesimizmo tinklai?

„UŽ“ ir „prieš“ socialinius tinklus. Nesiginčijama dėl vieno, kad skaitmeninės žiniasklaidos platformos „Facebook“ ar „Twitter“ neabejotinai vaidina svarbų vaidmenį skleidžiant visuomenei aktualią informaciją ir sudarant palankesnes sąlygas dalyvauti viešuose reikaluose. Vis dėlto reikia pasakyti ir tai, jog per „Facebook“ ar „Twitter“ vienuose kontekstuose buvo pasiekta emancipacija, kituose – padidėjo netolerancija, neapykantos kalba kitaip mąstančiam. Taip pat mažai žmonių pateikia visapusišką / išsamią informaciją, reikalingą nuomonei formuoti. Viešajam svarstymui gali kilti grėsmė, nes visuomenė skirstosi į vienodai mąstančių individų „poliarizuotas minias“, kurie dalyvauja *filto burbuluose*.

Maždaug 2010 m. mokslininkų tonas apie socialinius tinklus buvo labai optimistinis: liaupsintos galimybės ne tik kiekvienam pranešti naujienas, diskutuoti, bet ir mobilizuoti žmones pilietiniams protestams, kritiškai įvertinti autoritarinius režimus. Politologo Y. Mounko pastebėjimu, šalyse nuo Uzbekistano iki Filipinų ir nuo Venesuelos iki Nigerijos skaitmeniniai įrankiai paprastiems žmonėms leido *prispausti* savo valdžias dėl chroniško valdančiųjų piktnaudžiavimo. Tačiau jau 2015 m. „išsilaisvinimo“ technologija netruko pasauliui parodyti ir kitą savo pusę, kai tuomet dar kandidatas į Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentus Donaldas Trumpas sukūrė savo atskirą socialinių tinklų žiniasklaidą. Trumpo tikslas buvo „išjungti“ tradicinę žiniasklaidą (laikant ją nepatikima).

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad anksčiau televizijos tinklai greičiausiai būtų atsisakę platinti akivaizdų Trumpo melą ar jo tiradas prieš imigrantus, religines mažumas ar politinius oponentus, tačiau jis turėjo savo „Twitterį“, kuris tapo jo ginklu ir jam neberekėjo tradicinės žiniasklaidos infrastruktūros. Į milijonus sekėjų Trumpas „tweetais“ kreipėsi tiesiogiai. Atsitiko įdomus dalykas: kuo labiau tradicinė žiniasklaida savo kanaluose tikrino, eskalavo jo skandalingas žinutes, tuo plačiau ir daugiau kartų skambėjo Trumpo vardas ir jo siunčiama žinia. Tokią pat šio fenomeno analogiją galėtume įžvelgti ir lietuviškame kontekste, tradicinei žiniasklaidai nuolat eskaluojant tam tikrų politinių aktorių provokacijas, mediatizuotus spektaklius.

DELFI Žinios > Dienos naujienos > Lietuvoje

Šimašius Feisbuke davė patarimų iki soties prisipirkusiems grikių (200)

www.DELFI.lt
2020 m. kovo 1 d. 19:24

Žiniasklaida skelbė, kad Lietuvoje užfiksavus pirmąjį koronaviruso atvejį, prekybos centruose ėmė daugėti žmonių, perkančių ilgo galiojimo maisto produktus. Sekmadienio vakarą į tai sureagavo ir Vilniaus miesto meras Remigijus Šimašius.

„Atsargų, aišku, galima turėti, galima neturėti, galima duminti tuos, kurie atsipalaidavę ir ramūs, arba tuos, kurie kaupia, ar kurie paniškai perka dabar. Visi mes laisvi pasirinkti. Ir niekada nežinau, kas teisybės, nes ir atsargų kaupimas, ir jų neturėjimas kainuoja arba gali kainuoti (ne tik pinigų - laiką, vietą, nervus ir t.t.). Tiesiog neprotingas spontaniškas išteklių kaupimas gali pakenkti. Pavyzdžiui, jei permokėdami susiorganizuojate sau kaukių, kurios reikalingos ne jūsų sveikatai, o jūsų panikai, tų kaukių gali labiau pritrūkti tiems, kam jos tikrai reikalingos, pavyzdžiui, operuojantiems gydytojams. Pabaigai - dar kartą apie tuos grikius, kurių norėsis mažiau, nei prisipirkote. Pasidėkite juos dabar tvarkingai, pasižymėkite kalendoriuje datą, kada tai peržiūrėsite ir spęsite - suvartoti ar atiduoti Maisto bankui, ramiai vėl pasipildyti atsargas ar jų nebekaupti. Tada nereikės nieko daryti stringalviais, kai vėl kas pradės skleisti paniką.“

Šaltinis: ekrano nuotrauka iš DELFI.lt, 2020 m. kovo 1 d.

Reiškinys, kai tradicinė žiniasklaida neproporcingai didelį dėmesį skiria populistiniams veikėjams dėl jų provokacijų, laikytinas žiniasklaidos populizmo dalimi. Taip, egzistuoja ne tik politinis, bet ir žiniasklaidos populizmas. Tyrimuose identifiukuotos trys perspektyvos, susijusios su populizmu ir žiniasklaida: populizmas pagal žiniasklaidą, populizmas per žiniasklaidą ir piliečių žurnalistikos populizmas, kuris dažniausiai reiškiasi interneto portalų anoniminių komentarų skiltyse. Populizmas pagal žiniasklaidą aiškinamas būdais, kai apeliuojant į naujienų vertybes, tokias kaip konfliktai ir emocijos, vartai į viešąją erdvę atveriami veikėjams,

kaip įprasta transliuojantiems „blogas“ žinias ir diktuojantiems kalbėjimo stilių, pasižymintį tiesmuku asmeninės nuomonės reiškimu, negatyvizmu, absoliutizmu.

Pagarsėję politikų, visuomenės balsai, iš socialinių tinklų atkeliaujantys į hibridinę žiniasklaidos sistemą, yra labai svarbus pokytis, nes tinklinės visuomenės kalba daro reikšmingą įtaką bendram žurnalistikos turiniui, naujienų kokybei. Galima teigti, kad būtent dėl visų noro efektingai pasirodyti skaitmeniniuose ekranuose viešojoje komunikacijoje vyrauja ne informacija, o asmeninės nuomonės išraiškos.

Literatūra

- Blassnig, S.; Ernst, N.; Büchel, F.; Engesser, S.; Esser, F. Populism in Online Election Coverage. *Journalism Studies*, Online, 2018, p. 1–20, https://www.academia.edu/38087676/Blassnig_S_Engesser_S_Ernst_N_and_Esser_F_2018_Populism_in_Online_Election_Coverage_Analyzing_populist_statements_by_politicians_journalists_and_readers_in_three_countries_Journalism_Studies_DOI_10.1080_1461670X.2018.1487802?auto=download.
- Castells, M. *Power of Communication*. Oxford University Press, 2013.
- Chadwick, A. *The Hybrid Media System: Politics and Power*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2017.
- Esser, F.; Strömbäck, J. (eds.). *Mediatization of Politics. Understanding the Transformation of Western Democracies*. Palgrave Macmillan, 2014.
- Highfield, T. *Social Media and Everyday Politics*. Cambridge, UK: Polity Press, 2016.
- Hjarvard, S. Public Service in the Age of Social Network Media. Lowe Gregory Ferrell, Van den Bulck Hilde, Donders Karen (eds.). *Public Service Media in the Networked Society*. Göteborg: Nordicom, 2018, p. 59–74, https://www.researchgate.net/publication/324330102_Public_Service_in_the_Age_of_Social_Network_Media.
- Hjarvard, S. *The Mediatization of Culture and Society*. New York: Routledge, 2013.
- Mounk, Y. *The People vs. Democracy. Why our Freedom is in Danger and how to Save It?* Harvard University Press, 2019.
- Wolton, D., „Tyla ir triukšmas politinėje komunikacijoje“. Vieša paskaita Vytauto Didžiojo universitete, 2018 03 06.

R E M I A

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Europos žurnalistika – koks kelialapis į šviesią ateitį?

Jolanta Beniušytė

Dar iki COVID-19 pandemijos pradžios šiemet vasario 10 d. su Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininku Dainiumi Radzevičiumi spėjome nuvykti į Talinę vykusią tarptautinę žurnalistų konferenciją, kurią surengė Estijos žurnalistų sąjunga (EŽS). Šios šalies žurnalistai kartu su kolegomis iš Lietuvos, Latvijos, Danijos, Suomijos, Lenkijos, Ukrainos, Rusijos ir Turkijos diskutavo apie žurnalistikos ir laisvo žodžio padėtį savose šalyse ir pasaulyje, dalijosi įvairiomis patirtimis bei išvadomis. Niekas nenumanė, kad jau po mėnesio Europos žurnalistikai kils egzistencinių problemų dėl koronaviruso sukeltų ekonominių padarinių, neįvyks ir Gdanske (Lenkija) numatyta Europos žurnalistų federacijos (EŽF) konferencija.

Situacija šiuolaikinėje žiniasklaidoje – tiesos ieškotojas prieš tiesos skelbėją.

Kur baigiasi žurnalistika?

Estijos nacionalinėje bibliotekoje vykusioje konferencijoje „Kur baigiasi žurnalistika?“ sveikinimo žodį tarusi EŽS prezidentė Helle Tiikmaa pasidalijo mintimis apie šiuolaikinę žurnalistiką, laisvam žodžiui kylančias grėsmes ir vyraujančias Estijos žurnalistikos tendencijas. Ji žiniasklaidą palygino su tam tikra

Estijos žurnalistų sąjungos prezidentė Helle Tiikmaa.

ekosistema, kurios dalis ir yra žurnalistika. Šiai ekosistemos daliai kilo pagrindinė grėsmė – tai socialinių tinklų ir naujų informacinių technologijų įtaka, dėl kurios gali smarkiai pakisti tradicinės medijos. Ir ne visada į gerą pusę. „Dabartinė žiniasklaida smarkiai skiriasi nuo prieš keletą dešimtmečių buvusiosios. Dabar informaciniame lauke atsirado daug naujų žaidėjų, kitaip tariant, laukas yra suskaidytas ir nebeįmanoma jame taip lengvai rasti žurnalistikos kaip buvo anksčiau. Nei spauda ir žiniasklaida, nei saviraiškos laisvė ir spauda nėra sinonimai. Kiekvienas turi savo kriterijus. Spauda ne skelbia tiesą, o jos siekia – suteikia klausytojams, skaitytojams, žiūrovams ar apskritai auditorijai medžiagą nuomonėms susiformuoti, apsispręsti ir patiems priimti sprendimus“, – kalbėjo H. Tiikmaa. Anot jos, tradicinių medijų ypatybės – tai kelių šaltinių naudojimas, teksto originalumas, faktai, aiškus skirtumas tarp faktų ir nuomonės, kanalo, kuriame rodoma medžiaga, patikimumas, nuotraukų ir vaizdo įrašų, pridamų prie teksto, skaičius.

„Reikia ypač aiškiai atskirti žurnalistiką nuo kitų žiniasklaidos produktų – turinio rinkodaros projektų, reklamos ar propagandos, taip pat ir socialinės žiniasklaidos, kuri yra platforma, o ne žiniasklaida. EŽS tikisi, kad patikima klasikinė žurnalistika gyvuos ilgai, nepaisant auditoriją pasiekiančių naujų technologijų“, – sakė šios organizacijos vadovė.

Koją kiša propaganda

Panašiomis mintimis konferencijoje dalijosi kiti Estijos žiniasklaidos atstovai – kultūros savaitraščio „Sirp“ vyriausiasis redaktorius Kaarelas Tarandas, verslo dienraščio „Äripäev“ generalinis direktorius Igoris Rotovas, kalbėję tema „Estijos žurnalistika – kas ir kur dabar esame ir kur visa tai vyksta?“. Viena iš įdomesnių išsakytų minčių – laikas nustoti skirti kultūros spaudą ir žurnalistus nuo kitų kūrybos sričių.

Nelengva tema „Estijos rusų žurnalistika – būti ar nebūti, o jei būti, tada kaip?“ diskutavo „Rus. Postimees.ee“ vyriausioji redaktorė Olesja Lagašina ir Estijos visuomeninio transliuotojo ERR interneto portalo redaktorius Jurijus Nikolajevas. Pasak jų, rusakalbiai šalies gyventojai nelabai pasitiki rusų kalba leidžiamais laikraščiais ir kitomis medijomis Estijoje. Kodėl? „Iš dalies dėl rusiškos propagandos įtakos ir dėl to, kad mes patys per mažai kreipiame dėmesio į tautines mažumas, nerodome pagarbos. Tiek Estijos rusai, tiek patys estai noriai vartoja Rusijos žiniasklaidos produktus, nes jie yra nemokami ir įdomūs. O mums tenka konkuruoti su estų, rusų spauda ir dar socialiniais tinklais. Todėl ir iškykla dilema: būti ar nebūti, o jei būti, tai kaip“, – kalbėjo O. Lagašina. Tiek ji, tiek J. Nikolajevas mano, kad vienintelis kelias išlikti bet kuriai žiniasklaidos priemonei – tiriamosios žurnalistikos plėtra,

Diskusija apie estiškos žurnalistikos ypatumus; Igoris Rotovas (kairėje) ir Kaarelas Tarandas.

kuo didesnė nuomonių įvairovė, multimedijos technologijos.

Lietuvoje – sprendimų žurnalistika

Įdomu išgirsti įvairių šalių atstovų pasisakymus apie žurnalistikos tendencijas jų šalyse. LŽS pirmininkas D. Radzevičius aptarė naujus procesus žiniasklaidoje. Tai žiūrovų išlaikoma pilietinė „Laisvės TV“ internete, Lietuvos

Būti ar nebūti, o jei būti, tai kaip, – apie rusakalbių medijų situaciją Estijoje diskutuoja Jurijus Nikolajevas ir Olesja Lagašina.

radijo ir televizijos (LRT) stiprėjantys žurnalistiniai tyrimai. Vienas iš geriausių tyrimų – apie valdžios skiriamus milijonus eurų nuomonei pirkti žiniasklaidoje bei atkleistas šešėlines šio proceso schemas. Pasak D. Radzevičiaus, LRT žengia kartu su įtakingiausia pasaulio žiniasklaida – nuo šiol Lietuvos visuomeninis transliuotojas daugiau dėmesio skirs konstruktyviai, į sprendimus orientuotai žurnalistikai, nes visos trys LRT žiniasklaidos platformos – televizija, radijas ir naujienų portalas – pristato bendrą projektą „LRT ieško sprendimų“. Šį žurnalistikos žanrą aktyviai plėtoja pasaulio žiniasklaidos lyderiai.

Dar viena ryški tendencija, anot D. Radzevičiaus, televizija palengva persikelia į internetą. Pavyzdys – startavusi „Delfi TV“.

„Sakoma, jog žurnalistika visada buvo susijusi su žmonių rūpesčiais. Ar tikrai? Štai mūsų viešojoje erdvėje apie neįgalumo problemas kalbama gana mažai. Didžioji dalis žinių ir paminėjimų, susijusių su neįgaliaisiais, turi epizodinę reikšmę, o pati Lietuvos žiniasklaida išlieka nepaprastai menkai pritaikyta įvairių negalią turinčių žmonių poreikiams“, – viena

Latvių žurnalisto, visų galų meistro įvaizdis aktualus ir kolegoms iš kitų šalių.

LŽS pirmininkas Dainius Radzevičius.

iš lietuviškos žiniasklaidos spragų atskleidė D. Radzevičius. Vis dėlto ir čia jau yra gerų pavyzdžių – interneto portalas „Nanook“ pradėjo pasakoti neįgalųjų sėkmės istorijas – apie Lietuvos parolimpiečius.

Imantas Liepinis, Latvijos žurnalistų sąjungos valdybos narys, šmaikščia karikatūra pailustravo, koks dabar esąs latvių žurnalistų vaidmuo. „Kitur žurnalistai tik renka informaciją ir perteikia ją visuomenei, kokia ir yra žurnalisto misija. O štai latvių žurnalistai yra kaip supermenai: ir teisėjai, ir vaikai, ir gyvūnelių teisių gynėjai, gelbėtojai, įvairių socialinių problemų sprendėjai, nes to iš jų, matyt, tikisi visuomenė“, – rodydamas kiaulaitę, apsikarsčiusią įvairiais darbo įrankiais, ironizavo kolega iš Latvijos. O kaip yra pas mus? Regis, irgi daug panašumų su latvių kolegomis.

Auga smurtas prieš žurnalistus

Dorota Zielinska, Lenkijos žurnalistų asociacijos vykdomoji direktorė, papasakojo, kaip žurnalistams net jėga tenka ginti šaltinius. Tik kolegų solidarumas išgelbėjo nuo teisės saugos struktūros atakos vienoje redakcijoje, kai

žurnalistams tiesiog jėga iš rankų buvo plėšiami kompiuteriai. Dorota užsiminė apie teisinės sistemos šališkumą, korupciją, nepatikimumą.

Andrejus Zvirblis, Rusijos žurnalistų asociacijos atstovas, lietuviškų šaknų turintis žurnalistas, kartu su kolegomis nutarė įkurti nuo valdžios nepriklausomą žurnalistų profesinę organizaciją Rusijoje. Pasak jo, esminis dalykas Rusijos žiniasklaidoje – atskirti patikimą ir nepatikimą žiniasklaidą, nepriklausomą ir tapusią paklusniais valstybės politikos ruporais. Jų neuždarysi, bet visuomenė turi žinoti, kuriais šaltiniais galima pasitikėti, o kuriais – ne.

Ukrainos žurnalistų sąjungos viceprezidentė Lina Kuštš pasakojo, jog 2019 m. kilo smurto prieš žurnalistus banga – užregistruoti net 86 atvejai. Čerkesų mieste užpultas ir mirtinai sumuštas Vadimas Komorovas. Ukrainos žurnalistų sąjungai priklauso keli tūkstančiai narių, sąjunga stebi padėtį šalyje, dažnai tenka atsakinėti į policijos užklausas dėl smurtavimo prieš žurnalistus, neteisėto jų sulaikymo ir net įkalinimo – dažniausiai okupuotoje šalies dalyje. Ši nepagarba žurnalistams, smurtavimas prieš juos turi sulaukti tinkamos tei-

Susana Maria Sjostedt

Dorota Zielinska

sėsaugos pareigūnų reakcijos. Tuo labiau kad žurnalistai neliečia privačių interesų, jie pateikia socialiai svarbią informaciją“, – sakė L. Kuštš. Jai pačiai su šeima viską palikus teko bėgti iš Donecko ir glautis sesers butelyje Kijeve.

Suomiją gelbsti tradicija skaityti

Susana Maria Sjostedt, Suomijos visuomeninio transliuotojo YLE radijo redaktorė, pateikė „Reuters“ instituto pernai atlikto tyrimo, apėmusio ir Suomijos žiniasklaidą, duomenų. Ką atskleidė šis tyrimas? Tendencijos panašios, kaip ir kitose šalyse. Suomijoje pasitikėjimas tradicinėmis medijomis smunka dėl mažėjančio vartojimo (socialinių tinklų, pramogų kanalų internete įtaka) ir melagingų naujienų plitimo. Kol kas patikimos žiniasklaidos pozicijas išlaikantys YLE, vienas iš nacionalinių dienraščių ir du populiarūs vakariniai bulvariniai leidiniai pasiekia daugiau nei pusę suaugusiųjų šalies gyventojų. Kaip teigia mokslininkai, lyginant su kitomis šalimis, Suomijos tradicinės žiniasklaidos padėtis dar gera, nes šalyje gilios skaitymo tradicijos,

rinkoje nedaug leidėjų, gana stipri regioninė spauda, interneto portalai pateikia daug neapmokestinto turinio.

Leidėjai labai stengiasi aukštos kokybės žurnalistiką išskirti iš bendro informacijos srauto, ieško naujų pateikimo formų (tiesioginės transliacijos iš renginių, ilgesni vaizdo įrašai ir pan.), tiesioginio kontakto su vartotojais, tam panaudodami įvairias socialinių tinklų platformas ir interneto galimybes.

Į ateitį žvelgia optimistiškai

Europos žurnalistų federacijos prezidentas Mogensas Blicheris Bjerregårdas, apibendrinamas konferencijos pranešimus, akcentavo, kad ganėtinai optimistiškai vertina žurnalistikos ir žiniasklaidos ateitį.

„Esu optimistas, nes tam, kad visos mūsų bendruomenės ir demokratija klestėtų, žurnalistikos ir informacijos poreikis yra didesnis nei kada nors anksčiau. Ir esu tikras, kad žiniasklaida ras būdų, kaip informuoti ir padėti savo piliečiams, sudaryti jiems galimybę dalyvauti diskusijose ir demokratijos

Andrejus Zvirblis

Lina Kuštš

kūrimo procese, netgi jeigu atrodo, kad susiduriame su sunkumais dėl finansavimo problemų, pažangiųjų technologijų įmonių plėtros ir daugybės kitų kliūčių. Žiniasklaida labai pasikeitė, tai matyti iš tarpvalstybinės tiriamosios žurnalistikos. Mano nuomone, didžiausias iššūkis tiriamosios žurnalistikos atstovams yra jų saugumas ir tuo reikėtų pasirūpinti“, – sakė M. B. Bjerregårdas.

EŽF vadovo teigimu, dviejų kolegų nužudymas Maltoje ir Slovakijoje rodo, kad jei nepradėsime labiau rūpintis žurnalistų saugumu, jei politiniai lyderiai tuo nesusirūpins, tokių baisių nusikaltimų bus ir daugiau. „Aš tikiuosi, kad visi priims atsakomybę ar bent jau pasirūpins, kad galėtume kovoti su nebaudžiamumu. Jeigu sąžiningųjų žudymas nekelia pavojaus, žurnalistai susiduria su dar didesniu pavojumi. Privalome sustabdyti nebaudžiamumą. Visose šalyse turime sudaryti nacionalinius veiksmų planus, kurie užtikrintų, kad būtų galima kur nors pranešti apie bet kokią grėsmę. Kiekvieną kartą, kai nužudomas žurnalistas, suprantame, kad grėsmė jam buvo iškilusi jau anksčiau. Turime į tai žvelgti kur kas rimčiau ir pasirūpinti,

jog visos valdžios institucijos, žurnalistai ir žiniasklaida dirbtų išvien, kad sustabdytų panašias grėsmes ir kovotų su nebaudžiamumu“, – pabrėžė EŽF vadovas.

Žurnalistus stabdo... teismais

Konferencijoje kalbėta apie dar vieną nerimą keliantį reiškinį – žurnalistų darbo stabdymą teisinėmis priemonėmis: trukdymą naudotis šaltiniais siekiant informuoti visuomenę, nepagrįstų ieškinių kėlimą už publikacijas, reportažus ir kt.

Pavyzdžiui, nedidelėje šalyje Kroatijoje pateikta 1 200 ieškinių žurnalistams. „Tai būdas užtikrinti, kad žurnalistai negalėtų dirbti savo darbo, nes didžiąją laiko dalį jie praleidžia gindamiesi teisme, eikvodami tam pinigus, taigi jie neturi laiko užsiimti žurnalistika. Ta „mada“ atėjo iš Turkijos. Turkijoje sakoma, kad žurnalistai tris dienas praleidžia gindamiesi teisme, o dvi dienas užsiima žurnalistika, rizikuodami ir vėl atsidurti teisme. Europos Sąjunga žino, kad tai yra problema, žino ir EŽF, tad ieškoma būdų, kaip tai išspręsti“, – sakė M. Bjerregårdas.

Pasak federacijos prezidento, tie, kurie nori nurodinėti, kas yra žurnalistas ir kas nėra žurnalistas, yra autoritariniai vadovai. „Jiems patinka, kai jie gali išrinkti tuos, kuriuos jie nori vadinti žurnalistais. Nesuteikime tokios priemonės Erdoganui arba Putinui, Trampui... ar Zemanui Čekijoje, ar Orbanui. Susilaikykime nuo to, nes žurnalistika yra laisva profesija. Daugelio šalių konstitucijose esantis žodis „laisvė“ reiškia, kad mes turime teisę kurti žiniasklaidą ir negalima trukdyti žmonėms tai daryti“, – sakė iš Danijos atvykęs EŽF prezidentas.

Mogensas Blicheris Bjerregårdas

Jolantos Beniušytės nuotr.

Pliuralizmas ir pasitikėjimas – esminiai principai

Ką daryti, kad turėtume gerą, stiprią, tvirtą, kokybišką, profesionalią žurnalistiką ir žiniasklaidą?

„Visų pirma, turime būti profesionalūs užsiimdami žurnalistika ir palaikyti aukštą kokybės lygį, o tai susiję su mūsų išsilavinimu. Turime būti nešališki, nepriklausomi ir siekti pliuralizmo. Pliuralizmas yra vienas iš esminių dalykų. Kalbant apie nešališkumą ir nepriklausomą žiniasklaidą, neleiskite jokiems politikams kištis į naujienų erdvę. Taip pat neleiskite ir verslininkams ar tiems, kuriems priklauso žiniasklaidos priemonė, kištis į jūsų erdvę. Visada turi būti plonytė riba tarp tų, kurie moka pinigus, ir tų, kurie kuria turinį“, – sakė EŽF prezidentas M. Bjerregårdas.

Antras dalykas, kaip galime užtikrinti profesionalią žurnalistiką ar kokybę, pasak dano žurnalisto ir EŽF vadovo, – tai laikytis savireguliacijos svertų, etikos kodekso ir įstatymų.

„Danijoje yra savireguliuavimo pagal etikos kodeksą sistema. Šalies spaudos tarybą šiuo metu reguliuoja įstatymai, tačiau ji yra nepriklausoma. Ir tai veikia tik todėl, kad mūsų visuomenė pasitiki. Tokia spaudos taryba turi apimti visas žiniasklaidos priemones, ją turi kurti tiek žurnalistai, tiek redaktoriai, taip pat ir žiniasklaidos priemonių savininkai. Taryba turėtų atsižvelgti ir į visuomenės interesus. Šitaip galima reguliuoti savo žiniasklaidą. Kartą rengiau mokymus grupei žurnalistų iš Rytų Afrikos, vienas iš jų pasakė: „Jeigu gerai jus suprantu, tai tuo atveju, kai patys nesugebame reguliuoti savo žiniasklaidos, automatiškai į reguliavimą įtraukiame vyriausybę.“ Ir kolega buvo absoliučiai teišus. Taigi geriau reguliuokite žiniasklaidą patys“, – akcentavo M. Bjerregårdas.

Aišku, pasak jo, yra tokių žiniasklaidos priemonių, kurios nenori priklausyti Danijos spaudos tarybai ir kartu laikytis etikos kodekso nuostatų. Tuomet tokia žiniasklaida tiesiog nelaikoma profesionalia. Norėdamas būti sistemos dalimi, turi dirbti taip, kad būtų patikimas. Ir esant tokiam aiškumui, nes Spaudos tarybai priklausančios žiniasklaidos priemonės dar ir specialiai ženklinamos, gali drąsiai visuomenei pasakyti, kokia žiniasklaida yra patikima. O žmonės jau patys atsirinks, kokias naujienas nori skaityti: patikimas ar ne.

Koks ateities planas?

EŽF vadovas M. Bjerregårdas priminė ir žurnalistų kaip autorių teises. „Autorių teisės yra ir jūsų moralinės teisės, o jas saugo

ekonominės teisės, kurios susijusios ir su jūsų pareigomis. Jūsų teisės ir pareigos eina koja kojon. Taigi labai svarbu, kad jūs, būdami žurnalistai, galėtumėte sekti savo turinį. O savo turinį galite sekti tik tada, jeigu turite moralines teises. Ir tada galite kreiptis į teismą, jeigu jūsų moralinės teisės buvo pažeistos. Todėl iš tikrųjų labai džiaugiuosi naująja ES direktyva dėl autorių teisių, nes ji suteikia mums ir internetinei žiniasklaidai naują priemonę grįžti prie verslo modelio, tarkim, „Google“, „Facebook“ ir pan. Jie turi atsiskaityti už autorių turinį. Tai taip pat yra mūsų ateities verslo plano dalis“, – kalbėjo EŽF prezidentas.

M. Bjerregårdo manymu, dar vienai žurnalistikos rūšiai reikalinga parama. Tai regioninė žiniasklaida, kuri, deja, daugelyje Europos šalių nyksta.

Kaip apskritai išlikti žurnalistikai, patiriančiai tiek daug iššūkių? Koks tas išganingas kelialapis į ateitį? „Nesistenkite apibrėžti, kas yra žurnalistas. Nesuteikite niekam priemonių daryti tokią atranką. Laikykitės savo etiškos ir profesionalios žurnalistikos vertybių. Ir nežaiskite kitų žaidimų. Pasirūpinkite, kad visų profesionalios žiniasklaidos priemonių, visų platformų etikos standartai būtų atnaujinti. Laikykitės ir kurkite savireguliacijos instituciją šalies mastu. Ir įtraukite į ją visas žiniasklaidos priemones. Jai nepriklausančių žiniasklaidos priemonių negalima laikyti nepriklausomomis ir nešališkomis. Ir prisidėkite prie žiniasklaidos raštingumo“, – tokius atsakymus pateikia EŽF prezidentas M. Bjerregårdas.

R E M I A

Žiniasklaida ir Lietuvos laisvė

mattonstock.lt nuotr.

Vytas Urbonas

Minėdami Nepriklausomybės atkūrimo 30-metį, mintimis neišvengiamai grįžtame į pradžių pradžių. Į tas karštąsias dienas, kai sprendėsi mūsų šalies likimas: apginsime savo teisę į suverenitetą ar laisvės siekį pasmaugs kruvina okupantų ranka. Jeigu iš mūsų, vyresniosios kartos, atminties trejų dešimčių metų senumo įvykiai niekada neišdils, tai jaunimui šį lemtingą laiką jau mena tik istorijos pamokos, tėvų pasakojimai ir, žinoma, apsilankymai tose istorinėse vietose, kur vyko tragiški įvykiai.

Lietuvą kaip savarankišką, laisvą valstybę deklaruojantis Nepriklausomybės atkūrimo aktas buvo paskelbtas 1990 m. kovo 11 d., tačiau Lietuvos žiniasklaidos laisvėjimo požymiai pasirodė kur kas anksčiau, praėjus porai metų nuo 1985 m. Maskvoje

paskelbtos pertvarkos. Kai kuriuose šalies periodiniuose leidiniuose, pirmiausia savaitraščiuose „Gimtasis kraštas“ bei „Literatūra ir menas“, laikraštyje „Komjaunimo tiesa“, vis daugiau buvo spausdinama poleminių, diskusinių straipsnių aktualiais ekologijos,

ekonomikos, valdymo, kultūros ir visuomenės gyvenimo klausimais. Lietuvoje pasirodė pirmieji nelegalūs ir pusiau legalūs informaciniai lapeliai, laikraštėliai, kiti demokratinės pakraipos spaudiniai, kuriuos leido neformalios inteligentijos, jaunimo, studentų ir moksleivių grupės.

Sąjūdžio periodiniai leidiniai

1988 m. birželio 3 d. Vilniuje įkūrus Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę, netrukus ėmė eiti Sąjūdžio periodiniai leidiniai. Birželio 13 d. pasirodė dviejų puslapių

„**Laikraštis „Sąjūdžio žinios“ buvo pirmasis Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, nuo 39-ojo numerio – jo Seimo tarybos leidinys.**“

rotatoriumi spausdintas leidinėlis „Informacinis pranešimas“ ir jo tęsinys – keturių puslapių apimties laikraštis „Sąjūdžio žinios“. Tai buvo pirmasis Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, nuo 39-ojo numerio – jo Seimo tarybos leidinys. 1988 m. išėjo 60 šio laikraščio numerių. Tų metų liepos ir rugpjūčio mėnesiais skaitytojus pasiekė ir regioniniai Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio laikraščiai: Klaipėdoje išėjo „Persitvarkymo naujienos“, kurį netrukus pakeitė savaitraštis „Mažoji Lietuva“, Kaune – regioninis laikraštis „Kauno aidas“, Alytuje – „Alytaus sąjūdis“, Panevėžyje – „Sąjūdžio žodis“ (vėliau vadinosi „Laisvas žodis“). Iki 1988 m. pabaigos pasirodė daugelio miestų ir rajonų Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio tarybų leidiniai, tarp jų Šiauliuose – „Krivulė“, Anykščiuose – „Žiburys“, Raseiniuose – „Dubysa“, Rokiškyje – „Atgaiva“, Kretingoje – „Žemaičių tiesa“,

Trakuose – „Trakų žemė“, Kelmės rajone (Kražiuose) – „Kražių aidai“, Vilkaviškyje – „Sąjūdžio balsas“. 1989 m. jauėjo beveik visų Lietuvos miestų ir rajonų Sąjūdžio tarybų leidiniai.

Savo leidinius taip pat leido Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio rėmimo grupės vidurinėse ir aukštosiose mokyklose, pramonės įmonėse, statybos ir aptarnavimo organizacijose, įvairiose įstaigose. Vieni pirmųjų pradėjo eiti Kauno politechnikos institute biuletėnis „Kvieslys“, Kauno medicinos institute – laikraštėlis „Bičiulis“, Vilniaus pedagoginiame institute – „Viltis“, Kauno medicinos mokykloje – „Santaka“, Vilniaus 57-ojoje vidurinėje mokykloje – „Spindulys“, Vilniaus 22-ojoje vidurinėje mokykloje – „Vienybė“, Vilniaus gamykloje „Vilma“ – „Vilmos kronika“.

Pirmieji Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio grupių leidiniai buvo rašyti rašomąja mašinėle, dauginti rotaprintu, kai kurie surinkti kompiuteriu, spausdinti poligrafine technika. Vieni biuletėniai ir laikraštėliaiėjo nereguliariniai, tik vienus ar dvejus metus, kitų išėjo po kelis ar kelias dešimtis numerių nuo 2 iki 4 puslapių apimties. 1989 ir ypač 1990 m. daugelio Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (nuo 1990 m. – Lietuvos Sąjūdžio) miestų ir rajonų tarybų laikraštėliai ir laikraščiai buvo spausdinami spaustuvėse, geriau techniškai parengiami, kruopščiau suredaguojami. Nemažai tokių leidinių vėliau tapo krašto, rajono, miesto ar nepriklausomais laikraščiais.

Iš pradžių Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio leidiniuose daugiausia buvo polemizuojama su respublikiniais, miestų ir rajonų laikraščiais, pasisakoma prieš iškraipytus faktus, klaidinąs žinias jų paskelbtuose straipsniuose ir

informacijos agentūros Eltos pranešimuose apie Sąjūdžio veiklą. Vėliau buvo daug rašoma apie įvairius Sąjūdžio renginius, informuojama apie jo darbą, taip pat spausdinama daug kritinių korespondencijų ir straipsnių, kuriuose atskleidžiami centrinės ir vietinės valdžios bei partinių veikėjų darbo trūkumai, klaidos, smerkiama jų vykdoma politika, siūloma iš darbo atleisti kai kurius pareigūnus. Tokius necenzūruotus rašinius noriai skaitė įvairaus amžiaus ir išsilavinimo žmonės, stengdamiesi nepraleisti nė vieno mėgstamo leidinio numerio, todėl sparčiai didėjo ne tik jų skaičius, bet ir tiražai.

Greta miestų bei rajonų ir vietinių Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio periodinių leidinių pradėti leisti ir visai Lietuvai skirti laikraščiai, biuleteniai, žurnalai. 1988 m. rugsėjo 16 d. Vilniuje 100 000 egz. tiražu pradėjo eiti Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio biuletenis „Atgimimas“, kuris kitais metais tapo savaitraščiu, o nuo 1992 m. ėjo kaip Lietuvos politikos savaitraštis. 1989 m. rugsėjo 16 d. Vilniuje pasirodė kitas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio leidinys – laikraštis „Respublika“. Nuo 1990 m. kovo jis ėmė eiti kaip nepriklausomas Lietuvos dienraštis.

Kartu su Sąjūdžio spauda radosi ir besikuriančių politinių partijų, sąjungų, visuomeninių judėjimų periodinių leidinių. Iš pradžių jie buvo leidžiami slaptai arba pusiau legaliai, spausdinami įvairiausia perrašinėjimo, dauginimo ir spausdinimo technika. Po to, kai Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1989 m. gruodžio 7 d. pakeitė Lietuvos Konstitucijos 6 ir 7 straipsnius, skelbusius komunistų partijos vienvaldystę, ir įteisino daugiapartinę sistemą, pradėjo eiti ir spaustuvėse spausdinti legalūs įvairių partijų

leidiniai. 1988–1989 m. pasirodė nemažai įvairių bendrijų, draugijų, kūrybinių sąjungų, bendruomenių leidinių, biuletenių, laikraščių, laikraščių, žurnalų. Dauguma šių leidinių eina iki šiol – tik kai kurie leidžiami kitų leidėjų arba kitais pavadinimais.

Laisvėjančio radijo ir televizijos laidos

Spaudos laisvėjimo metais vis ryškesnių žurnalistikos laisvės ženklų pastebima ir Lietuvos radijo transliacijose. Dar 1987 m. sausį po daugelio metų iš anksto įrašytų laidų griežtos cenzūros pradėta transliuoti pirmoji tiesioginė laida „Klausiate – atsakome“. Joje įvairūs darbuotojai tiesioginiame eteryje duodavo interviu pagal klausytojų ir žurnalistų pateikiamus klausimus, klausytojai kalbėtojų galėjo ir tiesiogiai ko nors paklausti. Tais metais tiesiogiai pradėtos vesti ir laikraščių apžvalgos, taip pat „Laida rusų kalba“, laidos „Respublika šiandien“, „Planetos pulsas“, informacinė-muzikinė naktinė programa. Lietuvos radijas pradėjo transliuoti laidas tautinių mažumų kalbomis. Per Lietuvos radijo 2-ąją programą vėliau buvo transliuojamas populiariausių televizijos laidų „Atgimimo banga“, „Valstybės studija“ ir kai kurių kitų sinchroninis vertimas į rusų kalbą. 1989 m. gruodžio 31 d. Vilniuje pradėjo veikti ir pirmoji nevalstybinė komercinė radijo stotis „M-1“. Vėliau, Lietuvoje 1990 m. atkūrus Nepriklausomybę, šalyje sparčiai ėmė kurtis respublikinės (nacionalinės) nevalstybinės ir komercinės radijo stotys („Radiocentras“, „Vilniaus varpas“, „M-1 Plus“, „Pūkas“, „Lietus“ ir kt.), regioninės radijo stotys („Znad Wili“, „Aukštaitijos radijas“, „Saulės radijas“, „Alytaus radijas“, „Laluna“, „Bumsas“, „Ventus“, „Pulsas“ ir kt.), vietinės radijo stotys

(Vilniuje, Kaune, Marijampolėje, Klaipėdoje, Šiauliuose).

1988 m. esminių pokyčių įvyko ir Lietuvos televizijos laidoje. Tų metų vasario 25 d. pradėta transliuoti žurnalistų rengiama laida „Veidrodis“, skirta visiškai naujoms temoms gvildinti ir netikėtiems jų sprendimams siūlyti. Vėliau ji tapo populiariausia ir drąsiausia Atgimimo metų Lietuvos televizijos laida, kurioje pirmą kartą pasirodė daugelis politikų, Sąjūdžio įkūrėjų. Išvengus ilgus metus gyvavusios cenzūros, šioje laidoje buvo tiesioginės transliacijos, pradėti rengti televizijos tiltai, parodytos apklausos telefonu. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariai pirmą kartą pasirodė 1988 m. rugsėjo 19 d. per

„ 1988 m. vasario 25 d. pradėta transliuoti žurnalistų rengiama laida „Veidrodis“, skirta visiškai naujoms temoms gvildinti ir netikėtiems jų sprendimams siūlyti. Vėliau ji tapo populiariausia ir drąsiausia Atgimimo metų Lietuvos televizijos laida.

televiziją transliuotoje laidoje „TV forumas“; jie vėliau nuolat dalyvaudavo lapkričio 9 d. pasirodžiusioje nuolatinėje (rodytoje iki 1992 m.) Sąjūdžio laidoje „Atgimimo banga“. Tais pačiais metais tiesiogiai buvo transliuojami Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio mitingai, jo Steigiamasis suvažiavimas. Naujas šalies ekonomikos idėjas ėmė gvildinti 1989 m. sausio mėnesį pasirodžiusi televizijos laida „Akistata“.

Necenzūruojamos spaudos įstatymas

Šiomet sukanka 30 metų, kai Lietuvos spaudai, radijui ir televizijai buvo suteikta teisė savo veiklą organizuoti ir plėtoti demokratiniais pagrindais, įtvirtintais specialiaame įstatyme. 1990 m. kovo 1 d. pradėjo galioti Lietuvos žurnalistų sąjungos iniciatyva parengtas ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. vasario 9 d. priimtas Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas. Įstatymą rengusi komisija, sudaryta iš žurnalistų ir teisininkų (pirmininkas D. Šniukas), atsižvelgė į demokratinį šalių spaudos įstatymus, todėl iš principo jis atitiko pagrindines spaudos laisvės nuostatas. Įstatymas garantavo kiekvienam piliečiui teisę laisvai reikšti savo pažiūras, skleisti žinias visuomenės informavimo priemonėse, gauti iš jų objektyvią informaciją. Jas galėjo leisti valstybinės, politinės, visuomeninės, kooperatinės organizacijos, kūrybinės sąjungos, mokslo draugijos, religinės bendruomenės, taip pat atskiri Lietuvos piliečiai. Palankios sąlygos realizuoti šias nuostatas ir leisti įvairios pakraipos periodinius leidinius susidarė po 1990 m. kovo 11-osios – paskelbus Lietuvos Nepriklausomybės aktą. Nepriklausoma Lietuvos valstybė visus politinius, ekonominius, socialinius, kultūrinius reikalus ėmė tvarkyti savarankiškai, o visuomenės informavimo priemonės galėjo tapti teisėta ke tvirtąja (visuomeninės kontrolės) valdžia.

Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas reglamentavo masinės informacijos priemonės sąvokos turinį ir pagrindinius veiklos principus, informacijos gavimo ir skelbimo tvarką, užtikrino teisę steigti ir leisti įvairias masinės informacijos

priemonės bei organizuoti jų veiklą, apibrėžė žurnalisto teises ir pareigas, atsakomybę už įstatymo pažeidimą, tarptautinio bendradarbiavimo masinės informacijos srityje galimybes. Įstatymas nustatė, jog žurnalistu yra laikomas „asmuo, kuris renka, rašo, redaguoja ar kitaip rengia medžiagą masinei informacijos priemonei ir yra sudaręs su ja darbo sutartį arba atlieka šį darbą masinės informacijos priemonės pavedimu, arba yra Žurnalistų sąjungos narys“.

Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas skelbė, jog Lietuvos piliečiai „turi teisę laisvai ir nekliudomai reikšti savo pažiūras, nuomonę, skleisti žinias spaudoje ir kitose masinės informacijos priemonėse, gauti iš jų objektyvią informaciją kiekvienu valstybės ir visuomenės gyvenimo klausimu. Masinės informacijos priemonės laisvos ir necenzūruojamos.“ Žurnalistui buvo suteikta teisė rinkti informaciją ir ją skelbti, atsisakyti rašyti ir skelbti savo publikacijas, prieštaraujančias jo įsitikinimams, nepasirašyti rašinio, kurį jis pateikė, jei jo turinys redakcinio rengimo metu buvo iškraipytas, užsirašinėti bei naudotis audiovizualinėmis technikos priemonėmis.

Vykdydamas savo pareigas žurnalistas turėjo teikti objektyvią informaciją, gauti asmens arba jo teisėtų atstovų sutikimą skleisti per visuomenės informavimo priemones žinias apie jo asmeninį gyvenimą (tokio sutikimo nereikėjo, kai buvo būtina apginti valstybės, visuomenės bei kitų asmenų teises ir teisėtus interesus), pranešti redaktoriui, jeigu informacijos skleidimas prilygtų valstybinės ar kitokios įstatymu saugomos paslapties pagarsinimui, atsisakyti vykdyti redaktoriaus pavedimą, jeigu

” 1990 m. kovo 1 d. pradėjo galioti Lietuvos žurnalistų sąjungos iniciatyva parengtas ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. vasario 9 d. priimtas Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas.

tai susiję su įstatymo pažeidimu, gerbti asmenų, valstybinių ir visuomeninių organizacijų teises bei teisėtus interesus, laikytis profesinės etikos normų. Įstatymas taip pat įpareigojo saugoti informacijos šaltinio paslaptį, paneigti paskelbtas žinias, kurios žemina žmogaus garbę ir orumą ir neatitinka tikrovės. Tokias žinias paskelbusi informacijos priemonė turėjo atlyginti moralinę žalą. Visuomenės informavimo priemonė neatsakė už paskleistas žinias, jeigu jos pateiktos valstybinės ar visuomeninės organizacijos oficialiuose dokumentuose, pažodžiui pakartoja viešai pasakytas kalbas ar pateiktos iš kitų informacijos agentūrų.

Norėdama įsteigti visuomenės informavimo priemonę, organizacija ar konkretus asmuo jas registruojančiai institucijai (specialiai įsteigta Vidaus reikalų ministerijos Spaudos kontrolės valdybai, vėliau – Visuomenės informavimo priemonių valdybai prie Teisingumo ministerijos) turėjo paduoti pareiškimą ir pateikti reikiamus duomenis apie būsimą informacijos priemonę. Gautas steigimo liudijimas suteikdavo teisę pradėti žurnalistinę bei leidybinę veiklą ne vėliau kaip per vienus metus nuo jo gavimo dienos. Įsteigtų visuomenės informavimo priemonių gamybinė ir finansinė veikla buvo reguliuojama pagal

atitinkamus Lietuvos Respublikos įstatymus, taip pat pagal jų pagrindu parengtus poįstatyminius aktus, nuostatus, įstatus, taisykles. Kiekviena informacijos priemonė turėjo savo nuostatus, kuriuose buvo apibrėžti tos priemonės tikslai ir uždaviniai, steigėjo, leidėjo ir redakcijos santykiai bei funkcijos, redakcijos ir redakcinės kolegijos (tarybos) sudarymo tvarka, redakcijos darbuotojų teisės ir pareigos, informacijos rinkimo ir publikacijų bei laidų rengimo pagrindiniai principai.

Nors Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas buvo palyginti demokratiškas, atitiko pagrindines laisvos spaudos nuostatas, tačiau po kelerių metų kai kuriuos straipsnius reikėjo taisyti, papildyti,

„ 1996 m. Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymą pakeitė Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, Seimo priimtas 1996 m. liepos 2 d. ir įsigaliojęs nuo tų metų liepos 26 d.

tiksliau reglamentuoti viešosios informacijos rengėjų, platintojų, informacijos priemonių savininkų ir žurnalistų veiklą. Todėl jau 1993 m. pradėtas rengti naujas demokratiškesnis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas.

Visuomenės informavimo įstatymas

1996 m. Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymą pakeitė Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo

įstatymas, Seimo priimtas 1996 m. liepos 2 d. ir įsigaliojęs nuo tų metų liepos 26 d. Remiantis šiuo įstatymu panaikinta Visuomenės informavimo priemonių valdyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, kuri turėjo teisę ne tik išduoti steigimo liudijimus, bet ir bausti bei net be teismo sprendimo uždaryti visuomenės informavimo priemones.

Visuomenės informavimo įstatymas nustatė viešosios informacijos gavimo, parengimo, platinimo tvarką ir viešosios informacijos rengėjų, platintojų, jų savininkų ir žurnalistų teises bei atsakomybę, pateikė pagrindines sąvokas ir apibrėžimus. Įstatymu suteiktas visuomeninio transliuotojo statusas Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai, panaikinant jo atsiskaitomybę Seimui, numatant finansavimą iš abonentinio mokesčio, suteikiant teisę skirti Lietuvos radijo ir Lietuvos televizijos vadovus.

Įstatymas uždraudė bet kokias cenzūros formas bei persekiojimą už kritiką, neleido valstybinės valdžios institucijoms versti masinės informacijos priemones platinti jų informaciją, išskyrus įstatymo numatytus atvejus. Valstybė šiuo įstatymu buvo įpareigota teikti materialinę pagalbą visuomenės informavimo priemonėms, visų pirma jų kultūrinei ir šviečiamajai veiklai. Ji remiama iš Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo, kuriam lėšas iš valstybės biudžeto skiria Seimas.

Pagal Visuomenės informavimo įstatymą visuomenės informavimo priemonė yra knyga, laikraštis, žurnalas, biuletenis ar kitas leidinys, kurio tiražas didesnis kaip 100 egzempliorių ir kuris skirtas viešai platinti, taip pat televizijos, radijo programa, kino

ar kita garso ir vaizdo studijos produkcija, informacijos agentūros ar elektroninėmis priemonėmis platinamas pranešimas. Visuomenės informavimo priemonės ir žurnalistai savo veikloje vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, „taip pat humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, gerbia žodžio, kūrybos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikosi žurnalistų profesinės etikos normų, padeda plėtoti demokratiją, visuomenės atvirumą, skatina visuomenės pilietiškumą ir valstybės pažangą, stiprina nepriklausomybę, ugdo tautinę kultūrą ir dorovę“. Valstybės bei savivaldybių institucijos ir kitos organizacijos privalo teikti oficialią informaciją visuomenės informavimo priemonės žurnalistui, kaip ir kiekvienam šalies piliečiui. Siekiant sustiprinti informacijos šaltinio paslapties apsaugą, visuomenės informavimo priemonei buvo leista jos neatskleisti net teismui (vėliau kitose įstatymo redakcijose ši nuostata pateikta su išlyga – išskyrus atvejus, kai teismo sprendimu jį atskleisti būtina). Žurnalistai gali nušviesti ir valstybės pareigūnų, valdininkų bei kitų visuomeniniame ir politiniame gyvenime dalyvaujančių asmenų privatų gyvenimą, jeigu jis gali turėti įtakos visuomenei. Įstatymas atleidžia nuo atsakomybės visuomenės informavimo priemonės, paskelbusias tikrovės neatitinkančias žinias, paimtas iš valstybės institucijų ir kitų viešų įstaigų oficialių dokumentų, viešai pasakytas atviruose renginiuose, jeigu jos neiškreipė kalbėjimo esmės ir konkrečių faktų. Taip pat neatsakoma už žinias, kurios buvo paskelbtos kitose visuomenės informavimo priemonėse, tiesioginėse ar rinkimų radijo ir televizijos laidose bei neanoniminėje reklaminėje produkcijoje. Neatsakoma ir už komentarą, nuomonę, susijusią su paskelbta žinia.

Siekiant apginti piliečių teises įstatyme numatyta nemažai visuomenės informavimo priemonių veiklos apribojimų. Jie susiję su įstatymais, kurie nustato valstybinę, tarnybines, komercinę, asmens sveikatos paslaptis ir jų apsaugą, taip pat asmens teisių, jo privataus gyvenimo apsaugą. Draudžiama skelbti informaciją, kuri ragina prievarta keisti konstitucinę santvarką, kėsintis į šalies teritorinį vientisumą, kurstyti karą, tautinę, rasinę, religinę nesantaiką. Neleidžiama skleisti informacijos, kuri neatitinka tikrovės ir žemina žmogaus garbę ir orumą, bei žinių apie žmogaus privatų gyvenimą be jo sutikimo. Visuomenės informavimo priemonėms draudžiama platinti pornografiją. Informacijos priemonės veiklą gali nutraukti arba sustabdyti jos savininkas arba teismas, jeigu ji pažeidžia įstatymo straipsnius. Visuomenės informavimo priemonės veikla nutraukiama ir tuo atveju, jeigu per metus teismas jau buvo sustabdęs jos veiklą ne mažiau kaip tris kartus.

Naujai įsteigtos visuomenės informavimo priemonės registruojamos Lietuvos Respublikos įmonių registre be išankstinio kokio nors valstybės valdžios ar valdymo institucijos leidimo, o periodinių leidinių pavadinimai – kaip prekių ženklai Prekių ir paslaugų ženklų įstatymo numatyta tvarka. Vietoj buvusios valstybinės kontrolės įstatyme numatyta visuomenės informavimo priemonių savitvarkos (savireguliacijos) sistema, į kurią įeina Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (nuo 2016 m. – Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas), Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (nuo 2015 m. – Visuomenės informavimo etikos komisija) bei Žurnalistų etikos inspektorius. Visuomenės informavimo priemonių padarytas klaidas,

pirmiausia šio kodekso pažeidimus, nagrinėja Vyriausybės paskirtas Žurnalistų etikos inspektorius ir iš žurnalistinių organizacijų atstovų sudaryta Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija. Šios institucijos turi siekti, kad informacijos priemonė, išplatinusi tikrovės neatitinkančias žinias, žeidžiančias žmogaus garbę ir orumą, paskelbtų paneigimą ir jo atsiprašytų. Jei tai padaryti atsisakoma, nukentėjęs asmuo turi teisę kreiptis į teismą, kuris gali priteisti atlyginti padarytą moralinę žalą tam tikra pinigų suma.

Visuomenės informavimo įstatymas, kurį rengiant talkino kelios Europos Tarybos atsiųstos ekspertų grupės, atitinka šiuolaikinių demokratiškų visuomenės informavimo priemonių įstatymų standartus. Jo pagrindinės nuostatos išliko ir 2000 m. rugpjūčio 29 d. bei 2006 m. liepos 11 d. priimtos Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo naujose redakcijose, taip pat 2012 m. lapkričio 6 d. priimtoje aktualioje redakcijoje.

Naujosios laikraščių sistemos formavimasis

1990 m. įsigaliojus Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymui, netrukus Vilniuje, Kaune, kituose Lietuvos miestuose ir rajonų centruose pasirodė gana daug naujų periodinių leidinių. Ėmė formuotis nacionaliniai dienraščiai, atsirado kraštų laikraščiai, pradėjo eiti nauji miestų ir rajonų laikraščiai, buvo steigiami nauji bendrojo pobūdžio ir įvairios paskirties laikraščiai bei savaitraščiai. Prasidėjo ankstesnės, beveik 40 metų egzistavusios masinės informacijos priemonių sistemos irimas ir naujos, nepriklausomos spaudos formavimasis.

Ypač palankios sąlygos realizuoti Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo nuostatas ir leisti įvairios pakraipos periodinius leidinius susidarė po 1990 m. kovo 11-osios – paskelbus Lietuvos Nepriklausomybės aktą. Atkūrus Lietuvos valstybę visuomenės informavimo priemonės tapo laisvos ir necenzūruojamos.

1988 m. Lietuvoje ėjo 11 visai šaliai skirtų vadinamųjų respublikinių laikraščių – „Czerwony Sztandar“ („Raudonoji vėliava“, lenkų kalba), „Gimtasis kraštas“, „Komjaunimo tiesa“ (lietuvių ir rusų kalbomis), „Lietuvos pionierius“, „Literatūra ir menas“, „Sportas“, „Tarybinis mokytojas“, „Tiesa“, „Valstiečių laikraštis“, „Sovetskaja Litva“ („Tarybų Lietuva“, rusų kalba). Kai kurie iš jų buvo dienraščiai – leidžiami šeši („Czerwony Sztandar“, „Tiesa“, „Sovetskaja Litva“) arba penkis („Komjaunimo tiesa“) kartus per savaitę. Jų vienkartinis numerio tiražas buvo palyginti nemažas – nuo 50 000 egz. („Czerwony Sztandar“) iki 300 000 egz. („Tiesa“). Tiesa, po kelerių metų kai kurių dienraščių tiražas ėmė mažėti. Gerokai šoktelėjo tik „Komjaunimo tiesos“ tiražas – nuo 108 000 egz. (1988 m.) iki 522 000 egz. (1989 m.).

Stiprėjant Atgimimo sąjūdžiui ir atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, kartu su visa periodika iš esmės ėmė keistis ir dienraščiai. Nuo 1990 m. pradžios buvusį Lietuvos komunistinės jaunimo sąjungos laikraštį „Komjaunimo tiesa“ pakeitė plačiau skaitytųjų auditorijai skirtas nepriklausomas dienraštis „Lietuvos rytas“. Lietuvos KP CK organas „Czerwony Sztandar“ bei Lietuvos KP CK, LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir Ministrų Tarybos organas „Sovetskaja Litva“ po 1990 m. kovo 11-osios tapo Lietuvos Respublikos

Aukščiausiosios Tarybos (vėliau Seimo) ir Vyriausybės visuomeniniais politiniais dienraščiais „Kurier Wilenski“ („Vilniaus pasiuntinys“) bei „Echo Litvy“ („Lietuvos aidas“). LKP CK, LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir Ministrų Tarybos organas „Tiesa“ (įsteigtas 1917 m.) 1990 m. iš pradžių tapo Lietuvos komunistų partijos, vėliau – Lietuvos demokratinės darbo partijos dienraščiu, ėjusių iki 1994 m. birželio 30 d. Paskui jį pakeitė dienraštis Lietuvai „Diena“, ėjęs iki 1996 m. pabaišos. LKP Kauno miesto komiteto ir miesto LDT laikraštis „Kauno tiesa“ 1990 m. tapo nepriklausomu miesto laikraščiu, 1992 m. ėmė vadintis „Kauno diena“, nuo 1996 m. leidžiamas kaip dienraštis Lietuvai.

1989 m. rugsėjo 16 d. Vilniuje pradėjęs eiti Lietuvos Sąjūdžio laikraštis „Respublika“ nuo 1990 m. kovo iki 2014 m. gegužės 22 d. leistas kaip nepriklausomas Lietuvos dienraštis. 1989 m. gegužės 8 d. Vilniuje vietoj keturis mėnesius leisto savaitraščio „Valstybės žinios“ atnaujintas tautinės pakraipos laikraščio „Lietuvos aidas“, ėjusio 1917–1918 ir 1928–1940 m. Kaune, leidimas. Pirmasis jo numeris išėjo kaip Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Ministrų Tarybos laikraštis, paskui – valstybės laikraštis, nuo 1998 m. – dienraštis (laikraštis) Lietuvai. 1990 m. Lietuvos socialdemokratų partijos taryba įsteigė ir Vilniuje pradėjo leisti politikos, visuomenės, kultūros laikraštį „Lietuvos žinios“ – kaip atkurtą 1909–1915 m. Vilniuje ir 1922–1940 m. Kaune ėjusį to paties pavadinimo leidinį. Iki 1994 m. jis buvo leidžiamas kaip savaitraštis. Po dvejų metų pertraukos jį pradėjo leisti UAB „Lietuvos žinios“ kaip nacionalinį laikraštį, 1996 m. tapusį dienraščiu, kuris buvo leidžiamas iki 2019 m. balandžio 30 d. 1995 m. sausio–liepos mėnesiais ėjo

dar vienas dienraštis – „Lietuva“, kurį leido spaustuvė „Viltis“, tačiau pasirodė tik 125 jo numeriai. 1999 m. dienraščiu tapo ir verslo naujienų laikraštis „Verslo žinios“, nuo 1994 m. ėjęs 1–3 kartus per savaitę.

Taigi Lietuvoje buvo leidžiami 8 visai šaliai skirti dienraščiai – „Echo Litvy“ (ėjo iki 2001 m.), „Kauno diena“, „Kurier Wilenski“, „Lietuvos aidas“, „Lietuvos rytas“, „Lietuvos žinios“ (iki 2019 m.), „Respublika“ (iki 2014 m.), „Verslo žinios“. Jie gali būti vadinami lietuvių nacionaliniais dienraščiais. Toliau ėjo ir visai šaliai skirti savaitraščiai „Atgimimas“ (iki 2013 m.), „Dialogas“ (iki 1989 m. leistas pavadinimu „Tarybinis mokytojas“, o iki 1992 m. –

” 1990 m. įsigaliojus Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymui, netrukus Lietuvos miestuose ir rajonų centruose pasirodė gana daug naujų periodinių leidinių.

„Tėvynės šviesa“; ėjo iki 2013 m.), „Gimtas kraštas“ (iki 1997 m.), „Kalba Vilnius“ (iki 1999 m.), „Literatūra ir menas“, taip pat vėliau atsiradę savaitraščiai „Voruta“, „Šiaurės Atėnai“, „Šeimininkė“, „Dienovidis“, „Kregždutė“, „7 meno dienos“, „Autoekspresas“, „Mokėsių žinios“.

Kai kurie anksčiau minėti Lietuvos Sąjūdžio rajonų ir miestų tarybų leidiniai („Mažoji Lietuva“, „Krivulė“, „Atgaiva“, „Trakų žemė“, „Kražių aidai“, „Žiburys“) po kurio laiko tapo vieno ar kito krašto laikraščiais. Tokių regioninių leidinių pasirodė ir daugiau: 1994 m. ėjo daugiau kaip 20 krašto laikraščių. Juos leido rajonų kultūros ir kraštotyros draugijos, uždarnosios akcinės bendrovės, Lietuvos

Sajūdžio miestų ir rajonų tarybos, spaudos darbuotojų ir žurnalistų grupės. Kai kurių kraštų laikraščiai vėliau nustojo eiti arba virto apskričių, rajonų ar kitokiais leidiniais.

Toliau buvo leidžiami (pakeistais pavadinimais) miestų laikraščiai „Kauno diena“ (iki 1992 m. ėjęs pavadinimu „Kauno tiesa“), „Klaipėda“ (iki 1990 m. – „Tarybinė Klaipėda“), „Panevėžio balsas“ (iki 1990 m. – „Panevėžio tiesa“), „Šiaulių naujienos“ (iki 1988 m. – „Raudonoji vėliava“), „Vakarinės naujienos“ (ėjo Vilniuje iki 1999 m.), taip pat Alytaus miesto ir rajono laikraštis „Alytaus naujienos“, iki 1989 m. ėjęs pavadinimu „Komunistinis rytojus“, ir Marijampolės rajono ir miesto laikraštis „Suvalkietis“ (iki 1992 m. „Naujasis kelias“). Pasirodė nemažai naujų miestų bei savivaldybių laikraščių. Kai kurių miestų laikraščių leidimas vėliau nutrūko, tačiau dauguma jų buvo leidžiami uždaryjū akcinių bendrovių kaip nepriklausomi leidiniai.

1995 m. pradžioje Lietuvos teritorijoje sudarius 10 apskričių, netrukus pradėti leisti ir kai kurių apskričių laikraščiai. Dar 1994 m. pabaigoje Panevėžio miesto ir apskrities laikraščiu pasivadino dienraštis „Panevėžio rytas“ (ėjęs iki 2016 m.), Utenos miesto ir apskrities – laikraštis „Utenis“. 1995 m. gegužės mėnesį Utenoje vietoj laikraščio „Utenos krašto žinios“ ėmė eiti „Utenos apskrities žinios“, o Kaune pasirodė Jonavos „Naujiečių“, Kauno „Tėviškės žinių“, „Kėdainių garso“, Prienų „Gyvenimo“, Raseinių „Naujo ryto“ laikraščių priedas „Kauno apskritis“. Rugsėjo mėnesį Klaipėdos miesto dienraštis „Klaipėda“ tapo ir apskrities laikraščiu. 1995 m. apskričių laikraščiais tapo ir Marijampolėje leidžiamas laikraštis „Suvalkietis“, Alytuje – „Alytaus naujienos“, Šiauliuose – „Šiaulių

kraštas“, Tauragėje – „Tauragiškių balsas“, Telšiuose – „Kalvotoji Žemaitija“. Šilutėje pradėtas leisti Klaipėdos apskrities laikraštis „Vakarų Lietuva“.

Nors gerokai padaugėjo miestų laikraščių ir atsirado kraštų bei apskričių laikraščiai, tačiau pagrindinis regioninės ir vietinės spaudos leidinio tipas buvo rajono laikraštis. Ir iki šiol tebeleidžiami beveik visi anksčiau ėję rajonų laikraščiai: tik daugelis jų pakeitė pavadinimus, tapo nepriklausomi, kai kurie pasivadino ir apskričių ar krašto laikraščiais. Pasirodė tik vienas kitas naujas rajono laikraštis. Dažniausiai rajonų laikraščių leidėjai yra pačios laikraščių redakcijos (uždarnosios akcinės bendrovės).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, toliau buvo leidžiami ir visų aukštųjų mokyklų laikraščiai – tik kai kurie pakeistais pavadinimais. Vilniaus universiteto laikraštis nuo 1989 m. vadinosi „Universitas Vilnensis“, Kauno technologijos universiteto (iki 1990 m. – Politechnikos instituto) – „Studijų aidai“, Vilniaus pedagoginio universiteto (iki 1992 m. – Pedagoginio instituto) – „Šviesa“, Kauno medicinos akademijos (iki 1990 m. – Medicinos instituto) – „Ave vita“, Lietuvos žemės ūkio universiteto (iki 1996 m. – akademijos) nuo 1993 m. – „Žemyna“. 1994 m. pradėjo eiti Klaipėdos universiteto, įsteigto 1991 m., laikraštis „Klaipėdos universitetas“, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, įsteigto 1990 m., laikraštis „Universitas Vytauti Magni“, Lietuvos kūno kultūros akademijos (iki 1999 m. – instituto) laikraštis „Studijų pasaulis“. Lietuvos karo akademija 1995 m. pradėjo leisti laikraštį „Kariūnas“, vėliau tapusį žurnalu. Daugelio aukštųjų mokyklų laikraščių leidimas vėliau nutrūko. Tuoj po 1990 m. arba vėliau

nutrūko ir daugelio anksčiau ėjusių bei naujai įsteigtų įmonių ir organizacijų laikraščių bei savaitraščių leidimas; tik kai kurie buvo dar leidžiami – dažniausiai pakeistais pavadinimais.

Be jau minėtų nacionalinių dienraščių ir savaitraščių, Lietuvoje buvo leidžiami ir bendrojo pobūdžio visuomeniniai politiniai laikraščiai. 1990 m. Vilniuje Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija pradėjo leisti savaitraštį „Pozicija“, 1991 m. rašytojas V. Petkevičius įsteigė laikraštį „Opozicija“. 1992 m. ėmė eiti dienraštis (vėliau tapęs savaitraščiu) „Amžius“ bei laikraščiai anglų kalba „Lithuania Today“ („Lietuva šiandien“), „Lithuanian Weekly“ („Lietuvos savaitraštis“) ir „Baltic News“ („Baltijos naujienos“). 1995 m. pasirodė savaitraštis rusų kalba „Litovskij kurjer“ („Lietuvos pasiuntinys“), o 1997 m. – „Obzor“ („Apžvalga“). Kai 1991 m. sausio pradžioje okupacinės Tarybinės armijos kareiviai užėmė Vilniaus spaudos rūmus ir nutraukė lietuviškų laikraščių leidimą, svarbiausių laikraščių redakcijos sausio 12 d. 300 000 egz. tiražu išleido laikraštį „Laisva Lietuva“. Kitas jo numeris išėjo 1991 m. gruodžio 6 d., nevalstybinės spaudos žurnalistams paskelbus streiką, nukreiptą prieš Lietuvos vyriausybės bandymą suvalstybinti nepriklausomus leidinius. Jį išleido laikraščių „Lietuvos rytas“, „Respublika“, „Tiesa“, „Vakarinės naujienos“ ir „Valstiečių laikraštis“ redakcijos 700 000 egz. tiražu. Tarybų Sąjungai ir jos kariuomenei pasikėsinus į paskelbtą Lietuvos nepriklausomybę, panašaus pobūdžio periodinis leidinys pasirodė ir Kaune – ten laikraštį „Kauno tiesa“, „Kauno laikas“ ir „Tėviškės žinios“ redakcijos 1991 m. sausio 14 d. ėmė leisti laikraštį „Laisvasis Kaunas“. Jis ėjo iki sausio 23 d. Paskui jo leidimas

buvo atnaujintas tų pačių metų rugpjūčio 19–22 d. – Maskvos pučo metu. Iš viso išėjo 12 laikraščio numerių 110 000 egz. tiražu.

Laisvėjančios spaudos ir perėjimo prie rinkos santykių sąlygomis labai padidėjo informacinių ir reklaminių laikraščių ir savaitraščių skaičius. Anksčiau ėjo tik vienas specialus informacinis reklaminis leidinys – savaitraštis „Reklama“, kurį 1974–1989 m. leido laikraščio „Vakarinės naujienos“ redakcija (kaip priedą), o paskui – Lietuvos leidybos įmonė „Spauda“ lietuvių ir rusų kalbomis. 1988 m. viduryje Vilniuje pasirodė dvisavaitinis informacinis reklaminis laikraštis „Inform-reklama“, o 1989 m. – informacinis nepriklausomas mėnraštis anglų kalba „The East Express“ („Rytų ekspresas“). 1990 m. Marijampolėje pradėjo eiti televizijos informacinis savaitraštis „TV savaitė“, Alytuje – skelbimų ir reklamos savaitraštis „Alytaus express“, 1991 m. Vilniuje – „Darbo biržos naujienos“, „Alio! Reklama“, „Perku – parduodu“ („Didysis reklamos laikraštis“), Kėdainiuose – „Mugė“, Šiauliuose – „Turgus“, 1992 m. Vilniuje – „Autoturgus“, Šiauliuose – „Express kontaktas“, Kaune – „Alio Kaunas“, Klaipėdoje – „Paslauga“ ir „O`Kay“ („Viskas apie viską“). Vėliau informaciniai ir reklaminiai laikraščiai pradėti leisti Mažeikiuose, Pasvalyje, Plungėje, Ukmergėje ir daugelyje kitų Lietuvos miestų ir rajonų centrų. Vis dėlto daugiausia jų buvo steigiami Vilniuje ir Kaune, tarp jų nemažai specializuotų bei spalvotų reklaminių laikraščių ir savaitraščių. Tiesa, daugelis informacinių ir reklaminių leidinių buvo neilgaamžiai, jų leidimas po kurio laiko nutrūko.

Laisvėjant spaudai, silpnėjant jos cenzūrai ir paskui ją visiškai panaikinus, į periodikos

sferą pradėjus skverbtis laisvosios rinkos santykiams, įvairiuose Lietuvos miestuose ėmė eiti pramoginiai, bulvarinio ir erotinio pobūdžio laikraščiai. 1989 m. Šiauliuose pasirodė visuomeninės minties (bulvarinis) laikraštis „Nelabai įdomus mūsų momentas“ (ėjo iki 1991 m.), o Vilniuje – nepriklausomas pramoginis (nuotykių, įdomybių) savaitraštis „Žvilgsnis“, nuo 1993 m. ėjęs ir rusų kalba. 1990 m. daug tokio pobūdžio periodinių leidinių pradėjo eiti Kaune. Tai iliustruotas pramoginis laikraštis „Akcentai“ su daugybe periodinių ir neperiodinių priedų, pramoginis (nuotykių) savaitraštis „Akistata: su nusikaltimais, nelaimėmis, katastrofomis“, laikraštis visuomenei „Sekmadienis“ (kaip atkurtas 1928–1940 m. ėjęs to paties pavadinimo bulvarinis savaitraštis; sustojo 1992 m.), nepriklausomas komercinis (bulvarinis) laikraštis „Europa“, leidęs daugybę periodinių bulvarinio ir erotinio pobūdžio priedų, kurių daugelis 1991 m. tapo savarankiškais laikraščiais: „Dvidešimt kapeikų“, „Dvidešimt centų“, „Pro rakto skylutę“, „Vakaro skaitiniai“, „Klubas Liberalia“. Nuo 1990 m. Vilniuje buvo leidžiamas kultūros ir pramogų laikraštis „Europos centras“ (iki 1995 m.), Šiauliuose – nuotykių laikraštis „Detektyvas“, o Panevėžyje – pramoginio pobūdžio laikraštis „Pasimatymas“. Vilniuje 1991 m. pradėtas leisti bulvarinio pobūdžio savaitraštis „Dantis už dantį?“, pramoginiai laikraščiai „Vėl Jonis!“ bei „Anapus: siaubas ir kiti malonumai“, erotinio pobūdžio laikraštis „Emanuela“, savaitraštis „Pirmadienis“, Kaune – iliustruotas pramoginis savaitraštis „Miražai“, įdomybių laikraštis „Visai atvirai“, Panevėžyje – informacijos ir patarimų leidinys „Jūsų laikraštis“, pramoginiai laikraščiai „Neliūdėk“, „Privatus seklys“, „Sekundė“. Daugumą pramoginių, bulvarinio ir erotinio

pobūdžio laikraščių leido specializuotos uždarosios akcinės bendrovės Vilniuje, Kaune, Panevėžyje arba privatūs leidėjai. Nemažai tokių periodinių leidinių, kaip ir informacinių bei reklaminių laikraščių, vėliau sustojo arba juos pakeitė kiti.

Pradėta leisti ir atskiroms skaitytojų grupėms skirtų laikraščių. 1990 m. pabaigoje dienraščio „Lietuvos rytas“ redakcija išleido specialų priedą jaunimui „Mes!“, kuris nuo 1991 iki 1994 m. ėjo kaip dvisavaitinis leidinys Lietuvos jaunimui. 1995 m. jį pakeitė dienraščio „Lietuvos rytas“ savaitinis priedas „Bendraamžiai“, nuo 1997 m. ėjęs pavadinimu „Mes!!!“. 1992 m. lietuvių jaunimo bendrija „Lituanica“ ėmė leisti mėnesinį laikraštį Lietuvos ir pasaulio lietuvių jaunimui „Lituanica“, 1993 m. Kauno personalinė įmonė „Jaunimo žodis“ – leidyntį Rytų ir Vakarų lietuviams „Lietava“ (tiesa, ėjusius neilgai). UAB „Jaunatis“ 1994–1995 m. Vilniuje kaip žurnalo „Jaunimo gretos“ priedą leido dvisavaitinį spalvotą laikraštį „Dviese“. Jau 1988 m. Vilniuje pasirodė studentams skirtas laikraštėlis „Lietuvos studentas“, ėjęs ir 1989 m. Vėliau pradėjo eiti studentų laikraščiai „Žygeivis“, „Auditorija“, „Penktas aukštas“, „Tvanas“, „Ei, studente!“, „Savas“. Dar daugiau įsteigta moksleiviams skirtų laikraščių. 1990 m. Panevėžyje J. Kilčiauskienė įsteigė katalikišką dvisavaitinį kultūrinį šviečiamąjį laikraštį Lietuvos moksleiviams „Jupiteris“, kuris nuo 1993 m. ėjo pavadinimu „Saulėtekis“. Atskiros vidurinės mokyklos bei gimnazijos įvairiuose Lietuvos miestuose leido savo laikraščius „Svirtis“, „Dobilo žiedas“, „Verdenė“, „Žibintas“, „Atžalynas“, „Fėja“, „Nenuorama“, „Varpo gausmas“, „Salve!“, „Aušros žiedas“, „Gijos“, „Paskutinis suolas“, „Vėtrungė“, „Tegyvuoja druska!“.

Nuo 1989 iki 1994 m. pabaigos Vilniuje ėjo savaitraštis vaikams „Aitvaras“, pakeitęs ilgai ėjusį laikraštį „Lietuvos pionierius“. 1991 m. Kaune pradėjo eiti dvisavaitinis laikraštis mažiesiems „Tukas“, o Anykščiuose – laikraščio „XXI amžius“ priedas vaikams „Kregždutė“, nuo 1992 m. ėjęs kaip savarankiškas savaitraštis. Vėliau po kelerius metus ėjo laikraščiai vaikams „Pepė“, „Saulės zuikutis“, „Todėlčius“, „Valančiukas“. Taip pat buvo leidžiami šeimai ir moterims skirti laikraščiai „Šeimininkė“, „Langas“, „Mažylis“, „Bičiulystė“, „Rankdarbiai“.

Greta religinio turinio žurnalų „Sandora“ (iki 1998 m. – „Katalikų pasaulis“), „Artuma“ (iki 1997 m. – „Caritas“) Lietuvoje buvo leidžiami ir šios tematikos katalikų laikraščiai „XXI amžius“, „Kaišiadorių vyskupija“ bei daugiaparijų laikraščiai. Be to, ėjo į Lietuvą perkelti religiniai leidiniai „Tėvynės sargas“, „Šv. Pranciškaus varpelis“, „Šaltinis“, „Suvažiavimo darbai“, „Saleziečių žinios“. Pasirodė ir protestantų laikraščiai „Lietuvos evangelikų kelias“, „Keleivis“. Vilniuje esantis Biblijos centras „Tikėjimo žodis“ 1992 m. pradėjo leisti žurnalą „Gyvasis žodis“ bei laikraštį „Bažnyčios naujienos“, kurį 1997 m. pakeitė laikraštis „Ganytojas“, o jam priklausančios bažnyčios – laikraščius „Tiesos žodis“ ir „Gera žinia“.

Pirmaisiais pokario dešimtmečiais Lietuvoje buvo įsteigta keletas specialiųjų (šakinių ir profesinių) laikraščių bei savaitraščių. Kai kurie iš jų paskui sustojo, o naujų beveik nepasirodė. Tik tai po 1988 m. atsirado daugiaparijų ūkio šakų ir veiklos sričių, įvairių profesijų žmonėms skirtų laikraščių. Tai leidiniai žemdirbiams ir ūkininkams „Valstiečių laikraštis“, „Ūkininko patarėjas“ su priedais „Jaunasis

ūkininkas“, „Meisteris“, „Šeimininkė“, laikraščiai verslininkams ir komersantams „Komerčinės žinios“, „Merkurijus“, „Lietuvos komersantas“, „Palangos Juzė“, „Savininkas“, „Baltijos biznis“, „Monitorius“, „Naujasis kapitalas“, „Mano verslas“, „Verslo žinios“, leidiniai transportininkams „Rieduva“, „Geležinkelininkas“, „Lietuvos jūreivis“, „Auto savaitė“, „Autoekspresas“. Buvo leidžiami laikraščiai bei savaitraščiai ir kitų veiklos sričių ir profesijų tematika: mokslo – laikraštis „Mokslo Lietuva“, istorijos – savaitraštis „Voruta“, laikraštis „Lietuvis“, literatūros ir meno – savaitraščiai „Literatūra ir menas“, „7 meno dienos“, kultūros – „Šiaurės Atėnai“, „Dienovidis“, muzikos – leidinys „Muzikos barai“, švietimo – savaitraštis „Dialogas“, ekonomikos – laikraščiai „Apskaita ir kontrolė“, „Mokesčių žinios“, teisės – „Valstybės žinios“, „Lietuvos teisė“, sveikatos apsaugos – „Medikų žinios“, „Gydytojų žinios“, „Blaivioji Lietuva“, „Medicina

„ 1988 m. pradžioje Lietuvoje ėjo tik 133 žurnalinio tipo leidiniai. Jų skaičius nuo 1989 m. ėmė sparčiai augti. Pradėti leisti ir visiškai nauji, ir atgaivinti seni leidiniai.

ir dar kai kas visiems“, ekologijos – „Tėviškės gamta“, „Žalioji pasaulis“, krašto apsaugos ir vidaus tarnybų – „Ugniagesys“, „Sargyba“, „Savanoris“, „Krašto apsauga“, „Sargas“, sporto – „Sportas“, „Krepšinis“, „Tenisas“, „Futbolo savaitė“, žurnalistikos – laikraštis „Žurnalistų žinios“.

Spartus žurnalų skaičiaus augimas

1988 m. pradžioje Lietuvoje ėjo tik 133 žurnalinio tipo leidiniai – tikrieji žurnalai (tokių

buvo apie 30), biuleteniai, informaciniai, reklaminiai, tęstiniai leidiniai. Jų skaičius nuo 1989 m. ėmė sparčiai augti. Pradėti leisti ir visiškai nauji – naujų pavadinimų, naujos tematikos, naujo turinio žurnalai, ir atgaivinti seni, dar prieš karą Nepriklausomoje Lietuvoje, o vėliau užsienyje ėję leidiniai. Vieni buvo orientuoti į plačiąją visuomenę, kiti skirti specialistams, įvairių profesijų žmonėms, treči – mokslo darbuotojams.

Daugiausia pradėjo eiti universalios tematikos, įvairaus išsilavinimo ir amžiaus žmonėms skirtų žurnalų, gvildenančių aktualias socialines, ekonomines, kultūrinės, estetines, politines, žmonių bendravimo problemas. Kaip pasaulio spaudos apžvalga 1989 m. Vilniuje pasirodė iliustruotas periodinis leidinys „Už ir prieš“, greitai tapęs populiariu mėnesiniu žurnalu, nuo 1991 m. ėjusiu pavadinimu „Taip ir ne“. Tais pačiais metais Kaune pradėjo eiti fantastikos ir detektyvų žurnalinis leidinys „FD (Fantastika. Detektyvai)“, o Šiauliuose – mėnesinis iliustruotas humoristinis žurnalas „Titnagas“. 1990 m. pradėta leisti visuomeninis politinis žurnalas „Politika“, dvisavaitinis iliustruotas žurnalas lenkų kalba „Magazyn Wilenski“ („Vilniaus žurnalas“), Panevėžio miesto kultūros žurnalas „Senvagė“, mėnesinis žurnalas jaunimui „Skautų aidas“, iliustruotas žurnalas mažiesiems „Tipu tapu“, iliustruoti žurnalai „Tik vyrams“ ir „leva“. 1991 m. pradėjo eiti daugiau nei 40 naujų žurnalų ir žurnalo tipo leidinių, kurių beveik pusę sudarė humanistinio, kultūrinio, estetinio pobūdžio ir literatūriniai periodiniai leidiniai, skirti plačiajai skaitytojų auditorijai arba didelei jos daliai: literatūros žurnalas „Gyvenimas“, nuotykių ir fantastikos žurnalai „Aplink pasaulį“ ir „Kaukas“, iliustruotas kultūros žurnalas „Vakarai“,

humanitarinis žurnalas „Šimtavardis“ su atskiru žurnalinio pramoginio priedu „Aha!“, žurnalas kareiviams „Karys“, šviečiamieji žurnalai „Psichologija tau“, „Adomas“, žurnalai vaikams „Šaltinėlis“ ir „Žiburėlis“, žurnalai moterims „Gunda“, „Pagrandukas“.

Tarp vėliau pasirodžiusių žurnalų – savaitinis visuomeninis politinis žurnalas „Veidas“, informacinis-reklaminis žurnalas anglų kalba „Lithuania in the World“ („Lietuva pasaulyje“), visuomenės, politikos, kultūros žurnalas „Gairės“, iliustruotas žurnalas „Elitas“, dokumentinės literatūros žurnalas „Mita ir faktai“, istorijos ir kultūros žurnalas „Sėja“, žurnalai moterims ir šeimai „Pelėnė“, „Laima“, „Tavo vaikas“, „Panelė“, „Mano namai“, „Ji“, „Vyras ir moteris“, žurnalai vaikams „Naminukas“, „Žalasis laikraštis“, „Penki“, „Pelėda“, „Barbie“, „Donaldas galvosūkiai“, „Flintas“, žurnalas automobilių mėgėjams „Keturi ratai“. Toliau buvo leidžiami anksčiau ėję plačiai skaitytojų auditorijai skirti žurnalai (kai kurie pakeistais pavadinimais): madų žurnalas „Banga“, žurnalas visiems „Buitis“, žurnalai vaikams „Genys“ bei „Žvaigždutė“, žurnalai „Gimtoji kalba“ (1990 m. pakeitęs leidinį „Mūsų kalba“), „Jaunimo gretos“, „Kinas“, „Knygnešys“ (buvęs periodinis leidinys „Naujos knygos“), „Kultūros barai“, „Metai“ (1991 m. pakeitęs žurnalą „Pergalė“), „Mokslas ir gyvenimas“, „Moksleivis“, „Moteris“ (anksčiau ėjęs pavadinimu „Tarybinė moteris“), „Mūsų sodai“, „Nemunas“, „Pasaulis“ (1990 m. pakeitęs žurnalą „Laikas ir įvykiai“), „Sveikata“ (anksčiau vadinosi „Sveikatos apsauga“), „Šeima“, „Šluota“, „Švyturys“, „Vilnius“ – buvęs literatūrinis žurnalas „Litva literaturnaja“ („Literatūrinė Lietuva“). 1999–2000 m. populiariausi ir skaitomiausi buvo pramoginiai,

galvosūkių, kryžiažodžių, šeimai, moterims, vyrams bei vaikams skirti žurnalai; labai pa-
gausėjo savaitinių naujienų ir laisvalaikio
žurnalinų leidinių.

Šiuo laikotarpiu nemažai pasirodė ir specia-
liųjų žurnalų, skirtų įvairių ūkio šakų, atskirų
profesijų ir veiklos sričių skaitytojams. Mo-
kytojams ir studentams buvo skiriamas me-
todinis žurnalas „Gimtasis žodis“, kultūros ir
švietimo darbuotojams – žurnalas „Liaudies
kultūra“, žemės ūkio darbuotojams – žurna-
lai „Ūkininkas“, „Pienininkystė“, transporto
darbuotojams – žurnalas „Ratai“, verslo žmo-
nėms – žurnalai „Aljansas“, „Kelias į rinką“,
„Verslo teisė“, fotografijos mėgėjams – žur-
nalas „Vyzdys“, finansininkams – žurnalai
„Sąsakaityba“, „Apskaitos apžvalga“, muzikos
specialistams – „Gama“, „Tango“, filatelistams –
„Filatelija Lietuvoje“, kurį 1993 m. pakeitė
leidinys „Paštas ir filatelija Lietuvoje“, kata-
likybės puoselėtojams – „Naujasis židinyš“.
Atgaivinti prieš karą Nepriklausomoje Lietu-
voje ėję žurnalai „Akademikas“ (studentų),
„Bibliografijos žinios“, „Dienovidis“ (kultūros
žurnalas, 1990–2001 m. leistas kaip savai-
tinis laikraštis), „Jūra“, „Kardas“ (karininkų),
„Lietuvos farmacijos žinios“, „Litova stelo“
(esperantininkų), „Medicina“, „Medžiotojas ir
meškeriotojas“, „Naujoji Romuva“, „Trimitas“
(šaulių), „Žemėtvarka ir melioracija“. 1989–
1990 m. visateisiais žurnalais tapo anks-
čiau ėję biuleteniai bei informaciniai leidi-
niai „Koooperatininkas“, „Lietuvos sparnai“
(buvęs biuletenis „Sparnai“), „Mūsų girios“
(buvęs biuletenis „Girios“), „Statyba ir archi-
tektūra“, „Teisės apžvalga“ (buvęs biuletenis
„Socialistinė teisė“), „Tarp knygų“ (buvęs biu-
letenis „Bibliotekų darbas“), „Mūsų kraštas“
(buvęs leidinys „Kraštotyra“). Ekonomikos
žurnalas „Liaudies ūkis“ nuo 1991 m. ėmė

vadintis „Lietuvos ūkis“, „Tarybinė mokykla“
nuo 1992 m. – „Mokykla“, „Teisės apžvalga“
nuo 1994 m. – „Teisės problemos“. Toliau ėjo
žurnalai „Mokslas ir technika“, „Mūsų gam-
ta“, „Žemės ūkis“. Vėliau kai kurių specialiųjų
žurnalų leidimas nutrūko, tačiau atsirado ir
naujų leidinių.

Mokslo darbuotojams bei specialistams
skirtų naujų žurnalų ar žurnalo tipo leidi-
nių skaičius didėjo lėčiau. Šiuo laikotarpiu
pradėjo eiti mokslinis žurnalas anglų kalba
„Baltic Astronomy“ („Baltijos astronomija“),
religijos, filosofijos ir meno žurnalas „Logos“,
mokslinis žurnalas „Mokslas ir Lietuva“, nuo
1994 m. leistas pavadinimu „Lietuvos moks-
las“ (lietuvių ir anglų kalbomis), atkurtas
1940 m. ėjęs Baltijos šalių mokslinis žurnalas
„Revue Baltique“ („Baltijos apžvalga“, prancū-
zų, anglų, vokiečių kalbomis), istorijos žur-
nalai „Mūsų praeitis“, „Etnografija“. 1990 m.
reorganizuotas mokslinis žurnalas „Lietuvos
mokslų akademijos darbai“, kuris buvo leidžia-
mas nuo 1955 m. Iš pradžių ėjo šio žurnalo
A serija (visuomenės mokslai) bei B serija
(chemija, technika, fizinė geografija), o nuo
1960 m. – ir C serija (biologijos mokslai). Vie-
toj jų 1990 m. pradėti leisti 7 savarankiški
moksliniai žurnalai: „Chemija“, „Ekologija“,
„Biologija“, „Energetika“, „Filosofija, socio-
logija“, „Informatica“, „Lituanistica“. Be to,
1994 m. pradėjo eiti Lietuvos mokslų aka-
demijos žurnalai „Acta Medica Lituanica“
(„Lietuvos medicinos darbai“), „Lietuvos fi-
zikos žurnalas“ (vietoj „Lietuvos fizikos rin-
kinys“), „Menotyra“, „Žemės ūkio mokslai“.
Pertvarkyta bei papildyta ir tęstinių leidinių
serija „Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo
darbai“. Pasikeitė ir daugelis kitų mokslinių
žurnalo tipo leidinių, jų dauguma tapo tik-
rais moksliniais žurnalais.

Nuo 1989 m. buvo tobulinami ir pertvarkomi ne tik moksliniai, bet ir universalūs bei specialieji žurnalai. Juos ėmė leisti uždarošios akcinės bendrovės, visuomeninės organizacijos, žmonių grupės arba pavieniai asmenys – žurnalistai, įvairių sričių specialistai, remiami draugijų, bendrijų, sąjungų

„ Per pastaruosius du dešimtmečius Lietuvos žiniasklaidos sistemoje, dėl sparčiai stiprėjančios elektroninės (internetinės) žiniasklaidos priemonės, tiesiogiai paveikusiai laikraščius, žurnalus, radiją ir televiziją, įvyko esminių pokyčių.

ir leidyklų. Tiesa, kai kurių šiuo laikotarpiu pradėtų leisti žurnalų išėjo tik po vieną kitą numerį, kitų leidimas kartais (dažniausiai dėl finansinių sunkumų) laikinai arba ir visai nutrūko. Apskritai visų trijų grupių žurnalinė leidinių kasmėta daugėjo. 1992 m. iš viso ėjo daugiau kaip 100 mokslinių žurnalų ir tęstinių žurnalo tipo leidinių, per 70 specialiujų (šakinių ir profesinių) žurnalų ir apie 90 universalų bei literatūrinių žurnalų, o 1998 m. buvo leidžiama atitinkamai 120, 140 ir 120 žurnalų. Visų šių trijų grupių, išsiskyrusių dar prieš karą, žurnaliniai leidiniai sudarė tam tikrą periodinės spaudos sistemą, kuri irgi pradėjo formuotis tarpukario Lietuvoje. Tada buvo bandoma nuosekliai eiti prie to, kad visi gyventojų sluoksniai, visos pagrindinės skaitytojų grupės – mokslininkai, specialistai ir plačioji visuomenė – turėtų atitinkamos tematikos visaverčius žurnalus.

Dabartinės žiniasklaidos raidos tendencijos

Per pastaruosius du dešimtmečius Lietuvos žiniasklaidos sistemoje įvyko esminių pokyčių. Jų daugiausia sukėlė sparčiai stiprėjančios elektroninės (internetinės) žiniasklaidos priemonės, tiesiogiai paveikusiai laikraščius, žurnalus, radiją ir televiziją.

Internetas tapo specifine žiniasklaidos priemone, apimančia ir spausdintinę, ir audiovizualinę žurnalistiką. Ji informacijos vartotojui teikė ne tik tekstinę, bet ir vaizdinę bei garsinę informaciją. Savo svetaines arba portalus internete ėmė steigti daugelis šalies dienraščių, laikraščių, savaitraščių, žurnalų, elektroninių leidinių, radijo stočių, televizijos kanalų, informacijos tarnybų. Pirmasis Lietuvoje kompiuterinis periodinis leidinys buvo mokslinis žurnalas „Informacijos mokslai“, kuris nuo 1995 m. leidžiamas ne tik tradicine knygos forma popieriuje, bet ir elektroniniu variantu – internete pateikiant visus tekstus su papildomais straipsnių referatais užsienio kalba. 1997 m. dienraštis „Lietuvos rytas“ savo įsteigtoje interneto svetainėje ėmė skelbti publikacijų anotacijas ir kai kuriuos tekstus, pateikdamas šiek tiek naujai parengtų tekstų bei iliustracijų. Kitais metais spausdintinių periodinių leidinių elektroninius variantus internete pradėjo skelbti dienraštis „Kauno diena“, laikraštis „Voruta“, vėliau dienraščiai „Klaipėda“, „Vakarų ekspresas“, „Lietuvos aidas“, kiti leidiniai. 1996 m. internete pasirodė pirmieji Lietuvos originalūs elektroniniai periodiniai leidiniai „Savaitinė Lietuvos žinių apžvalga“ ir „Vartiklis“, sudaryti daugiausia iš specialiai elektroniniam leidiniui parengtų tekstų bei iliustracijų. 2000 m. įkurtas elektroninis dienraštis (portalas)

„Delfi.lt“, 2004 m. – „Bernardinai.lt“, 2006 m. – „Lrytas.lt“, „LRT.lt“, „Alfa.lt“, vėliau – „15 min.lt“, kiti elektroniniai leidiniai. 1998 m. internete atsirado pirmosios Lietuvos radijo stočių ir televizijos studijų svetainės. Netrukus savo tinklalapius ar portalus jau turėjo šalies nacionalinė, beveik visos respublikinės bei regioninės televizijos ir radijo stotys. Svetainėse bei portaluose pateikta informacija plačiai naudojosi ir tų leidinių skaitytojai, ir laidų klausytojai bei žiūrovai, ir kiti interneto vartotojai. Žurnalistai, dirbantys įvairiose žiniasklaidos priemonėse, taip pat dažnai internete ieškojo reikalingos informacijos apie Lietuvos ir kitų šalių ekonominį, politinį bei visuomeninį gyvenimą, valstybinių ir visuomeninių institucijų veiklą.

Tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę labai sparčiai ėmė augti laikraščių skaičius: 1990 m. ėjo 324, 1995 m. – 477 pavadinimų laikraščiai. Vėliau jų sumažėjo (ėmė kristi ir tiražai): 2000 m. buvo leidžiama 361, 2005 m. – 325, 2010 m. – 276 laikraščiai; 2015 m. ėjo 222 laikraščiai lietuvių (203), lenkų (3) ir rusų (16) kalbomis, o 2018 m. – 188 laikraščiai lietuvių (170), lenkų (3) bei rusų (15) kalbomis. 2000 m. buvo leidžiama net 10 nacionalinių ir 12 regioninių dienraščių, 2010 m. – 9 nacionaliniai ir 8 regioniniai dienraščiai. Vėliau dienraščių, kaip ir visų laikraščių, skaičius ėmė sparčiau mažėti: daugiausia dėl ekonominių sunkumų (krantinčio tiražo, mažėjančių reklamos pajamų, spaudos pristatymo prenumeratoriams pabrangimo, spausdinimo išlaidų padidėjimo) ir dėl konkurencijos su elektroniais (internetiniais) leidiniais. Nemažai dienraščių visai nustojo eję, kai kurie tapo savaitraščiais arba kelis kartus per savaitę einančiais laikraščiais. 2016 m. Lietuvoje buvo leidžiami 7 nacionaliniai ir

5 regioniniai (kraštų, miestų) dienraščiai, o 2018 m. – 6 nacionaliniai dienraščiai („Kau-no diena“, „Kurier Wileński“, „Lietuvos rytas“, „Lietuvos žinios“, „Vakaro žinios“, „Verslo žinios“) ir 5 regioniniai dienraščiai („Klaipėda“, „Sekundė“, „Šiaulių kraštas“, „Šiaulių naujie-nos“, „Vakarų ekspresas“). 2019 m. nutrūko dienraščio „Lietuvos žinios“ leidimas, o 2020 m. dienraštis „Lietuvos rytas“ tapo laikraščiu, einančiu 3 kartus per savaitę. Tad 2020 m. pradžioje šalyje ėjo 4 nacionaliniai ir 5 regio-niniai dienraščiai. Lietuvoje taip pat leidžia-ma 10 elektroninių (internetinių) dienraščių („Alfa.lt“, „Alkas.lt“, „Bernardinai.lt“, „Delfi.lt“, „Diena.lt“, „Lrytas.lt“, „LRT.lt“, „Respublika.lt“, „15 min.lt“, „Tv3.lt“).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę taip pat sparčiai augo žurnalų skaičius: 1992 m. ėjo 221, 2000 m. – 349, 2005 m. – 434, 2010 m. – 484 pavadinimų žurnalai. 2015 m. buvo leidžiami 498 žurnalai: 437 lietuvių k., 44 anglų k., 6 estų k., 5 rusų k., 3 latvių k., 2 lenkų k., 1 vokiečių k., o 2018 m. – 527 žurnalai: 448 lietuvių k., 43 anglų k., 8 lenkų k., 6 latvių k., 5 estų k., 3 rusų k., po 2 čekų, slovakų, suomių ir vokiečių k., po 1 ispanų, italų, serbų, švedų ir vengrų k. Tiesa, pastaraisiais metais žurnalų, kaip ir kitų popierinių perio-dinių leidinių, skaičius ėmė mažėti: 2016 m. ėjo 566, 2017 m. – 541, 2018 m. – 527 žur-nalai. Nuolat daugėja tik elektroninių leidi-nių ir internetinių portalų, socialinių tinklų, taip pat ir jų skaitytojų, klausytojų bei žiūro-vų. Būtent dėl to kai kurie žurnalistai ir infor-macijos vartotojai net ėmė nuogaštai, kad internetas greitai išstums iš žiniasklaidos sis-temos spaudą, radiją ir televiziją.

Vis dėlto per pastarąjį dešimtmetį daugelis jau spėjo įsitikinti, jog internetas nepajėgia

pakeisti tradicinių žiniasklaidos priemonių, priešingai – jis padeda išplėsti jų skaitytojų, klausytojų bei žiūrovų auditoriją virtualiojoje erdvėje. Suprantama, sparčiai plėtojantis informacinėms technologijoms ir elektroni-

” Tradicinės (spauda, informacijos agentūra, radijas, televizija) ir naujosios (internetas, elektroninis leidinys, socialiniai tinklai) žiniasklaidos priemonės šiandien sėkmingai funkcionuoja vaisingo bendradarbiavimo sąlygomis.

nei žiniasklaidai, tradiciniai laikraščiai ir žurnalai turi nuolat tobulinti savo turinį ir vidinę struktūrą, ieškoti naujų, efektyvesnių informacijos pateikimo būdų. Juk interneto vartotoją dažniausiai domina naujausios žinios, kas atsitiko ar vyksta pastaruoju momentu. Dėl laiko stokos jis paprastai internete tik perskaito antraštes arba trumpas anotacijas.

Kai kuriems interneto vartotojams to ir pakanka. Tačiau tyrimais įrodyta, jog skaitydamas popieriuje pateikto laikraščio ar žurnalo straipsnį skaitytojas labiau įsigilina ir gauna apie 20 proc. informacijos daugiau, negu su jo turiniu susipažindamas internete. Be to, dalis mūsų visuomenės internetu dar nesinaudoja, yra įpratusi skaityti tradicinį laikraštį ar žurnalą. Neretai pamatę internete įdomią publikaciją kai kurie vartotojai pradeda ieškoti paties leidinio – stengiasi jį nusipirkti ar kur nors juo laikinai pasinaudoti. Taigi internetas tam tikru būdu skatina žmones skaityti tradicinius periodinius leidinius, o laikraščių ir žurnalų redakcijas bei leidėjus – tobulinti leidybos technologiją, operatyviau pateikti ir plačiau komentuoti visuomenę dominančias naujienas, spausdinti daugiau analitinio pobūdžio rašinius. Tad tradicinės (spauda, informacijos agentūra, radijas, televizija) ir naujosios (internetas, elektroninis leidinys, socialiniai tinklai) žiniasklaidos priemonės šiandien sėkmingai funkcionuoja ne tiek tarpusavio konkurencijos, kiek vaisingo bendradarbiavimo sąlygomis.

R E M I A

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Televizijos laida „Veidrodis“ – gaivaus oro gūsis

Danutė Jokubėnienė

Arūno Sartanavičiaus nuotr.

Dana Kurmilavičiūtė

Dabartinei trisdešimtmečių kartai, ko gero, būtų sunkoka įsivaizduoti laikmetį, suteikusį nepaprastos galios ŽODŽIUI. Tada, prieš tris dešimtis metų, visą sovietmetį slopinta tiesa pratrūko galingu tikrus gyvenimo faktus skelbiančios informacijos srautu; jį, tą TIESOS ŽODĮ, gaudėme per mitingus, dėl jo nusidriekdavo ilgos eilės prie spaudos kioskų, o vakarais ištuštėdavo gatvės, nes per televiziją buvo rodomas „Veidrodis“ – meninės publicistikos laida, kurią dabar jau galime vadinti legendine.

Ekranuose – melu nepridengta realybė

Juk tai ji pirmoji Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse prabilo apie sovietų valdžios

nusikaltimus: tremtis, lagerius, KGB veiklą, korupciją, kyšininkavimus... Laidą vedė nepaprastai kūrybinga ir drąsi televizijos žurnalistė Danutė Jokubėnienė, kurią ir pasikvietėme pasikalbėti apie to meto žurnalistų darbą.

„Veidrodžio“ interviu per Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio suvažiavimo pertrauką: menotyrininkas Vytenis Rimkus (kairėje) ir režisierius Jonas Vaitkus.

Ar „Veidrodį“ laikote sėkmingiausiu darbu savo žurnalistinėje karjeroje? Juk už jį pelnėte Lietuvos žurnalistų sąjungos premiją ir buvote išrinkta populiariausia 1989 m. žurnaliste. Ir apskritai kokiomis aplinkybėmis gimė „Veidrodis“?

Taip, pagal populiarumą ir įtaką ši laida gal ir buvo sėkmingiausia mano žurnalistinėje karjeroje, tačiau ji atsirado ne tuščioje vietoje. Prieš tai daugiau nei dešimt metų dirbau LTV kultūros redakcijoje, rengdama laidas apie literatūrą, teatrą, kiną, dailę, rinkau repertuarą televizijos spektakliams. Tuo metu kultūros žmonės jau buvo atviresni, nebijodavo aštriau pasisakyti, nestokojo idėjų. Pavyzdžiui, visus traukė „Žinijos“ draugijoje Romualdo Ozolo rengiamos diskusijos, kuriose 1987 m. rudenį su kolegomis dalyvaudavau ir aš. Tiesa, to įdomumo itin pasigesdavome mūsų televizijoje, radijuje ir

spaudoje – nepriklausomybės priešaušrio žiniasklaida buvo nyki. Drašesnei minčiai kelias būdavo negailestingai užkertamas. Menų savo parengtą laidą apie TSRS rašytojų suvažiavimą, kuriame dalyvavo ir mūsų kūrėjai. Jie nepraleido progos kritiškai pakalbėti apie gyvenimą Lietuvoje. Ir ką jūs manote: tuometis LRT pirmininkas Jonas Januitis uždraudė laidai pasirodyti ekrane. Tik Rašytojų sąjungos pirmininkui Alfonsui Maldoniui atsiantus pasipiktinusių rašytojų laišką laida išvydo dienos šviesą. Už tai J. Januitis visą apmaudą išliejo ant manęs, viešai iškoneveikdamas susirinkime. Tada visi kolegos susigūžę tylėjo, niekas nedrįso jam paprieštarauti...

Vis dėlto Laisvės žodis pamažu jau skynėsi kelią ir pačioje Tarybų Sąjungoje. Prisimename labai populiarią to meto Centrinės televizijos laidą „Vzgliad“, rengtą jaunų

maskviečių žurnalistų? Su jos rengėjais susipažinau porą mėnesių praleidusi Maskvoje vykusiuose tobulinimosi kursuose. Jie laikėsi išties naujo, drąsaus, kūrybiško požiūrio į visa, kas vyksta šalyje. Prisimenu, tuo metu Lietuvoje kaip tik vyko Laisvės lygos organizuotas Molotovo–Ribentropo paktą pasmerkiantis susijėimas prie A. Mickevičiaus paminklo Vilniuje. Tobulinimosi kursų dalyviams žurnalistams tąsyk paskaitą Maskvoje skaitęs lektorius iš TSKP CK mėgino sukritikuoti šį renginį, deja, auditorijos palaikymo nesulaukė, o aš pati su kolega iš Kazachstano demonstratyviai išėjome iš auditorijos.

Įkvėpta kolegų drąsos, tiesos ieškojimo ir naujų idėjų, grįžau į namus. O čia – ta pati klampynė: visiems iki gyvo kaulo įkyrėjusios propagandinės laidos, kurių niekas nežiūri! Buvo pikta. Jaučiau, jog reikia gaivaus oro, šviežių minčių, kitokio mąstymo, deja, televizijoje tuo metu nebuvo drąsių vyrų, kurie imtųsi visa tai demonstruoti ekrane. Pasiryžau pirmąjį žingsnį žengti aš – moteris.

Ilgai mažčiau apie būsimos laidos pavadinimą. Pasirinkau „Vaidrodį“: juk laida tarsi vaidrodys turėjo atspindėti tai, kas vyksta Lietuvoje. Ir atspindėti neiškreipdama tiesos, viską rodyti atvirai ir sąžiningai. Žiūrovai turėtų patikėti, jog pribrendo laikas daug ką keisti savo gyvenime, būti drąsiems ir ryžtingiems.

Nekalbėsiu apie tai, kokius sunkumus įveikiau, kad laida startuotų. Ji gimė ir jau netrukus tapo tokia populiari, kad LTV vadovai vargu ar kada nors galėjo įsivaizduoti tokio lygio reitingus... Tai dar kartą atskleidė, koks svarbus Lietuvos žmonėms buvo Tiesos

žodis; atvirai demonstruojama propagandos melu neپردengta realybė.

Laužė televizijos stereotipus

Laidos scenarijus turbūt diktavo ir laisvesnė pertvarkos laikų atmosfera, galimybė prabilti drąsiau?

Taip, visuomenė jau laisvėjo. Štai 1988 m. rugpjūtį įvyko pirmasis nedrąsus buvusių tremtinių susitikimas Kaune; mums tai buvo proga leisti žmonėms papasakoti apie savo patirtas kančias. O prieš Kalėdas laidoje apsilankė kunigas Kazimieras Vasiliauskas, tuo metu dar dirbęs Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčios klebonu. Atvejį, kad ekrane pasirodo dvasininkas, buvo pirmasis ne tik Lietuvos, bet ir visos TSRS televizijos istorijoje. Pamenau, tąsyk parodėme, kaip Sibire tremtiniams buvo teikiamas paskutinis patepimas. Aišku, prieš tai gavau Vilniaus arkivyskupijos kurios sutikimą, leidusį tą daryti...

O vėliau buvo dramatiški Tbilisio įvykiai, tiesos apie juos nedrįso atskleisti jokia sovietinių respublikų televizija. Išvydę mūsų pasakojimus, LKP CK veikėjai, tuo metu rengę televizijoje savo siužetus, išsiuntė į Tbilisį savosios laidos vedėją, LKP CK instruktorių A. Žuką patikrinti mūsų rodytų faktų. Jie pasitvirtino, nors partinė nomenklatūra to itin baiminosi! Vėliau šį reportažą paskolinome estams. O Maskva viską išdrįso parodyti tik po gero pusmečio!

Turbūt nujaučiate, kaip audringai į šį siužetą reagavo Lietuvos žiūrovai? Po laidos apie Tbilisio įvykius 1989 m. balandžio mėnesį visa mano dukters klasė vieningai išstojo iš komjaunimo...

Metas, kai buvo kuriama istorija

To meto visuomeniniai ir politiniai įvykiai vijo vienas kitą, atmosfera visuomenėje vis labiau kaito – kaip Jūs suspėdavote viską taip operatyviai atspindėti? Juk laida buvo savaitinė, o to meto techninių galimybių net neįmanoma sulaužinti su dabartinėmis...

„Veidrodžio“ laidoje sulaužyta daug to meto televizijos stereotipų. Elgėmės gal ir įžūlo-kai, tačiau sąžiningai, taigi žiūrovai mumis tikėjo. Tik taip buvo galima žmonėms įkvėpti drąsos pajusti ateinančius pokyčius ir imtis atitinkamos veiklos... Su laidos kolegomis režisieriais Linu Paugiu ir Sauliumi Kizu daug

„Veidrodis“ turėjo atspindėti tai, kas vyksta Lietuvoje. Ir atspindėti neiškreipdama tiesos, viską rodyti atvirai ir sąžiningai. Žiūrovai turėtų patikėti, jog pribrendo laikas daug ką keisti savo gyvenime, būti drąsiems ir ryžtingiems.

ginčydavomės dėl laidos dramaturgijos, siekėme, kad tiesą bylotų patys rodomi vaizdai, o ne skaitomi užkadriniai tekstai. Savo nuomonės mes niekam nepiršome – ją bylojo pati medžiaga.

Kartais imdavomės visai netikėtų sprendimų. Jau minėjau įžymiąją Centrinės televizijos laidą „Vzgliad“, labai žiūrimą ir Lietuvoje. Tada rengdami vieną pirmųjų „Veidrodžio“ laidų 1988 m. kovo mėnesį su režisieriumi L. Paugiu nusibeldėme į Maskvą, norėdami

padaryti savo žiūrovams staigmeną – interviu su jos kūrėjais Lietuvai. Mūsų laidoje nuskambėjus „Vzgliad“ vinjetei, jie visi keturi gražia lietuvių kalba pasisveikino „Labas vakaras“, ir tik tada paaiškėjo, kad toliau bus interviu su jais. L. Paugis ilgai klaidžiojo Ostankino koridoriais, kol įrašė tą interviu. Juk reikėjo užsakyti studiją, aparatines ir kt.

1988 m. žodis „nomenklatūra“ buvo labai populiarus, net Sąjūdžio suvažiavime priimta rezoliucija, siekianti naikinti nomenklatūros privilegijas. Ir mes parengėme siužetą šia tema. Pamenu, su mikrofonu rankoje atsistoju prie LKP CK pastato durų ir, nutaisiusi naivią veido išraišką, pro jas išeinančių partinių veikėjų prašydavau paaiškinti, kas gi yra toji nomenklatūra. Matytumėt jų išsisukinėjimus! Vėliau nufilmavau Vilniaus universiteto Gamtos fakulteto kolbose išrikiuotus „užspirituotus“ gyvūnus, graikų kalba įvardijamus „nomenklatūros“ terminu. Asociaityvus montažas, žiūrovams nieko aiškinti nebereikėjo! Tiesa, į studiją dar pasikviečiau Vytenį Andriukaitį, kuris bandė išdėstyti savo nuomonę, ką gi reikėtų daryti, kad šio reiškinio mūsų visuomenėje nebūtų...

Galiu pasidžiaugti, kad pirmieji gavome Nobelio premijos laureato Česlovo Milošo, ką tik grįžusio į Lenkiją iš emigracijos, interviu. Lenkų žurnalistai nuo kojų nusivarė jo ieškodami, o jis pirmiausia pasikalbėjo su mumis, Lietuvos televizinkiniais. Kartu su mūsų Rašytojų sąjungos nariais buvome priimti Vygriuose, kur jis tuo metu buvo apsistojęs...

O dėl techninių galimybių – tai jos kaip diena ir naktis skyrėsi nuo dabartinių... Kaip ir kitų laidų kūrėjai, filmavimo kamerą gaudavome limituotai, o eterio – dvi valandos, jų

„Veidrodžio“ kūrybinė grupė: laidos vedėja Danutė Jokubėnienė, režisieriai Linas Paugis (kairėje) ir Saulius Kizas.

metu buvo rodomi kokie aštuoni nufilmuoti siužetai. Tai buvo be galo įtemptas darbas: man tekdavo ir laidų temas sugalvoti, ir su režisieriumi vyksti filmuoti, o po to – iki pusiaunakčio montuoti nufilmuotą medžiagą. Juk kitą dieną – tiesioginis eteris. Galite tik įsivaizduoti, kaip nelengva būdavo susikviesti visus laidos dalyvius nesant mobiliųjų telefonų... Laimei, mus palaikė ir nemažai padėjo techniniai darbuotojai. Neretai inžinieriai sėdėdavo iki paryčių, montuodami medžiagą. Šeimyniniai rūpesčiai, žmonos, vyrai, vaikai būdavo nustumiami į antrąjį planą. Tada niekas nekalbėjo apie atlygį, nors gaudavome kapeikas. Šiandien net sunku patikėti, kaip mes trise suspėdavome kas savaitę sukurti dar ir pirmuosius muzikinius klipus ar politinius šaržus.

„Pabudome ir kelkimės...“

„Veidrodyje“ netrūko nei sociologinių apklausų, nei tiesioginio laidos dalyvių

bendravimo su žiūrovais prie studijos telefono... Galima sakyti, atlikote ir savotišką „paieškų tarnybos“ funkciją, taigi nenuostabu, kad už TIESOS ŽODĮ žmonės jums jautė didelį dėkingumą...

Svarbiausia, kad Lietuvos gyventojai išdrįso prabilti. Jei ką nors laidoje pakritikuodavome, iš karto iš institucijų gaudavome atsakymus. Prisimenu, po siužeto apie Panevėžio gydytojų nužudymą (daugelį skaudžių istorijos faktų televizijos ekrane parodėme pirmieji) į mūsų redakciją su didele gėlių puokšte atėjo profesoriai kardiologai Vytautas Sirvydis ir Giedrius Uždavinys. Tai buvo padėka, sujaudinusi mane iki ašarų. Mūsų nuopelnas, kad buvo padidinta buvusio tarpukario nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio pensija. O buvo taip. Iki tol jis niekam nebuvo davęs interviu. Rizikavome važiudami į Kauną. Kartu vyko jo pažįstami G. Landsbergis-Žemkalnis ir A. Bendinskas.

Mes su operatoriumi laukėme mašinoje, o jie įtikinėjo J. Urbšį, kad leistų filmuoti. Jau įjungus kamerą kažkas paskambino į duris. Pasirodo, atėjo paštininkas, atnešęs namo šeiminkui pensiją. Išgirdę, kokia ji nedidelė, žinoma, visi Lietuvoje labai pasipiktino. Taip ta pensija ir buvo padidinta. Apskritai žmonės mums rašydavo atviriausius laiškus, siūlydavo temas laidoms. Sąjūdžiui išplėtojus savo veiklą, tauta suprato, kad ir jos balsas šį tą reiškia...

Beje, mūsų nufilmuotu vaizdo klipu „Pabudome ir kelkimes“ buvo pradėtas Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas. Per naktį „Ažuoliuko“ choras įdainavo fonogramą, o ryte dainuojančius choristus filmavome prie Profsąjungų rūmų. Tąsyk režisieriui Linui Paugui į galvą dingtelėjo mintis, kad labai tiktų nufilmuoti ir varpą, bet iš kur jį gauti? Laimei, prisiminiau, kad varpus kolekcionuoja dirigentas Rimas Geniušas, tad naktį važiuoju jo skolintis... O jau kitą rytą

mūsų sukurtu klipu buvo paskelbta Sąjūdžio suvažiavimo pradžia. Visa tai savaime verčia didžiulis – juk ir mes prisidėjome prie šio įsimintino istorijos įvykio. Tada nemažai žmonių darė viską, ką galėjo, kad jis įvyktų...

Saugumiečių akiratyje

Rodyti visus šiuos sižetus reikėjo daug drąsos. Ar Jūsų neprispaudė agresyvi sovietinio saugumo letena?

Kai filmavome sižetą apie Rainius, mums daugelis sakė: „Vaikai, ką jūs darote? Jūs neįsivaizduojate, kokia galybė slypi KGB...“ Tik neseniai iš žurnalistės Nijolės Baužytės sužinojau, kad buvau įrašyta į KGB sąrašą tų asmenų, kuriuos reikėtų pašalinti...

Mūsų laidas gyventojai įrašydavo ir siųsdavo į užsienį savo tėvynainiams. Teko iš jų girdėti, kaip nustebę jie žiūrėjo mūsų nufilmuotą

„Veidrodžio“ studijoje 1988 m. rugsėjo 21 d. Iš kairės: Arvydas Juozaitis, Vytautas Landsbergis ir Gintaras Songaila.

Danutės Jokubėnienės asmeninio archyvo nuotr.

reportažą iš KGB rūmų. Tada, 1989 m. vasarą, tai buvo gana drąsus poelgis, tad savam interviu su Saugumo komiteto pirmininku Eduardu Eismantu rengiausi itin kruopščiai. Vėliau juokais buvau apkaltinta, kad filmavimo metu pernelyg jau domėjausi kabinetų spynomis. Tačiau tą dariau specialiai – šitaip operatoriui sudariau sąlygas tuo metu pasukti kamerą į šoną ir užgriebti daugiau vaizdo. Mat mus lydėję saugumiečiai itin akylai stebėjo, ką filmuojame.

Kurdami tokią aktualią laidą neišvengiamai susidurdavote su LRT vadovybės kontrole. Kaip įveikdavote Jums statomas užkardas?

Siekėme tiesioginio eterio, kad televizijos vadovai mus kuo mažiau kontroliuotų. Prisimenu, kaip LRT komiteto pirmininkas Juozas Kuolelis leido mums parodyti didesnę reportažą iš 1988 m. liepą vykusio mitingo Vingio parke, bet išklėlė sąlygą, kad laidoje parodysime ir LKP CK plenumo medžiagą. Ir parodėme – gražiai, pakiliai sumontuotą mitingo reportažą ir nuobodžiausią partinį forumą. Žiūrovai puikiai suprato mūsų metaforą: netrukus prie televizijos pastato išsirikiavo minia žmonių, savo rankose laikusių plakatus su užrašais „Išrausime kuolelius!“.

Neretai mūsų laidose keltas problemas vėliau analizuodavo Komunistų partijos vadovybė. Taigi įtakos šalies politinei situacijai tikrai turėjome. Juo labiau kad svarių minčių apie mūsų gyvenimą „Veidrodyje“ pareiškėdavo tokie žmonės, kaip R. Ozolas, B. Genzelis, V. Radžvilas, K. Antanavičius, V. Landsbergis, K. Prunskienė... Žinoma, tekdavo ir aiškintis dėl to, kas rodyta laidose. Pvz., būta tokio

atvejo: 1988 m. lapkritį Estijos TSR Aukščiausioji Taryba paskelbė suvereniteto deklaraciją, o mūsų Taryba estų nepalaikė. Dėl to visuomenėje kilo didelis pasipiktinimas. Ta tema mes sukūrėme muzikinį šaržą – sėdi mūsų parlamentarai ir krapštinėja nosis, o juos bando pažadinti „pionieriai sąjūdininkai“. Dėl šio žanro į Aukščiausiąją Tarybą buvo iškvieštas jau kitas tuometis televizijos vadovas – Domas Šniukas.

Su latviais ir estais nuolat palaikydavome ryšį – juk ten visuomenė taip pat gyveno Atgimimo nuotakomis. Mes jiems siūsdavome savo filmuotos medžiagos apie Lietuvos įvykius, o jie mums – savosios. Kartais informacijos gaudavome iš Gruzijos ir Armėnijos – ją mums atskraidindavo pilotai. Taigi gyvenome labai įdomiai, ir aš esu dėkinga gyvenimui, kad man teko tai patirti.

Išliko tik kelios „Veidrožio“ laidos

Ar dabar LRT archyve galima pažiūrėti „Veidrožio“ įrašų?

Deja, yra išlikusios tik kelios laidos. Mat dalį laidų, perrašytų iš didelių vaizdo kasečių į modernesnes ir parengtų archyvuoti, išgabeno atsitraukdami televiziją okupavę desantininkai. Likusios yra suskaitmenintos ir saugomos LRT archyve. Apskritai didesnė nufilmuotos medžiagos dalis yra patekusi į asmeninius archyvus. Tuo metu daugiausia filmuota mėgėjiškomis kameromis, o jų Lietuvoje nebuvo daug. Filmavo Leonas Glinskis, Albinas Kentra, Laima Pangonytė ir kt. Žinau, kad mūsų (ir kitos) laidos buvo kopijuojamos ir siunčiamos užsienio lietuviams, taigi gal kur jų yra ir daugiau išlikusių.

Dabar daugelis apgailestauja, kad trūks- ta profesionalių Atgimimo metais filmuo- tų kadru...

Prisimenu „Skalvijos“ kino teatre vykusią mūsų kinematografininkų diskusiją, kurios metu svarstyta, koks kadras galėtų būti laikomas emociškai Atgimimo laikmečio metafora. Jauna režisierė Giedrė Žickytė prisiminė televizijos filmo „Baltijos kelias“ kadra, kai iš lėktuvo ant susikabinusių žmonių pabyra gėlės... Šį kadra dabar zulina visos istorinės laidos ir filmai. O kaip tada galėjo atsirasti panašių kadru, kai net Algirdas Brazauskas su Vladimiru Beriozovu nedrįso išeiti į Baltijos kelią?! Kiek apgaulės, įtikinėjimo, pastangų teko įdėti filmo režisierai Reginai Stadalnikaitėi, kad galėtų filmuoti! Juk KGB ir DOSAAF'as uždraudė lėktuvėliui su operatoriumi pakilti! R. Stadalnikaitė atkūrė Sąjūdžio rinkimų klipą, kad mes savo „Veidrodžio“ laidoje jį galėtume parodyti prieš pat 1989 m. rinkimus. Vos ne detektyvas! Kasetę su klipu tuometinis LRT partinės organizacijos sekretorius Vladas Leipus laikė užrakinęs savo seife, o TV programų direktorius R. Steigvila laidoje reikalavo rodyti tik agitacinį komunistų partijos rinkimų filmuką. Vyresni žmonės gal dar prisimena finalinius „Veidrodžio“ kadrus – „Su Sąjūdžiu už Lietuvą“. Tada Sąjūdis laimėjo, o man eilinį kartą teko aiškintis ant kilimėlio...

O kaip kadrai, atspindėję Sausio 13-osios įvykius?

Vargu ar rasime Lietuvoje žmogų, kuris nebūtų jų matęs. Tačiau nei Lietuvos televizija, nei Kino studija tą naktį beveik nieko nenufilmavo. Kino kameroms trūko apšvietimo, o televizijos kameros vakare po filmavimų

buvo sugrąžintos į aparatinę. Užėmus LRT, mums buvo patarta kur nors paslėpti vaikus, o ir patiems nenakvoti namie. Kai Vilniuje buvo laidojamos Sausio 13-osios aukos, dirbau Kauno televizijoje. Paprasčiau Kauno inžinierių padėti man įrašyti į kasetę Vilniuje dirbusių užsienio korespondentų ir latvių režisieriaus J. Puodnieko filmavimo grupių perduodamą filmuotą medžiagą. Tik prisimenu, jog tas perdavimas kažkodėl vyko per Siguldos radijo stotį. Gaila, tąsyk nepaklausiau tų nagingų Kauno televizijos inžinierių vardų, tačiau jiems turime būti labai dėkingi už tuos dabar jau į istoriją įėjusius kadrus. Jei ne atsitiktinumai, kažin ar ką būtume turėję... Tą naktį ėjau į „Romuvos“ kino teatrą, ten dauginome tą medžiagą ir ją parlamentarai ir žurnalistai vežė rodyti pasauliui. Originalią kasetę, ant kurios išlikęs užrašas „Kauno 4 VMG“, atidaviau Televizijos istorijos muziejui. Gal išliko...

Archyve – istoriniais tapę skaitytojų laišakai

Sakėte, jog prieš užimant LRT, lyg nujausdami būsimus įvykius, išsinešėte „Veidrodžio“ ir „Atgimimo bangos“ laišku archyvą...

Tada jį radijo inžinierius M. Velička paslėpė kažkokiam garaže, kur tie laišakai išgulėjo beveik 20 metų. Galėčiau atiduoti jį kokiam nors archyvui, jei jis susidomėtų. Gal Lietuvai būtų svarbūs autentiški liudijimai apie išskirtinius to laikotarpio mūsų istorijos įvykius, visuomenei nežinomas aplinkybes, detales, galų gale apie pastangas ir pasiaukojimą žmonių, dėl kurių šiandien džiaugiamės Nepriklausomybe. Savo archyve turiu ir laiškus JAV prezidentui Džordžui Bušui bei

TSRS gynybos ministrui Dmitrijui Jazovui. Per pačią blokadą 1990 m. gegužę kartu su Lietuvos moterų delegacija vykome gelbėti Lietuvos kareivėlių. Prisimenu, kaip redagavome ir vertėme tuos laiškus, susėdusios Lietuvos atstovybės viešbutyje Maskvoje kartu su Romu Sakadolskiu ir Liubove Čornaja, tada dirbusia laikraštyje „Soglasije“. Gal istorikams būtų įdomu?

O ką galėtumėte pasakyti apie dabartinę žiniasklaidą?

Prieš 30 metų žmonės tikėjo ir pasitikėjo žurnalistais. To pasiekti nebuvo lengva, tad

be galo gaila, kad dabar šio pasitikėjimo jau nebėra. Pagal Spaudos laisvės indeksą Lietuvos žiniasklaida užima 30-ą vietą. Ir spaudą, ir televiziją su radiju taip paveikė komercija, kad kartais būna gėda dėl kolegų veiklos. Dabar lietuviškos televizijos aš paprasčiausiai nežūriu, man užtenka interneto ir užsienietiškų kanalų. Atsirado naujų laidų kūrėjų, o televizija virto pramoga, kurioje beveik nėra žurnalistikos. Užtat gausu beprasmiškų tauškalų ir absoliutaus neišmanymo. Dievaži, kartais susidaro įspūdis, kad laidų kūrėjai ir prodiuseriai savo žiūrovus laiko kvailiais... Tiesą pasakius, gal taip ir yra, juk pačioje valstybėje vertybių beveik nebelikę...

Trumpa dosjė

- *Danutė Jokubėnienė 1975–1976 m. dirbo tuomečiame Valstybiniame televizijos ir radijo komitete (dabar – LRT), radijo laidų užsieniui redakcijos kultūros skyriuje.*
- *Nuo 1976 m. – šios televizijos kultūros laidų redakcijos redaktorė. Rengė laidas, dirbo TV pastatymų skyriuje: rinko repertuarą, dalyvavo kuriant TV videofilmus, TV spektaklius.*
- *1989–1991 m. rengė publicistinę laidą „Veidrodis“, už ją buvo apdovanota Lietuvos žurnalistų sąjungos premija. Taip pat rengė TV žurnalą „Pas Danutę“, publicistinę kultūrinę programą „Grįžulo Ratai“, autorinę laidą „Sekmadienio fotoateljė“.*
- *1997 m. atgaivino publicistinę laidą „Veidrodis“.*
- *Vėliau dirbo BTV žurnaliste. („Lietuvos ryto“ 2018 09 08 informacija)*

R E M I A

Kaip gimė pirmasis necenzūrinis

Domas Šniukas

Prieš trisdešimt metų – 1990 m. vasario 9 d. – priimtas pirmasis Lietuvos istorijoje Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas, uždraudęs cenzūrą. Jį rengiant aktyviai dalyvavo Lietuvos žurnalistų sąjunga, daug dirbo atskiri jos atstovai.

Sovietų imperijai pasiekus ekonominę bei politinę aklavietę ir M. Gorbačioviui paskelbus gelbėjimo perestroikos politiką, visose jos respublikose prasidėjo didesni ar mažesni viešumo, demokratėjimo procesai. Baltijos šalyse jie įgijo ryškų nacionalinio atgimimo ir vis drąsesnio nepriklausomybės siekio pobūdį. 1988 m. čia įsikūrus nacionaliniams frontams (Lietuvoje – Sąjūdžiui), judėjimai įgijo organizuotą pobūdį.

Bet kokia veikla neįmanoma be viešosios komunikacijos, kurią tada sudarė spauda, radijas ir televizija, buvę komunistų partijos ir cenzūros gniaužtuose. Naujųjų vėjų vis labiau nebegalėjo sustabdyti nei viena, nei kita. Drąsėjo oficialioji spauda, pasirodė nelegali ar pusiau legali sąjūdinė. Atgimimas palietė apie 2 tūkstančius profesionalių žurnalistų ir didelį būrį sąjūdinės spaudos bendradarbių, kurie plunksną paėmė galbūt pirmą kartą.

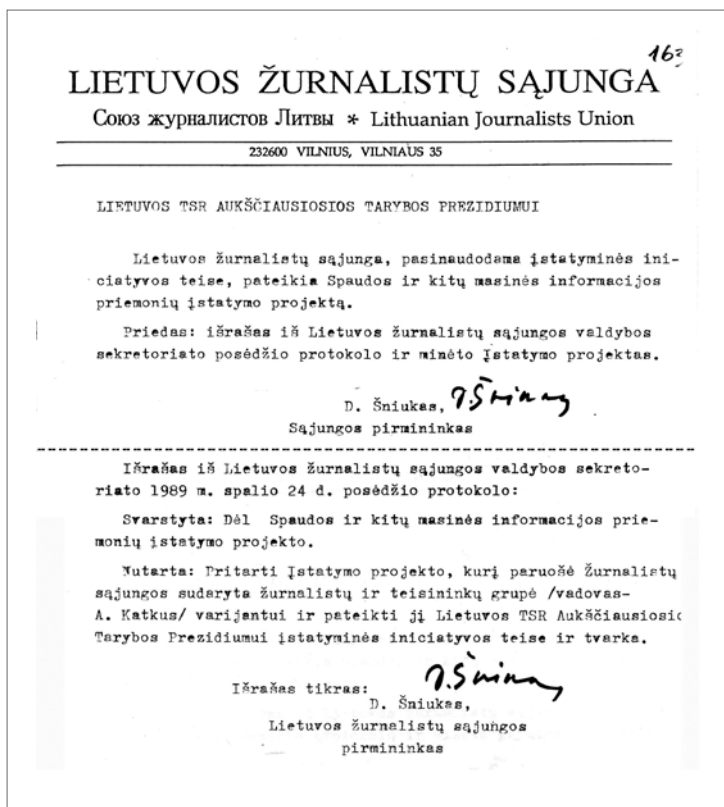
Maskva švelnino ideologinę cenzūrą, tačiau jos atstovai dar buvo kupini optimizmo.

Lietuvos glavlito¹ viršininko pavaduotoja Janina Rakauskienė 1989 m. gruodžio 31 d. „Žurnalistų žinioms“ teigė: „Cenzūra gyva ir gyvuos. Ji turėjo ir turi senas tradicijas.“ Kartu turėjo pripažinti, kad jos galia silpsta. Iš Lietuvoje oficialiai leistų 269 periodinių leidinių cenzūruojami tik 58. Glavlito duomenimis, Sąjūdis jau platino 35 leidinius.

Tuo metu veikusi Lietuvos SSR žurnalistų sąjunga buvo SSRS žurnalistų sąjungos padalinys. Neeilinio suvažiavimo, kuris įvyko 1989 m. sausio 27–28 d., metu ji šią priklausomybę atmetė ir paskelbė faktiškai atkurianti iki 1940 m. veikusią Lietuvos žurnalistų sąjungą. Suvažiavimo priimtieji įstatymai prasidėjo preambule:

„Lietuvos žurnalistai, laikydami save Lietuvos ir lietuvių spaudos šimtamečių tradicijų bei Lietuvos žurnalistų sąjungos, veikusios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, pažangios patirties paveldėtojais, priima šiuos įstatus ir pasižada juos gerbti.“

¹ Glavlitu (rus.) sutrumpintai buvo vadinama SSRS cenzūros įstaiga – Vyriausioji valstybinių paslapčių spaudoje saugojimo valdyba. *Aut. pastaba.*

LŽS rašto ATP faksimilė.

Suvažiavimo rezoliucijose buvo reikalaujama „siekti tikro Respublikos suvereniteto“, „realizuoti lietuvių tautos apsisprendimo teisę“, teisės į tikslią, objektyvią ir operatyvią informaciją, pagarbos valstybinei lietuvių kalbai; pasisakoma prieš manevrus išlaikyti cenzūrą, net apmokestinti jos „patarnavimus“. Kaip savaime suprantamas dalykas, paminėtas būsimas „spaudos įstatymas ar kiti aukščiausio lygio valstybės aktai“, kurie šiems manevrams užkirstų kelią.

Išrinkta naujoji sąjungos vadovybė, kuriai vadovauti buvo patikėta man, energingai ėmėsi įgyvendinti suvažiavimo nutarimus. Savo naujose patalpose (Vilniaus g. 35)

įkūrė žurnalistų namus su klubine veikla, leido laikraštį „Žurnalistų žinios“, steigė žurnalistikos fondą, ėmėsi iniciatyvos parengti naujas politinio ir visuomeninio gyvenimo realijas atitinkantį spaudos įstatymo projektą.

LŽS sekretoriato nutarimu buvo sudaryta Sąjungos narių komisija: teisės mokslų kandidatas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas Anzelmas Katkus (vadovas), „Mūsų gamtos“ žurnalo skyriaus redaktorius teisininkas Juozas Čivilis ir žurnalo „Socialistinė teisė“ redaktorius teisininkas Algis Purkėnas. 1989 m. spalį jie Sąjungai pateikė Lietuvos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo projektą.

Visuomenės spaudžiamas, LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas (toliau – ATP) spalio 23 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos TSR spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo projekto rengimo komisijos sudarymo“. Sudaryta ši komisija:

Domijonas Šniukas – Lietuvos SSR valstybinio televizijos ir radijo komiteto pirmininkas, SSRS liaudies deputatas (komisijos pirmininkas);

Zbignevas Balcevičius – „Červony štandar“ laikraščio redaktorius;

Mindaugas Barysas – „Tiesos“ laikraščio redaktorius;

Juozas Baušys – „Švyturio“ žurnalo vyr. redaktorius;

Algimantas Brazaitis – Vyriausiosios valstybinių paslapčių spaudoje saugojimo valdybos prie Lietuvos SSR Ministrų Tarybos viršininkas, Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas;

Algimantas Čekuolis – „Gimtojo krašto“ laikraščio redaktorius, SSRS liaudies deputatas;

Juozas Čivilis – „Mūsų gamtos“ žurnalo skyriaus vedėjas;

Vasilijus Jemeljanovas – „Sovetskaja Litva“ laikraščio redaktorius, Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas;

Česlovas Juršėnas – Lietuvos SSR Ministrų Tarybos atstovas informacijai;

Algimantas Kaminskis – Panevėžio rajono „Tėvynės“ laikraščio redaktorius;

Anzelmas Katkus – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas (komisijos pirmininko pavaduotojas);

Jonas Leikauskas – Lietuvos autorių teisių agentūros viršininkas;

Teklė Mačiulienė – „Kauno dienos“ laikraščio redaktorė;

Juozas Nekrošius – Lietuvos SSR valstybinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komiteto pirmininkas, Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas;

Bronius Raguotis – Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Žurnalistikos katedros vedėjas;

Algimantas Semaška – Lietuvos KP Centro komiteto Ideologijos skyriaus masinės informacijos priemonių sektoriaus vedėjas;

Juozas Sinkevičius – Lietuvos SSR Aukščiausiojo Teismo pirmininko pavaduotojas;

Vytautas Sinkevičius – Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vedėjo pavaduotojas;

Ipolitas Skridla – „Periodikos“ laikraščių ir žurnalų susivienijimo direktorius;

Vitas Tomkus – „Respublikos“ laikraščio redaktorius, SSRS liaudies deputatas;

Steponas Umbrasas – Lietuvos SSR teisingumo ministro pavaduotojas;

Gedvydas Vainauskas – „Komjaunimo tiesos“ laikraščio redaktorius;

Juozas Vaitkus – „Vyturio“ leidyklos direktorius, Lietuvos leidėjų asociacijos prezidentas.²

Galutinę įstatymo projekto redakciją nurodyta įteikti ATP iki gruodžio 1 d.

Jau kitą dieną, spalio 24-ąją, valdybos sekretoriatas trijų kolegų projektą apsvarstė, papildė ir nutarė jį pateikti ATP „įstatyminės iniciatyvos teise ir tvarka“.

² Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 30-mečio nesulaukė šie įstatymo kūrėjai: M. Barysas (1935–1990), J. Baušys (1939–2017), A. Brazaitis (1932–2020), A. Katkus (1943–2005, nuskendo Baltijoje), A. Semaška (1941–2019), J. Vaitkus (1934–2016).

Spalio 31 d. ATP išsiunčia tokio turinio laišką:

„Lietuvos žurnalistų sąjunga, pasinaudodama įstatyminės iniciatyvos teise, pateikia Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo (toliau – Įstatymo) projektą.

Priedas: Išrašas iš Lietuvos žurnalistų sąjungos valdybos sekretoriato posėdžio protokolo ir minėto Įstatymo projektas.“

Lapkričio 14 d. projektas paskelbtas „Žurnalistų žiniuose“, Sąjungos narių paprašyta pateikti savo pasiūlymus.

Šių dienų požiūriu projektas buvo dar gana žalias ir nedrąsus. Nors jame nebėra abreviatūros TSR (Tarybų Socialistinė Respublika), kalbama apie piliečių ir juridinių asmenų teisę laisvai reikšti savo pažiūras ir idėjas įvairiomis ryšio ir kultūrinio bendravimo priemonėmis, gauti išsamią ir objektyvią informaciją, kategoriško „ne“ cenzūrai nėra. Pernelyg smulkmeniškai reglamentuojamas redakcijų vidaus gyvenimas. Nurodoma, kad ginčus dėl spaudos laivės sprendžia „Lietuvos konstitucinis teismas ir liaudies teismai“, nors konstitucinio teismo nebūta. Atviri liko spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių priežiūros ar savireguliacijos, žurnalistinės etikos klausimai.

ATP sudaryta įstatymo projekto rengimo komisija posėdžiavo lapkričio 2, 20 ir 27 dienomis. Joje nebuvo retrogradų, tad dirbome sklandžiai. Iš LŽS delegatų bene aktyviausi buvo B. Raguotis, M. Barysas, A. Semaška, jau minėti J. Čivilis, A. Katkus. Teisininkai J. Sinkevičius, S. Umbrasas projektą papildė įstatymams privaloma sąranga, tiksliomis teisinėmis formuluoėmis. J. Leikauskas

padėjo suformuluoti žurnalistų teises ir pareigas. Posėdžius globojo, daug patarimų suteikė ATP Juridinio skyriaus viršininko pavaduotojas Vytautas Sinkevičius (būsimas Konstitucinio Teismo narys, Mykolo Romerio universiteto profesorius). Prieš metus Glavlito viršininku tapęs A. Brazaitis taip pat nesigailėjo, kad buvo griaujami jo rūmų pamatai. Projektas iki nurodytos datos buvo įteiktas ATP.

Gruodžio 18 d. nutarimu ATP įpareigojo Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo projektą paskelbti dienraščiuose „Tiesa“, „Sovetskaja Litva“ ir „Červony štandar“, kad iki 1990 m. sausio 15 d. jį apsvarstytų visuomenė. AT Įstatymų sumanymų ir kitoms nuolatinėms komisijoms, taip pat įstatymo projektą rengusiai komisijai buvo pavesta iš visuomenės gautus pasiūlymus, pastabas išnagrinėti, apibendrinti ir pateikti ATP.

Įstatymo projektas spaudoje paskelbtas gruodžio 28 d. Respublikinėje ir vietinėje spaudoje atsirado jį svarstą skyreliai. Valstybinės institucijos, visuomeniniai ir politiniai judėjimai pastabas ir pageidavimus siuntė tiesiog ATP. Nuomones pareiškė LŽS nariai žurnalistai Vladas Burbulis („Sovetskaja kultūra“), Zinas Kazėnas (Sąjūdžio informacijos agentūra), Pranas Keibas („Mūsų sodai“), Antanas Staponkus („Kultūros barai“), Juozas Šiupšinskas („Darbas ir poilsis“), Gvidas Šliažas („Aukštinė varpa“), Jonas Vėlyvis („Statyba ir architektūra“), Liubomiras Viktoras Žeimantas („Liaudies ūkis“), Vytautas Žeimantas („Vakarinės naujienos“) ir kiti. Atsiliepimus atsiuntė Spaudos komiteto, Knygų rūmų, Ryšių ministerijos vadovai. Kolektyviniame laiške Rimantas Matulis (Lietuvių

tautininkų sąjunga), Petras Pečeliūnas (Lietuvos demokratų partija), Mečys Šaltenis (Lietuvos socialdemokratų partija), Renatas Žemaitis (Lietuvos humanistinio jaunimo sąjunga), Leonardas Vilkas (Lietuvos laisvės lyga) siūlė griežtai drausti pornografiją.

1990 m. vasario 24 d. buvo numatyti rinkimai į LSSR Aukščiausiąją Tarybą, kuriuose turėjo susiremti savarankiškoji LKP ir Sąjūdis. Norėdama sustiprinti savo poziciją, LKP siekė įstatymą kuo greičiau priimti. Sąjūdžio vadovybė tuo nebuvo suinteresuota. Prieštarauti irgi buvo netikslinga, tad laikėsi neutraliteto. Tiesa, sąjūdiečiai A. Čekuolis ir V. Tomkus buvo įtraukti į įstatymo projekto rengimo komisiją, o Zigmas Vaišvila ir Romualdas Ozolas, kaip LSSR AT deputatai, aktyviai dalyvavo priėmimo procedūroje. Pastarasis (ir kaip „Atgimimo“ redaktorius) buvo įtrauktas į galutinio redagavimo komisiją.

Tuo metu AT Pirmininką Vytautą Astrauską pakeitė Algirdas Brazauskas. 1990 m. sausio 31 d. jis pasirašė protokolinį nutarimą įstatymo ir jo įsigaliojimo projektus pateikti svarstyti Aukščiausiajai Tarybai.

Iš AT tribūnos įstatymo projektą pateikiau sesijos dalyviams. Diskusijų metu išsakytais pataisoms įtraukti buvo sudaryta redakcinė komisija iš AT deputatų ir spaudos atstovų. Joje dalyvavo A. Brazaitis, P. Ignotas, V. Jemeljanovas, J. Lukauskas, J. Misiūnas, J. Nekrošius, R. Ozolas, J. Paleckis, D. Šniukas, V. Tomkus.

1990 m. vasario 9 d. Spaudos ir kitų informacijos priemonių įstatymas buvo priimtas. Jis įsigaliojo kovo 1 d. Paradoksalu, kad pirmasis Lietuvos istorijoje necenzūrinis

įstatymas, iš principo atitinkantis spaudos laisvės nuostatas, gimė žlungančios okupacinės SSRS imperijos įsčiose. Jis buvo pirmasis ir Sovietų Sąjungoje.

Trumpai žvilgtelėkime į šį įstatymą.

Jau pirmajame straipsnyje Glavlitas buvo sugriebtas už ragų:

„Lietuvos TSR piliečiai turi teisę laisvai ir nekliudomai reikšti savo pažiūras, nuomonę, skleisti žinias spaudoje ir kitose masinės informacijos priemonėse, gauti iš jų objektyvią informaciją kiekvienu valstybės ir visuomenės gyvenimo klausimu.

Masinės informacijos priemonės laisvos ir necenzūruojamos. Kišimasis į jų veiklą rengiant ir skleidžiant informaciją yra neleistas.“

Jas steigti galėjo valstybinės, politinės, visuomeninės organizacijos ir atskiri Lietuvos piliečiai. Buvo įteisinta informacijos šaltinio paslaptis. Pabrėžta pagarba valstybinei lietuvių kalbai, reikalavimas jos kokybei.

Įstatymas apibrėžė žurnalisto sąvoką, jo teises, tarp jų ir teisę nerengti publikacijų, prieštaraujančių jo įsitikinimams, pareigas, etinius principus.

Suprantama, įstatymas buvo savo meto kūdikis. Vis dar nenorėta atsakyti kontroliuoti žiniasklaidos, kad ir netiesioginiu būdu. Vietoj Glavlito įsteigta Spaudos kontrolės valdyba, kuri be teismo sprendimo galėjo įvairiai bausti informavimo priemonės iki veiklos sustabdymo. Nebuvo tiksliai apibrėžta, kaip valdžios pareigūnai privalo teikti informaciją spaudai. Perteklinis ir reikalavimas

privalomai ir nemokamai skelbti oficialią valdžios institucijų medžiagą.

Kad ir kaip ten būtų, šis įstatymas, įsigaliojęs 10 dienų anksčiau, negu buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, veikė iki 1996 m. Jis atliko labai svarbų vaidmenį šaliai žengiant demokratėjimo ir konstitucinės brandos keliu. Jis neleido atgimusios Lietuvos politikams perimti sovietinės tradicijos – kontroliuoti spaudą (tokių pastangų būta). Įstatymas netrukdė desovietizuoti ir privatizuoti Lietuvos periodiką, steigti privačias radijo stotis, įgyvendinti vakarietiškus žurnalistikos standartus. Spaudos kontrolės valdyba (jai vadovavo Viktoras Baublys, vėliau Šviedrys Vipartas) taip pat savo teisėmis naudojosi minimaliai, tad, neskaitant keliolikos ginčytinų atvejų, žodžio laisvės įsigalėjimui netrukdė.

Daugelis sutinka, kad 1990–1996 m. buvo idealistiškiausias Lietuvos žurnalistikos periodas, kai po privatizacijos absoliuti dauguma leidinių buvo tapę redakcijų kolektyvų nuosavybe.

Įsigalinti laisvoji rinka ėmė diktuoti savo sąlygas. Ne vien dėl pelno, bet ir dėl įtakos spauda pradėjo domėtis verslas – tiek investicijomis, tiek per reklamą. Atsirado privačių radijo stočių ir televizijos kanalų. Šalia spaudos ir eterinės žurnalistikos radosi elektroninė (internetinė), sparčiai keitėsi tiražavimo technologijos. Visa tai, natūralu, reikalavo peržiūrėti Spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių įstatymą. 1996 m. liepos 2 d. Seimas priėmė naują Visuomenės informavimo įstatymą, kuris galioja iki dabar.

Šaltiniai ir literatūra

- A. J. Kas paslėpta cenzūros skrynelėje, *Žurnalistų žinios*, 1989, gruodžio 31 d.
- Lietuvos žurnalistų sąjungos įstatai. *Žurnalistika 1988/1989 metai*, 1991, p. 27.
- Spaudos ir kitų visuomenės informacijos priemonių įstatymas. Projektas, *Žurnalistų žinios*, 1989 m. lapkričio 14 d.
- Spaudos ir kitų visuomenės informacijos priemonių įstatymas, *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990 m. kovo 10 d.
- 1990 m. vasario 9 d. Spaudos ir kitų visuomenės informacijos priemonių įstatymo rengimo dokumentai, *LCVA*, f. R-758, ap. 3, b. 1867, 207 p.

R E M I A

Trisdešimtmečio akimirkos – istorinėse nuotraukose

Atkurtą Lietuvos Nepriklausomybę palaikantis mitingas Vingio parke. Dalyvavo apie 300 tūkst. žmonių Vilnius, 1990 04 07. *Virgilijaus Usinavičiaus nuotr.*

Daiva Červokienė

Fotožurnalistų Zenono Nekrošiaus ir Virgilijaus Usinavičiaus Atgimimo metų nespalvotos fotografijos – nuo Sąjūdžio mitingų iki rugpjūčio pučo atgarsių – dažnai eksponuojamos Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo šventės progomis. Šiemet, minint Nepriklausomybės 30-metį, Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje buvo surengta jų paroda „Kelias į Laisvę. Lietuva 1988–1991 metais“, kuri eksponuota ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Įvykių sukuryje

Parodoms iš 15 000 kadryų atrinkta 70 vertingiausių nuotraukų. „Idomi ir kupina veiksmo

buvo kiekviena diena. Vyko Dainuojanti revoliucija, buvo juntamas pakilimas, visa Lietuva tada tuo gyveno. O 1991-ųjų sausį nuotaikos labai pasikeitė“, – sakė parodos autoriai.

Parodos autoriai su kolega fotografu Pauliumi Lileikiu. Kadre (dešinėje) – ir tuometinis LŽS Spaudos fotografų klubo prezidentas Jonas Staselis. Ričardo Grigo nuotr.

Kada ir kaip pradėjote fotografuoti įvykius kelyje į Lietuvos nepriklausomybę? Kur tada dirbote?

Z. Nekrošius. „Užkabino“ šviesios atminties Romualdas Ozolas. Po tarnybos sovietinėje armijoje tapau Fotomenininkų sąjungos jaunųjų fotografų sekcijos nariu. R. Ozolas, tada dirbęs „Minties“ leidykloje, norėjo, kad jaunieji išleistų Lietuvos peizažų albumą. Šešiese pradėjome fotografuoti, vis susirinkdavome pas R. Ozolą pasitarti. Kartą R. Ozolas pasakė, jog bręsta kova, kuri verta kraujo, – eisim į nepriklausomybę. Labai gerai įsiminiau tuos žodžius. Kai prasidėjo Sąjūdis, dirbau Konstravimo institute, jo vadovai buvo lojalūs Sąjūdžiui, man leisdavo išeiti iš darbo fotografuoti renginių. Tik pirmo mitingo nefotografavau, o vėliau – visus. Per Sąjūdžio steigiamąjį suvažiavimą fotografavau tik šalia Sporto rūmų, Gedimino prospekte, Katedros aikštėje. Fiksavau, kaip žmonės reaguoja. Dirbti pastato viduje leidimo

neturėjau. 1989 m. Stanislovas Kairys, bendradarbiavęs „Atgimimo“ savaitraštyje nuo pirmųjų numerių, pakvietė fotografuoti jam.

Zenonas Nekrošius Ričardo Grigo nuotr.

Renginiai vyko kasdien – mitingas, piketas, per mėnesį po 10–20 renginių. Reikėjo tik turėti informacijos apie juos ir ten nukakti.

V. Usinavičius. Viskas prasidėjo nuo pirmo Sąjūdžio mitingo. Tuo metu dirbau naujienų agentūroje ELTA. Buvau jaunas, domino visos naujovės, kai sprogo Sąjūdžio idėjos. Kai per pirmą mitingą buvo iškeltos trispalvės, svarsčiau, kas dabar bus. Tačiau nieko tokio nenutiko. Vėliau buvo Sąjūdžio mitingai, žaliųjų žygiai, roko maršai... Dalyvavau beveik visuose įvykiuose. Tai buvo įdomu. Visa Lietuva tada tuo gyveno. Pirmomis 1991 m. sausio dienomis pradėjau bendradarbiauti su Prancūzijos agentūra „L'Agence France-Presse“ (AFP). Jos užsakymu buvau nuvykęs į Rygą fotografuoti užimtų spaudos rūmų ir tai padariau gana sėkmingai – vienintelis nu-fotografavau sovietų armijos kareivius. Nuotrauką išspausdino net savitrašis „TIME“.

Fotografuojant turbūt reikėjo gerai pasisaugoti? Kas labiausiai įsirėžė į atmintį?

Virgilijus Usinavičius Ričardo Grigo nuotr.

V. Usinavičius. Kartą kareiviams prisistačiau esąs studentas iš Vilniaus, vykdantis kažkokią universiteto užduotį. Fotografuodamas sovietinę armiją apsimesdavau ir fotografu iš Maskvos, dažnai naudodavau senąjį Eltos

Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis išeina iš AT rūmų paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę. 1990 03 11. Zenono Nekrošiaus nuotr.

pažymėjimą su sovietiniu LTSR herbu. Draugiškai šnekėdavomės su kareiviais, žodis „rebiata“ padėdavo įtikinti, kad esu savas, ir netrukdomai fotografuoti.

Z. Nekrošius. Įsimintiniausias turbūt pirmasis didysis mitingas Vingio parke 1988-ųjų rugpjūtį. Susirinko tūkstančiai žmonių. Tiek žmonių vienam būry dar nebuvo buvę – visi pakilios nuotaikos, linksmi, jokio pykčio. Buvo kažkas nuostabaus. Gailiuosi, kad per mažai fotografavau veidų. Baltijos kelias – vėl neįsivaizduojamas įspūdis. Fotografavau Katedros aikštėje – ten susirinko tremtiniai, dalyvavo Vytautas Landsbergis. O Sausio 13-oji paliko jau kitokį, skausmingą, įspūdį. Buvo daug nerimo, skausmo ir kraujo.

V. Usinavičius. Nedetalizuodamas pasakyčiau, kad tai buvo gražiausi tiek asmeniniai, tiek valstybės gyvenimo metai. Manau, ir daugelio mūsų kartos žmonių gyvenime.

Seimo ir Televizijos bokšto šturmo liudijimai

Žvelgiant į nuotraukas atrodo, kad kasdien budėjote prie Seimo, buvote visuose karštuose taškuose.

Z. Nekrošius. Budėjimas prasidėjo nuo „Jedinstvos“ šturmo prie Seimo. Dienomis ir naktimis budėjo žmonės, degė laužai, visą laiką fotografavau. Vakare grįžęs ryškinau juostas, naktį spausdinau nuotraukas. Taip kasdien. Nors „Atgimimas“ buvo savaitraštis, bet reikėjo parodyti, ką turi. Kai grįžęs sausio 13-ąją spausdinau nuotraukas, per radiją išgirdau, kad užimtas Televizijos komitetas. Išlėkiau prie bokšto. Nuvažiavau iki „Saturno“ parduotuvės, toliau tankas

Lietuvos valstybės atkūrimo dienos minėjimo akimirka. Kaunas, 1990 02 16.

Zenono Nekrošiaus nuotr.

užstatytas, tad automobilį pastačiau ir bėgau bokšto link. Ėjo minios žmonių. Atbėgau, o ten jau košė virė. Perlipau per tvorą ir pirmyn. Sukosi tankai, iš viršaus šaudė, kareiviai, apjuosę Televizijos bokštą, tratinu.

Virgilijau, labai išgarsėjai dėl nuotraukos, kurioje užfiksuoti Televizijos bokšto gynėjus traiškantį tanką...

V. Usinavičius. Sausio 13-osios vakaras man buvo palyginti ramus, atrodė, kad nieko jau nevyks. Tą dieną dziaugiausi, kad pavyko atgauti prarastą fotoaparaturą. Prieš kelias dienas, kai prie Šiaurės miestelio pajudėjo sovietų armijos daliniai, ir aš nuvažiavau ten. Kaip visada, atvirai su kamera ant kaklo ėjau kareivių link, ruošdamasis užkalbinti, pajuokauti, tik staiga pajutau smūgį ir tai, kaip nuo manęs bandoma nuplėšti aparatūrą.

Lietuvos jaunuoliai, pabėgę iš sovietų kariuomenės, ligoninėje saugant Raudonajam Kryžiui. Vilnius, 1990 m. kovo mėn.

Virgilijaus Usinavičiaus nuotr.

Įsikibau, neatidaviau. Taip su visa aparatūra (du „Nikon“ fotoaparatai ir penki objektyvai – kelerius metus kauptas mano turtas, parduotuvėse tokių daiktų nebuvo) įnešė į Šiaurės miestelį. Ten jau buvo ir keli kolegos.

Žmonės prie Aukščiausiosios Tarybos džiaugiasi atkurta Lietuvos Nepriklausomybe. Vilnius, 1990 03 11.

Zenono Nekrošiaus nuotr.

Mus tardė, fotografavo, aiškinosi, kas ir kaip, o po kelių valandų paprasčiausiai išmetė į gatvę. Likome be aparatūros, savo darbo įrankių. Buvo labai skaudu, kai nuvykęs į Eltą pamačiau, kas dėjosi prie Spaudos rūmų. Ėjome pas karinį komendantą, kitus armijos pareigūnus, stengdamiesi atgauti aparatūrą, skambinome ir į Šiaurės miestelį... Aišku, niekam mes nerūpėjom. Ir stebuklas, likus gal kelioms valandoms iki bokšto šturmo mums pranešė ją atiduosią...

Grįžau į namus netoli Televizijos bokšto jau su aparatūra. Netrukus langus sudrebino tanko šūviai. Apsirengiau, pasiėmiau fotoaparata (supratau, kad krepšys, objektyvai bus tik kliuvinys) ir kartu su tėvu išbėgau prie bokšto. Gatvėje, toliau nuo bokšto, stovėjo kelios tanketės, važinėdamas tankas sukiojo vamzdį, leido dūmus, matyt, manevravo siekdamas atitraukti gynėjų dėmesį, nes po kiek laiko pasigirdo automatų šūviai nuo bokšto. Nubėgau ten, buvo daug žmonių, tamsu, sumaištis, dužo stiklai, važinėjo tanketės. Žmonių minioje stovėjo tankas. Supratau, kad po jo vikšrais kažkas guli. Žmonių minia akimirka prasiskyrė, spėjau nuspausti užraktą, po to vėl susiglaudė. Tankas pavažiavo atgal, tada žmonės išlaisvino ir išnešė sužeistuosius.

Nebijojote rizikuoti? Juk aplink švilpė kulkos.

Z. Nekrošius. Nebuvo baisu – apie tai negalvojom. Tamsu, lakstai ir fotografuoti, žiūri, kad negautum kulkos. Tekdavo fotografuoti naudojant blykstę, tad žmonės vis įspėdavo: „Atsargiai, jie į blykstes šauda!“ Būdavo, ištrauki fotoaparata, blyksteli kadra ir leki į kitą vietą...

Sovietų kariuomenės šturmas užgrobiančiam Vilniaus televizijos bokštą. Tankai trauškė beginklius Laisvės gynėjus. Vilnius, 1991 01 13. Virgilijaus Usinavičiaus nuotr.

V. Usinavičius. Kai esi tarp žmonių, lengviau. Be jų būtų visai kas kita, tačiau adrenalino pakako. Buvo įvesta komendanto valanda, taigi naktimis budėdavome prie Seimo, laukdami naujo šturmo, tik ryte kelioms valandoms grįždavau pamiegoti į namus. Kiekvienas rytas tada buvo pergalė, atitolinusi Seimo šturmą.

Fotoliudijimai skriejo į užsienį

Kaip ta dabar istorinė nuotrauka pasklido po pasaulį?

V. Usinavičius. Supratau, kad reikia skubėti perduoti nuotraukas. Mano automobilis buvo užstatytas, negalėjau išvažiuoti. Pasiūlė pavežti nepažįstamas vaikas. Eltos agentūros Fotokronikos skyriuje jau buvo susirinkę laborantai, išleidėjos, beliko tik

paduoti juosta. Ją reikėjo ryškinti, spausdinti nuotraukas. Perduoti spalvotą nuotrauką trukdavo apie 20 minučių. Apie ketvirtą valandą ryto pradėjome perdavinėti nuotraukas į užsienį. Skubėjome, nes kiekvienu momentu kareiviai galėjo užimti telefonų stotį ir nutraukti ryšį. Fotokronikos skyrius tomis dienomis buvo tapęs šalies fotokorespondentų štabu, kuris siuntė nuotraukas į užsienį, į kitus miestus ir rajonus, padėdavo užsienio kolegoms. Sutarėme, kad į užsienį nuotraukos bus perduodamos nurodant autoriaus pavardę, o į vietinę spaudą – be pavardės. Vis dėlto kažkas iš „Respublikos“ paėmė nuotrauką, skirtą užsienio spaudai. Tad „Respublikoje“ nuotrauka pasirodė su mano pavarde, o kitą dieną daugelyje pasaulio laikraščių ji buvo pirmuose puslapiuose.

Lydėjo sėkmė – taip niekas ir nesutrukdė perduoti nuotraukų?

Sovietų kariuomenė užgrobia Lietuvos leidybos įmonės „Spauda“ spaustuve ir pastatus, esančius Maironio g. Vilniuje, 1990 04 20.

Virgilijaus Usinavičiaus nuotr.

Akcija „Už blaivią tautą“ Katedros aikštėje. Vilnius, 1990 05 01.

Zenono Nekrošiaus nuotr.

Kildavo problemų dėl linijų, buvo sudėtinga susisiekti su Paryžiumi. Iš pradžių perdaviau tą nuotrauką konkurentams – „The Associated Press“ (AP), nes ši agentūra pirmoji atsiliepė, ir tik paryčiui su negatyvais nuėjau pas saviškius – AFP. Oi, nepaglostė jie manęs už tai! Atsiprašiau, kad kadrai persiųsti AP. Abi agentūros aiškinosi dėl tos fotografijos, nes ji buvo pagrindinė. Vis dėlto AFP turėjo negatyvą, ši agentūra ir laimėjo ginčą. Po šios istorijos AFP pasakė, kad jų agentūroje jau nebedirbu. Vis dėlto vėliau vėl pakvietė bendradarbiauti, matyt, suprato, kad konkurentams perdaviau nuotrauką ne iš piktos valios.

O sovietų armijos generolai ir pats M. Gorbačiovas aiškino, kad ta nuotrauka – tai montażas, kad kažkas pakišo po tanko vikšrais batus, kad viso to nebuvo...

Z. Nekrošius. „Atgimimo“ redakcija turėjo ryšių su užsienio lietuviais, per juos nuotraukos ir pakliūdavo į užsienį. Konkretūs

žmonės paimdavo jau išspausdintas nuotraukas, nuveždavo jas, o ten publikuodavo. Džiaugiausi, kai tai sužinodavau, kai man perduodavo tuos leidinius. Visą komplektą jų turėjau, bet neberandu...

Dėl parodos tarėsi su kolegomis

Kaip iš gausaus archyvo atrinkote nuotraukas parodai?

Z. Nekrošius. Nebuvo sunku. Tai padarė didesni specialistai, parodos kuratoriai – Lietuvos spaudos fotografų klubo prezidentas Jonas Staselis ir Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, Tarptautinės meninės fotografijos federacijos (FIAP) narys Algimantas Aleksandravičius.

V. Usinavičius. Mes patys padarėme minimalią atranką, o pati paroda sudėliota iš J. Staselio ir A. Aleksandravičiaus atrinktų nuotraukų. Jie vertino įvykinę ir fotografinę

nuotraukų vertę, nes kiekvienam autoriui savo darbas atrodo vertingas ir gražus. Jonas ir Algimantas mūsų studijoje praleido net keturias dienas vartydami archyvą ir atrinkinėdami nuotraukas. Savo nuotrauką kitaip vertini, nes prisimeni patį įvykį ir daug šalutinių detalių, kurių nuotraukoje nėra. O žiūrovas mato tik nuotrauką ir parašą.

Kaip manote, kas fotografijoje svarbiau – techninės žinios ir priemonės ar momentinis situacijos, aplinkos, žmogaus pajautimas, o gal tiesiog tinkamos vietos ir tinkamo laiko parinkimas?

V. Usinavičius. Viskas labai svarbu, tai kone tolygios dedamosios.

Z. Nekrošius. Turbūt techninės priemonės. Jų reikia, kad galėtum fotografuoti. Be fotoaparato nuotraukų juk neįmanoma padaryti.

V. Usinavičius. Manau, kad techninės priemonės mažiausiai svarbu. Daug svarbiau

informacija, kas kur vyksta, įvertinti įvykių reikšmingumą ir atsidurti laiku tinkamoje vietoje bei žinoti, kam dirbi. Daugelis tų nuotraukų fotografuotos savo iniciatyva, iš idėjos. Tai, ar reikės jų agentūrai, redakcijai, nebuvo labai svarbu. Tuomet buvo svarbu dalyvauti įvykiuose. Idėja buvo labai graži, o Sąjūdis – jėga.

Pasuko į komerciją

Abu 1998 m. įkūrėte fotostudiją „Šviesos ratas“. Kaip pradėjote dirbti kartu?

Z. Nekrošius. Ir anksčiau dirbome kartu – buvome įkūrę fotoinformacijos agentūrą „Vilfoto“. Ji buvo labiau žurnalistinė, dirbo daugiau žmonių. Kai paaiškėjo, kad daugiau gauname komercinių užsakymų, nukrypome į tą pusę.

V. Usinavičius. Žurnalistika tapo ne tokia įdomi, o pati fotografija joje – daugiau parankinė. Taip ir persimetėme į komercinę, taikomąją fotografiją. O kadangi vienam be

Akcija „Europos kelias“ prie Lazdijų pasienio punkto. Žmonėms buvo leista laisvai kirsti geležinę uždangą, 1990 08 23.
Virgilijaus Usinavičiaus nuotr.

Prieš Lietuvos komunistų partijos suvažiavimą, kuriame pakeistas buvęs partijos pavadinimas į Lietuvos demokratinę darbo partiją (LDDP). Vilnius, 1990 12 08. Virgilijaus Usinavičiaus nuotr.

asistento sunku, dviem dirbti patogiau, tai ir įpratome kartu fotografuoti. Ne vieni tokie buvome.

V. Usinavičius. Mūsų fotostudijos specializacija – maisto, gėrimų, produktų, baldų, interjero, architektūros fotografavimas,

reikalaujantis didelio kruopštumo ir atidumo. Anksčiau ir madas, žmonės fotografavome, dabar retai. Daugiausia dirbame su restoranų, prekybos centrų užsakymais, reklama.

Z. Nekrošius. Dažnai mūsų klausia, ar tai įdomu po žurnalistikos. Darbas yra darbas, iš kažko reikia pelnytis duoną. O užsakymų būna įvairių: vieni įdomesni, kiti – ne. Esame sukaukę didelį aukštos kokybės, skaidrių ir skaitmeninių vaizdų fotobanką.

Ar žiniasklaidai dar reikia fotografų?

Kaip manote, ar fotografo vaidmuo, kai aplink dabar visi fotografuoja, išlieka svarbus?

Z. Nekrošius. Išlieka, rimtesnės žiniasklaidos priemonės neišsiverčia be profesionalių fotografų, nors jie ir ne tokie svarbūs, kaip anksčiau, kai reikėjo nuotraukas spausdinti. Dabar viskas pagreitėjo, mažesnė nuotraukų

Lukiškių aikštėje nukeliama sovietų relikvija – Lenino paminklas. Vilnius, 1991 08 23.

Zenono Nekrošiaus nuotr.

atranka, svarbiausia – nuvykti ten, kur reikia, ir padaryti fotografijų.

V. Usinavičius. Esmė, manau, ta, kad padidėjo nuotraukų vartojimas, o dėl tos gausos jų prasmė ir vertė stipriai sumenko, daugelyje žiniasklaidos priemonių matome daugybę labai panašių nuotraukų iš renginių. Vis dėlto yra ir malonių išimčių – vyksta spaudos fotografijos konkursai, kai kurie portalai spausdina fotoapybraižas su tekstu.

Z. Nekrošius. Manau, fotografai stengiasi padaryti gerų nuotraukų, bet kai redakcijos spaudžia duoti kuo daugiau nuotraukų iš daugybės renginių, kokybės nelieka.

Kas Jums asmeniškai yra fotografija?

Z. Nekrošius. Man – gyvenimo būdas.

V. Usinavičius. Darbas ir hobis – viskas kartu.

Kai fotografija – kasdienis darbas, ar dar fotografuojate savo malonumui? Kasdien nešiojatės fotoaparata ar užtenka mobiliojo telefono?

Z. Nekrošius. Anksčiau nešiojaisi fotoaparata. Kai nepasiimdavau, vis pritrūkdavo.

Dabar kasdien nesinešioju, pakanka mobiliojo telefono kišenėje. Jeigu ką gražaus, įdomaus pamatau, užfiksuoju. Kokybės neprasta.

V. Usinavičius. Aš irgi dažniausiai nufotografuoju mobiliuoju telefonu. Prieš 5 metus grįžau prie juostinio fotoaparato, fotografuoju naudodamas tik nespalvotas fotojuostas, pats jas ryškiniu ir spaudžiu nuotraukas – ir didelio formato. Ir mano mobilusis telefonas sugedo, fotografuoja tik nespalvotai. Planavau pasikeisti, bet pripratau ir gerai.

Ar tebesijaučiate esą fotožurnalistai?

V. Usinavičius. Truputėlį. Iš įpročio nuo seniau. Esu Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, šiemet buvau apdovanotas ir LŽS medaliu „Už nuopelnus žurnalistikai“.

Z. Nekrošius. Aš tik šiemet į Žurnalistų sąjungą įstojau, gavau pažymėjimą. Tie metai žurnalistikoje paliko labai ryškų pėdsaką. Juk dirbau ne tik savaitraštyje „Atgimimas“, bet ir laikraščiuose „The Baltic Independent“, „The Baltic Outlook“, žurnaluose „Lithuania in the World“, „Transportas“.

Dėkoju už pokalbį ir linkiu sėkmės ne tik fotografuojant.

R E M I A

Nepriklausomybės aušrai brėkstant

Štai ši Zino Kazėno nuotrauka iš mitingo, likus kelioms minutėms iki „Bananų baliaus“ pradžios, tapo visos Lietuvos Atgimimo simboliu.

Povilas Sigitas Krivickas

Atminties ekrane iškyla trijų dešimtmečių praeities vaizdai, nužymėję visų mūsų kelią į Nepriklausomybę. Jame ryškūs ir lietuviškojo eterio – radijo ir televizijos – pėdsakai. Teko būti kai kurių iš jų liudininku ir dalyviu.

1990 m. kolegė Birutė Zivalovaitė-Liauškienė, dirbusi reportere Lietuvos radijo informacijos redakcijoje, pakvietė dalyvauti

šeštadienio rytinėje laidoje. Taip prasidėjo mano kelių minučių postringavimai kiekvieną savaitgalį. Jie truko dvylika metų – iki

2002-ųjų. Kas septynias dienas kartodavau maršrutą: Žvėrynas–pėsčiųjų tiltas per Nerį–Vingio parko rytinis pakraštys–Lietuvos radijo ir televizijos rūmai. Tada be dvidešimt aštuonios sėsdavau priešais mikrofoną žinodamas, kad mane tą pačią minutę girdi tūkstančiai klausytojų.

Reigano vizitas ir „Kaaba abá!“

Mūsų, radijo kalbėtojų, balsai tapo laisvesni ir nuoširdesni dar iki 1990 m. kovo 11-osios. Ypač nuo 1988-ųjų vasaros, kai likus pusmečiui iki oficialaus gražinimo suplevėsavu nepriklausomybės laikų Lietuvos, Latvijos ir Estijos vėliavos. Jas drąsiai nešė studentai sostinės gatvėmis, o netrukus nuvilnijo daugiatūkstantinis mitingas Vingio parke.

Prieš pat tuos įvykius 1988-ųjų gegužę JAV prezidentas Ronaldas Reiganas atskrido į Maskvą. Pavyko akredituotis į Tarptautinį spaudos centrą, įkurtą unikalūs vizito vyksmui nušviesti. Jis buvo laikinai įsteigtas naujai pastatytame konferencijų centre. Nei Reigano, nei Gorbačiovo mes gyvai nematėme, o pranešimus apie vizito eigą darė jų spaudos atstovai. Prie didžiulėje salėje išrikiuotų stalų kiekvienas akredituotas korespondentas gavo vietą su atskiru telefonu (mobilųjų dar nebuvo). Manasis netruko suskambėti (buvau spėjęs faksu perduoti numerį į Vilnių), ir išgirdau kolegą iš redakcijos sekretoriato balsą:

– Jums raštelis iš Užsienio skyriaus. Skaitau: „Būk žmogus, padiktuok rytoj nors valanda anksčiau, nes Vyriausysis nirsta, kai vėluojama atiduoti į spaustuotę. Pasakyk mašininkei, kur tuo metu būsi, kad galėtume rasti. Beje, pusvalandžiu anksčiau tave nori iškviešti

radijas, kad padiktuotum gabaliuką vakaro žinioms.“

– Pasakykit, lauksiu iškvietimo Spaudos centre.

– Gerai. Tik nepamirškite parvežt *Bodrost*.

Bodrost (Žvalumas) – tai arbata, kurios buvo galima nusipirkti tik viename Kalinino prospekto gastronome. Labai tikdavo lauktuviems iš „didžiosios sostinės“.

Prie kaimyninio stalo greta turėjo vietą ir dirbo tamsbruvis gražaus veido kolega, kuris pasirodė esąs iš Indonezijos. Paklausiau, kaip būtų galima pasilabinti jo kalba, ir kitą rytą sėsdamasis prie stalo žvaliai tariau: „Kaaba abá!“ – „Abá Kaaba!“ – atsakė kolega iš Džakartos. Tik daug vėliau sužinojau, kad tai nebuvo nei „labas rytas“, nei „laba diena“. Tai reiškė musulmonų pasisveikinimą paminint švenčiausią jų relikviją – Kaabos *juodąją akmenį* Mekoje, o „abá!“ – tai nuostabos ir susižavėjimo šūksnis. Tad teko kelias Reigano vizito dienas pabūti „musulmonu“. Per tą laiką sudiktavau keletą operatyvių „gabalų“ spaudai, kasdien – po kelias minutes radijo žinioms.

Iki ir po „Bananų baliaus“

Gerokai nusiplūkęs iš Maskvos grįžau į namus, kur netrukus prasidėjo labai reikšmingi įvykiai. Po trijų savaitių Vilniuje gimė Sąjūdis. Nuo raginimų dėl ekonominio savarankiškumo vis garsiau buvo girdimas atviras visiškos nepriklausomybės reikalavimas. Visuomenę sukrėtė brutalus Lietuvos laisvės lygos organizuoto mitingo, įvykusio 1988 m. rugsėjo 28 d. Vilniuje, Gedimino (dabar – Katedros) aikštėje, malšinimas. Taikūs mitingotojai,

Straipsnio autorius su kolega iš Indonezijos.

Ištvano Kulčaro nuotr.

reikalavę pasmerkti slaptuosius Molotovo–Ribentropo pakto protokolus, buvo spardomi, mušami kumščiais ir guminėmis lazdomis – vadinamaisiais bananais. Dėl to ir kilo ironiškas mitingo malšinimo akcijos pavadinimas – „Bananų balius“. Jo simbolišku įprasminimu tapo garsioji Zino Kazėno (1936–2019) fotografija, kurioje besišypsanti mergina drąsiai kelia trispalvę prieš geležinių prievartos šalmų būrį.

Nebeišėjo, pertariant Maironį, užtvenkti laisvės upės bėgimo, kurio didžioji prieplauka – 1990-ųjų kovo 11-oji. Nuo šios datos skaičiuojame mūsų atgimusios valstybės amžių, nors jo pradžioje būta labai grėsmingų slenksčių. Pirmiausia – ekonominė blokada 1990 m., o tada išaušo ir kruvinoji 1991 m. sausio 13-oji... Pamenu, įmigusį po sunkios darbo dienos apie pirmą nakties prižadino šaudymai ir sprogimai su blyksniais už Vingio parko. Pirmoji mintis: kur vaikai? O, pasirodo, jie visi trys buvo nuvažiavę prie televizijos bokšto pasiklausyti Vytauto

Kernagio koncerto ir visai netikėtai tapo žiaurios šarvuočių atakos liudininkais.

Desantininkai iš keturių užsienio TV bendrovių darbuotojų atėmė dokumentus ar sudaužė vaizdo kameras. Sumušta, suspardyta keletas Norvegijos, Didžiosios Britanijos ir Ispanijos žurnalistų. Dėl Ispanijos TV operatoriaus Miguelio Awegos sužalojimo SSRS užsienio reikalų ministerijai protesto notą išsiuntė Ispanijos užsienio reikalų ministerija.

Pašiurpino automatų vamzdžiai

Po kelių dienų Seimo rūmuose, virtusiuose tvirtove su smėlio maišais, teko susitikti su kolegomis norvegų žurnalistais. Jie negalėjo patikėti, kad XX a. pabaigos Europoje galima jėga išvaryti žurnalistus iš redakcijų. Pasiūliau pavažiuoti iki Spaudos rūmų, kur buvau dirbęs vienoje iš redakcijų. Pastatę atokiau automobilį, prisiartinome prie pastato iš šiaurinės pusės. Truktelėjau durų

rankeną, o pro pravėrą išlindo automato vamzdis. Norvegams to pakako, jie suskato grįžti į automobilį. Apie tai šeštadienio rytą papasakojaus radijo klausytojams. Nebe iš pastato S. Konarskio gatvėje, kuris taip pat buvo okupantų užimtas, bet iš mus prigludusio Aklųjų ir silpnaregių centro garso įrašų studijos.

Tą raudonmūrį statinį prie Naugarduko ir Žemaitės gatvių sankryžos meiliai vadino me Raudondvariu. Iš jo iki pat okupacijos pabaigos rugpjūčio 22-ąją vyko Lietuvos radijo transliacijos.

Atslūgus blokadai atrodė, kad okupantai aprims. Išties visa liepa buvo palyginti rami. Mėnesio pabaigoje pasitaikė proga tapti unikalaus įvykio liudininku.

Vaiskų 1991 m. liepos 29-osios rytą Vilniaus oro uoste sėdome į specialų lėktuvą, kuris vos pakilęs pasuko Maskvos link. Lėktuve – Lietuvos aukščiausio lygio delegacija, po Antrojo pasaulinio karo pirmą kartą kaip nepriklausomos valstybės atstovė vykstanti oficialaus vizito į Rusiją. Jos sudėtyje – tuometinės Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės vadovai, parlamentarai, ministrai ir didelis būrys žurnalistų. Nusileidę Šeremetjevo oro uoste, per pusvalandį atvykome į vadinamuosius Rusijos Baltuosius rūmus. Prie jų paradinio įėjimo plevėsavo milžiniška mūsų Trispalvė. Baltomis vasariškomis uniformomis pasipuošę milicininkai buvo neregėtai mandagūs. Atvėrę masyvias duris, jie nurodė mums kelią į penktąjį aukštą. Pakilę liftu žingsniavome plačiu vestibuliu, kol prie vieno kabineto prieigų pamatėme vyšninę stiklinę plokštę su aukso spalvos raidėmis

Tarptautinis spaudos centras Maskvoje JAV prezidento vizito metu. Kairėje – straipsnio autorius. Ištvano Kulčaro nuotr.

„JELCIN Boris Nikolajevič“. Tas drąsus ano laikmečio politikas per tragiškuosius sausio įvykius buvo atskridęs į Taliną, kaip buvo teigiama, palaikyti nepriklausomybę gynusios Lietuvos.

Me-di-nin-kai...

Mus atvedė į nedidelę salę su masyviu stalu per patį vidurį. Ant stalo – tamsūs atversti aplankai su popieriais, kurie turės būti pasirašyti. Į saliuokę prigužėjo tiek žmonių, kad nebuvo kaip net pasisukti. Laisvas liko tik nedidelis parketo plotas priešais stalą. Ten aš ir atsėdau (kad neužstočiau vaizdo kolegoms fotografams ir operatoriams) sukryžiaavęs kojas lyg koks turkas. Netrukus tuo pat metu pro vienas salės duris įėjo aukštasis svečias Vytautas Landsbergis, o pro kitas – Borisas Jelcinas. Juodu sėdo prie stalo ir pasirašė Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos tarpvalstybinių santykių pagrindų sutartį. Tai buvo pirmasis lygiateisių subjektų dokumentas, kuriuo Lietuva ir Rusija pripažino viena kitą suvereniomis valstybėmis pagal jų valstybinį statusą.

Po to abiejų šalių ekonominio bendradarbiavimo dokumentus savo parašais sutvirtino abu premjerai – Gediminas Vagnorius ir Jurijus Silajevs. O po poros dienų atėjo neapsakomai šurpi naujiena iš Lietuvos. 1991 m. liepos 31-osios rytą tuoj po dešimtos valandos dviejuose didžiuliuose Maskvos tarptautinio spaudos centro (TSC) ekranuose (tai buvo pirmoji CNN transliacija į Rusiją ir tik į TSC) pamatėme pirmuosius siaubingus vaizdus iš Lietuvos pasienio. Kruvini jaunų muitininkų ir policininkų kūnai padrikai gulėjo po prieš kelias valandas OMON smogikų įvykdytų žudynių. Prie manęs priėjo Danijos televizijos ir kitų Vakarų šalių žurnalistai, kad padėčiau teisingai ištarti ir užrašyti tą ilgąjį žodį, ir aš sunkiai išskiemėnavau: Me-di-nin-kai...

Tuo metu Maskvoje viešėjęs JAV prezidentas Džordžas Bušas vyresnysis (vizitui nušviesti

man vėl teko akredituotis TSC) ir SSRS prezidentas Michailas Gorbačiovas solidariai pasmerkė teroro aktą Lietuvos pasienyje. Tačiau „sajunginio“ prezidento nuoširdumu po Tbilisio (1989 m.), Baku (1990 m.) ir Vilniaus (1991 m.) įvykių buvo nebeįmanoma patikėti.

Pučo atgarsiai Klaipėdoje...

Po įtemptos maskviškės komandiruotės kilo noras su šeima atsipūsti pajūryje. Patraukėme į Klaipėdą. Bet kur tau... Rugsėjo 19-ąją Maskvos televizija ėmė rodyti P. Čaikovskio baletą „Gulbių ežeras“ ir netrukus paskelbė, kad pasiligojęs, o iš tikrųjų izoliuotas Rusijos pietuose, *gensekas* M. Gorbačiovas nebegalys vadovauti šaliai. Todėl valdžią perima kažkoks GKČP, tai yra *Gosudarstvennyj komitet po črevyčainomu položeniju* – valstybinis ypatingosios padėties komitetas. Vadinasi, ateina galas visokiai *perestroikai* ir *glasnost*. Naujoji valdžia stengėsi kietu kumščiu užgniaužti pertvarką ir viešumą, kaip toje Stalino laikų dainoje, „nuo Maskvos lig pakraščių toliausių“. Vakariniame Lietuvos pakraštyje apsiskelbė valdžią perimęs pulkininkas Ivanas Černych. Jis paskambino „Klaipėdos“ laikraščio redaktoriui Antanui Stanevičiui ir nurodė vykdyti jo, miesto karinio komendantą, nurodymus. Tuoj po to diktatoriško pokalbio pataikiau užsukti į redakciją ir radau savo buvusį studentą labai susikrimtusį.

– Tai ką man dabar daryt? – klausė Antanas. – Naujai apsiskelbusi valdžia liepia vykdyti jos įsakymus.

– O kokios valstybės pilietis tu šiandien jau esi?

– Lietuvos Respublikos...

- Tai ir laikykis jos Konstitucijos bei įstatymų.
- Bet kiekvieną akimirką į redakciją gali įsiveržti pulkininko Černych automatinkai.
- Žinai ką? Paimk porą kuo didesnių *tašių*. Į jas sudėk savo brangiausią fotoaparaturą, fakso aparatą, svarbiausius redakcijos dokumentus, sėsk į mašiną ir varyk į namus. O aš per tą laiką pasėdėsiu tavo kėdėje. Manau, kad privačių butų jie dar kol kas nepuls.

Antanas taip ir padarė, o aš apie porą valandų „vadovavau“ laikraščio redakcijai. Laimei, viskas gerai baigėsi, tačiau mums poilsis tapo nebemielas ir nutarėme grįžti į Vilnių. Pakeliui namo per radiją išgirdome, kad perversmas Rusijoje žlugo...

Grįžę į Vilnių kitą dieną sužinojome, kad okupantai nešdinasi ir iš mūsų radijo bei televizijos pastatų – po 222 dienų okupacijos. Nulėkėme ten ir jau savi policininkai leido įeiti į vidų. O tai, ką pamatėme, nepamiršime visą likusį gyvenimą. Išspardytos durys, išvartyti baldai, voliojosi tušti buteliai, krūvos šiukšlių... Atėję iki televizijos transliavimo pulto, išvydome tikrą barbariškumo apoteozę. Atskiri blokai buvo apiburbėję nuo gesintuvų skysčio, supilto po jais. Kai kurios patalpos užterštos gyvsidabriu. Inžinieriai apžiūrino subjaurotą techniką negalėdami sulaukyti ašarų. Kuo barbarams nusikalto tas pultas? Vien tik tuo, kad nebeatiktų sveikas savo tikriesiems šeiminkams.

Lietuvos ir Rusijos vadovai Vytautas Landsbergis ir Borisas Jelcinas, pasirašę pirmąją tarpvalstybinę sutartį.

Povilo Sigito Krivicko nuotr.

Anuomet, netekę savo redakcijų patalpų, eterio tarnybų žmonės dirbo išsibarstę po 14 skirtingų vietų. Antai Žurnalistų sąjungos patalpose buvo įsikūrusi „Panorama“. Viena televizijos studija veikė pačiame Seime. Iš jos dažnai transliuotos rytinės laidos. Tai tokie margi ir nepamištami buvo tie Nepriklausomybės aušros metai.

R E M I A

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Lietuvos įvykių atgarsiai Rusijos žiniasklaidoje

wikimedia.lt nuotr.

Liana Binkauskienė

Šiandien įdomu iš laiko perspektyvos pažvelgti į šalies, iš kurios gniaužtų išsivadavome, anuometinę žiniasklaidą. Maskviečiai Andrejus Basovas, TV bendrovės „Autorinė televizija“ plėtros direktorius, ir žymus sporto ir kultūros žurnalistas Igoris Feinas mintimis leidžiasi į kelionę po Lietuvą prieš trisdešimt metų ir dalijasi savo prisiminimais bei įžvalgomis apie demokratijos apraiškas tuometinėje sovietinėje spaudoje.

Straipsniai apie įvykius Lietuvoje neišliko

Žurnalistas A. Basovas Vilniuje lankėsi 1990 m. balandžio pradžioje, kai Lietuva jau buvo atkūrusi nepriklausomybę. „Tai buvo ilga kelionė, nes pirmiausia atvykome į Minską, o tada – į Vilnių. Jau buvo

prasidėjusi ekonominė blokada, mūsų viešbutyje nebuvo karšto vandens, šildymo, susidurdavome su transporto problemomis, nes trūko benzino, strigo dujų tiekimas. Vis dėlto mieste gyvenimas nebuvo sustojęs. Vilniuje, skirtingai nei tuometinėje Maskvoje ar kituose SSSR miestuose, buvo ypač švaru, kultūringa aplinka. Radome puikių

kavinių, panašių kaip Švedijoje, Norvegijoje. Kavinėse – mandagūs žmonės, autobusuose irgi niekas nesipiktino, nerėkavo. Jaučiausi kaip užsienyje“, – prisiminė A. Basovas.

Delegacijoje, su kuria jis atvyko į Vilnių, buvo žurnalistų, kelių visuomeninių organizacijų atstovų. „Susitikome su poniu Kazimiera Prunskiene, vyko keletas susitikimų su gamyklų direktoriais. Jų metu kelti aktualūs klausimai: ekonominės blokados aktualijos, kainų kilimas, atlyginimų darbininkams mokėjimas ir kt. Gamyklų direktoriai elgėsi atsargiai, jie buvo įpratę gyventi planinės ekonomikos, o ne rinkos ir konkurencijos sąlygomis“, – savo įžvalgomis toliau dalijosi žurnalistas.

Jo parengtos publikacijos apie 1990-ųjų metų vizitą į Lietuvą spausdintos laikraščio „Molodoj leninec“, tačiau neišlikę nė vieno šio leidinio numerio. Daugelis to meto žurnalų, laikraščių tiesiog išnyko – jie nesuskaitmeninti, todėl jų nėra archyvuose.

Pirmasis interviu – su E. Bičkausku

Žymaus Rusijos sporto ir kultūros žurnalisto Igorio Feino pažintis su Lietuva prasidėjo dar 1981 m., kai jį laikraščio „Moskovskij komsomolec“ redakcija išsiuntė į mūsų šalyje vykusią spartakiadą. Nors ši pusantr mėnesio trukmės komandiruotė žurnalistui įsiminė ir dėl patirtų nesusipratimų dėl jo apgyvendinimo, dokumentų tvarkymo, bet būtent Lietuvoje I. Feinas sutiko savo gyvenimo meilę – Birutę Mariją Nenartavičiūtę, kuri tapo jo žmona, ir jie kartu jau beveik keturiasdešimt metų.

Sporto žurnalisto I. Feino straipsnių herojais buvo daugybė Lietuvos politikos, kultūros, meno ir sporto pasaulio žmonių. Šiandien sunku suskaičiuoti, kiek rusiškų leidinių spausdino šio produktyvaus, Lietuvą mylinčio žurnalisto rašinius. Apie Arvydą Sabonį maskviškis žurnalistas išleido ir knygą, kurią išverstą neseniai publikavo žurnalas „Krepšinis“.

1990 m. balandžio 2 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos (toliau – AT) sprendimu Lietuvos Respublikos nuolatinio atstovo SSSR pareigas pradėjo eiti Egidijus Bičkauskas. Balandžio 4 d. E. Bičkauskas laikraščiu „Komersant“ davė savo pirmąjį interviu, jį kalbino žurnalistas I. Feinas. Pasak I. Feino, jis niekada nedirbo etatiniu šio laikraščio žurnalistu, bet redakcija pritarė jo pasiūlymui parengti pirmąjį ir išskirtinį interviu su pirmosios iš sąjungos išeinančios respublikos pasiuntiniu. „Man viskas buvo įdomu. Pirmiausia E. Bičkausko ir Michailo Gorbačiovo bendravimas, pasakojimas apie tai, kaip jis, dar būdamas Lietuvos delegatų frakcijos vadovu, SSRS liaudies deputatų suvažiavime įteikė naujosios Lietuvos vadovybės dokumentą apie Lietuvos išėjimą iš sąjungos, kaip per 1991-ųjų sausio 13-osios įvykius M. Gorbačiovas tiesiog slėpėsi nuo E. Bičkausko“, – prisiminė I. Feinas.

Informacijos poreikis – nepasotinamas

O koks buvo tuometinės rusiškos žiniasklaidos požiūris ir kaip buvo reaguojama į 1990 m. kovo įvykius Lietuvoje? „Tada tai buvo labai įdomu. Naujienos aptarinėtos aikštėse, prie spaudos kioskų – tai buvo populiariausia žmonių susitikimo ir įvykių

aptarimo vieta. Informacijos poreikis buvo nepasotinamas“, – pasakojo A. Basovas dar pridurdamas, kad Rusijos spauda labai daug, o kartu ir atsargiai apie tai rašė.

Kaip teigia I. Feinas, demokratinė spauda Rusijoje pradėjo reikštis jau aštuntojo dešimtmečio pabaigoje. „Daugelis netgi oficiozinių leidinių drąsiai perėmė liberalią laikyseną (visų pirma „Izvestija“, „Komsomolskaja pravda“, „Moskovskij komsomolec“, „Večernaja Moskva“, netgi „Trud“). Ankstesnės drąsios linijos laikėsi „Ogoniok“, „Junost“, „Moskovskije novosti“, „Žurnalist“. Kūrėsi nauji progresyvūs leidiniai, tas pats „Komersant“ (prie jo gimimo ištakų buvo ir pats I. Feinas; laikraštis net ir keičiantis savininkams išlaikė savo progresyvią, liberalią poziciją), „Obščaja gazeta“, „Nezavisimaja gazeta“, „Novaja gazeta“ (kitas reikalas, kad putinizmo epochoje daugelis jų grįžo prie totalitarinės sovietinės retorikos ir požiūrio). O tuomet panašios pozicijos laikėsi tik keli laikraščiai: „Pravda“, „Moskovskaja pravda“, „Krasnaja zvezda“, „Socialističeskaja industrija“ ir „Sovetskaja Rosija“. Todėl paskelbti objektyvią informaciją nebuvo problemų“, – šitaip ano meto situaciją apibūdino I. Feinas.

Žurnalisto teigimu, M. Gorbačiovo valdymo aušroje komunistų valdžia dar buvo labai stipri, bet po Černobylio atominės elektros avarijos spaudą tarsi kas susprogdino. Pagrindinių laikraščių žurnalistai tarsi nutrūko nuo grandinių: rizikuodami, iš esmės nežinodami, kas ten atsitiko ir vyksta, vyko į Pripetę ir Černobylių. Tylėjo tik „Pravda“, „Sovetskaja Rosija“ ir „Krasnaja zvezda“. O „Izvestija“, „Komsomolka“, „Trud“, „Gudok“, „Moskovskije novosti“ siuntė savo

žurnalistus į nelaimės vietą ir publikavo atvirus, kartais netgi baugius, tikroviškus reportažus iš įvykių vietos.

Laikraščiai – ant laisvės bangos

Drąsios nuomonės proveržio pavyzdžių to meto spaudoje I. Feinas pateikė ir daugiau. „Pripažįstu, tuomet, 1986–1988 m., laikraščiai nusileido drąsa vadinamiesiems storiesiems, literatūriniais, žurnalams. Tokie profesionalūs leidiniai, kaip žurnalai „Žurnalist“, „Voprosy literatury“, spausdino TOKIUS tekstus, kad neišrankiam skaitytojui plaukai piestu stojosi. Žurnalas „Novij myr“ spausdino A. Solženycyno „Gulago archipelagą“, žurnalo vyriausiasis redaktorius Sergejus Zalyginas publikavo mano tėvo, ketvirtosios bangos emigranto, vokiškųjų universitetų profesoriaus (dar VFR), bet reguliariai transliuojamo priešiškosė radijo stotyse „Vokiška banga“ ir „Laisvės radijas“ ir todėl tarsi amžiams uždrausto SSRS, pamąstymus-prisiminimus.

Žurnalas „Oktiabr“, laikytas obskurantišku ir retrogradiniu, kol jam vadovavo frontininkas rašytojas Anatolijus Ananjevas, staigiai pakeitė kursą ir pradėjo spausdinti tai, kas anksčiau išeidavo išimtinai tik *Samizdate*. O tai, ką spausdino Olegas Popcovas laikraštyje „Selskaja molodiož“, – protu nesuvokiama. Stalinistinių kalėjimų kalinio, literato Levo Razgono prisiminimai sujaudino visą Maskvą.

Neatsiliko ir laikraščiai: „Izvestija“ su priedu „Nedelia“, „Komsomolka“, „Moskovskij komsomolec“, „Večorka“, „Gudok“, „Trud“ (ganėtinai konservatyvus netgi tuo laikmečiu). Daugeliu atvejų šitaip atsitiko dėl to, kad šiems leidiniams ėmė vadovauti nauji žmonės.

„Literaturnaja gazeta“ staiga pakeitė kursą ir atsidūrė visuomeninio gyvenimo demokratizacijos priešakyje – ne tik laisvos žurnalistikos srityje. Ta pačia kryptimi pasuko savaitraštis „Novoje vremia“, publikavęs mano atvirus pokalbius su krepšininku A. Saboniu. Dar prieš metus net mintis negalėjo ateiti į galvą, kad tai gali išvysti dienos šviesą. „Sobesednik“ spausdino mano interviu su aktoriumi Donatu Banioniu. Tąkart kalbėdamiesi pirmą kartą tarybinėje spaudoje aptarėme fanatikų siautėjimo per jaunimo dievaičių koncertus ir sporto varžybose temą, bet iš esmės šitaip buvo paliesta skaudi asmenybės kulto tema“, – apie demokratinės minties raidą spaudoje kalbėjo žurnalistas I. Feinas.

Pašnekovas pripažino, kad 1985–1988 m. spaudai buvo sunku visiškai išsilaivinti iš cenzūros ir sovietinės valdžios spaudimo, ir tas kelias kaip tikras kovų laukas. „Vyriausiuosius kvietė ant kilimėlio: bailesni atsitraukdavo, drąsesni ėjo toliau, už tai tiesiogine prasme mokėdami savo gyvybe – kaip Lenas Karpinskis. O kur mano kolegos ir draugai iš leidinio „Novaja gazeta“ Ana Politkovskaja ir Jurka Ščegočihinas, kur Dimka (Dmitrijus) Holodovas, kurį susprogdino (1994 m. spalio 17 d.) tiesiog redakcijoje – aš kartu su juo buvau kabinete prieš dešimt minučių iki to įvykio...“ – niūrias akimirkas prisiminė I. Feinas.

Žurnalistas išvardijo daug redaktorių ir žurnalistų, kurie klojo demokratinės spaudos kelią. „Vis dėlto atsitiko taip, kad tie, kurie kažkada buvo šio proceso lyderiai, Putinui atėjus į valdžią staigiai pakeitė orientaciją ir tapo *mrakobiesais*“, – apgailestaudamas apibendrino I. Feinas.

Maskvoje lietuviškų medijų nebuvo

Kiek kitokį praeities įvykių vertinimą iš savo patirties pateikė žurnalistas A. Basovas. Anot jo, paskelbti objektyvią informaciją prieš 30 metų Maskvoje buvo beveik neįmanoma, ypač centriniuose oficiozuose. „Laikraščiuose „Pravda“, „Izvestija“ buvo cenzūra. „Komsomolskaja pravda“ tokios griežtos cenzūros neturėjo, bet čia buvo rašoma apie „perestroiką“, „glasnost“, apie partinių funkcionierių privilegijas, o apie Sovietų Sąjungos iširimą net neužsiminta. Tik keli leidiniai – „Literaturnaja gazeta“, „Argumenty i fakty“, „Moskovskije novosti“ ir „Ogoniok“ – spausdino objektyvią informaciją. Demokratiškesnės laikysenos laikraščiai iš toliau pradėjo kritikuoti Ribentropo–Molotovo paktą, po to pasirodė nedidelės žinutės apie Baltijos kelią“, – pasakojo žurnalistas.

Maskviškis žurnalistas A. Basovas prisiminė, kad 1990 m. Maskvoje buvo galima nusipirkti ir užsienio spaudos. „Kai kurios redakcijos tik pasirodžius tiems leidiniams greitai juos supirkdavo ir tekstus versdavo į rusų kalbą. Jau veikė „Liaudies frontas“ ir kitos demokratinės organizacijos, jos platino informacinius lapelius. Sovietų Sąjunga lietuviškų laikraščių negaudavo. Nerodė ir lietuviškų laidų per TV. Daug žmonių radijo bangomis gaudė „Amerikos balsą“, klausėsi jo skelbiamų žinių. Spaudos kioskai gaudavo ribotą laikraščių kiekį. Štai laikraščio „Argumenty i fakty“ atveždavo po 10 egz., ir žmonės, vietoj perskaitę laikraštį, čia pat perduodavo jį kitiems. Apie Lietuvą daug kas tuomet rašė. Tiesa, pasitaikydavo, kad kai kurie „Sojuzpečati“ kioskai atsisakydavo priimti laikraščius, kuriuose buvo nušviečiami Lietuvos įvykiai.

Dar vienas svarbus informacijos šaltinis buvo radijas. Nors lietuviškas radijas buvo labai aktyvus, jo bangų pagauti Maskvoje nepavykdavo. Lietuviško radijo galėjome paklausti tik traukinyje Vilnius–Maskva. 1991 m. savo veiklą pradėjo radijo stotis „Echo Moskvė“.

„Daugelyje masinės informacijos priemonių 1990 m. gruodį pakeisti vyriausieji redaktoriai. Taigi jau buvo judama spaudos demokratizavimo link. O po Sausio 13-osios įvykių spauda visiškai persivertė į kitą pusę. Prisimenu, kad kai kurie TV laidų vedėjai, pavyzdžiui, Tatjana Mitkova iš TV laidos „Vremia“, atsisakė skaityti parengtas žinias apie tai, kad tarsi kažkokie snaiperiai išprovokavo tuos įvykius. Tai netiesa, visi tai žinojo. „Vremia“ žurnalistai nenorėjo rodyti ir šiai programai parengtų reportažų. Tai tapo dar vienu pretekstu, paskatinusiu daugelį žurnalistų tada tiesiog išeiti. Į šią laidą jie grįžo tik po 1991 m. rugpjūčio 24 d., – pasakojo A. Basovas.

Stebino įvykių greitis ir veržlumas

Tai, kad įvykiai Lietuvoje labai domino rusų žurnalistus, rodo pavyzdys, kurį papasakojo I. Feinas. „Žymūs žurnalistai Jurijus Rostas iš „Literaturnaja gazeta“ ir Leonidas Miloslavskis iš „Komersant“ veržėsi į Vilnių 1991 m. sausio 13-osios vakarą. Vis dėlto jie bijojo provokacijų. Tada aš pasiūliau jiems tokį kelionės variantą: nusigauti beveik be kontrolės elektriniu traukiniu iki Viazmos, iš ten tokiu pat būdu iki Smolensko, tada – iki Oršos, toliau – Minskas ir pagaliau – Vilnius. Taip, kelionė ilga, nepatogi, bet... gal pavyks. Taip jie ir padarė.

Tragiškomis Sausio 13-osios ir Medininkų įvykių dienomis visa Rusija buvo su Lietuva. Kai Maskva gintaro kraštą bandė palaužti ekonomine blokada, maskviečiai – paprasti ir žymūs – į Lietuvos ambasadą nešė medikamentų, drabužių, maisto produktų. Nors tuo metu ir Maskvoje buvo nelengva gyventi – parduotuvių lentynos tuščios, beveik viskam talonai, pensininkai nešė savo vargas atsargas ir talonus prie Lietuvos ambasadų durų. Tai daug ką pasako. Manau, kad toks ažiotažas buvo todėl, kad beveik visose žiniasklaidos priemonėse, išskyrus leidinius „Pravda“, „Moskovskaja pravda“, „Sovetskaja Rosija“, buvo juntamas visapusiškas lietuvių palaikymas, publikuota daugybė objektyvių reportažų iš Lietuvos, taip pat iš permainas mūsų šalyje palaikančių žmonių mitingų ir kitų akcijų, tuo metu vykusių įvairiuose Rusijos kampeliuose palaikant Lietuvą, – teigė I. Feinas.

O štai žurnalistą A. Basovą stebino įvykių Lietuvoje greitis ir veržlumas. „Centrinė sąjungos valdžia, rodos, tarusi „taip“ rinkos ekonomikai, „perestroikai“, pabandė greitai važiuojančiam Lietuvos traukiniui įjungti „stop“ stabdį. Kalbu apie Sausio 13-ąją... O žmonės jau buvo kitokie. Jie buvo pasiruošę išeiti į gatves. Juk ir Baltijos kelyje stovėjo ne tik lietuviai, latviai ir estai – ten buvo ir rusų, palaikančių laisvės ir nepriklausomybės siekius“, – komentavo žurnalistas.

Tikėjo nepriklausomybės siekiu

Abu pašnekovai atviri – jie visada tikėjo, kad Lietuvai pavyks atkurti nepriklausomybę. I. Feinas prisiminė, kad dar 1987 m., kalbindamas krepšininkus A. Saboną ir V. Valterį, nedviprasmiškai jiems pasakė: „Vaikiniai, po

dvejų trejų metų jūs žaisite ne SSRS, o savo nacionalinėse komandose.“ Taip ir įvyko.

A. Basovui Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo planai tada atrodė neabejotinai realistiniai, nors, pripažįsta, daugelis jo kolegų buvo nepasiruošę tam, kad Lietuva eis iki galo. „Kalbėjo, kad ten bus toks mažas užsienis su Maskvos priklausomybe, pažais demokratiją, ir tiek. Niekas nemanė, kad šalis atlaikys ekonominę blokadą, nepalūš po Sausio įvykių... Mažuma tikėjo, kad Lietuva bus visiškai laisva. Užtat Kovo 11-oji daugeliui mano draugų džiugi ir svarbi data. Lietuvos nepriklausomybė tapo tarsi ir mūsų šalies spaudos pokyčių varikliu. Visi iš Lietuvos mokėsi demokratijos, laisvės, savo kelio pasirinkimo. Tai buvo pavyzdys ir, kaip matome, sėkmingas“, – apibendrina A. Basovas.

„Labai džiaugiuosi, kad jau beveik keturiasdešimt metų esu susietas su nuostabių gintaro kraštu – Lietuva. Esu aplankęs daugiau kaip pusšimtį jūsų šalies miestų ir miestelių. Iš paskutiniųjų įvykių Lietuvoje įsimintinas priėmimas praėjusią vasarą Lietuvos krepšinio muziejuje Joniškyje. Buvau maloniai nustebintas radęs švarią, tvarkingą aplinką, susidūriau su mandagiu, nuoširdžiu domėjimusi Rusija. Paskutinius dvidešimt metų aš tiesiog širdimi išsiuosi nuo to, kas vyksta Rusijoje“, – teigė I. Feinas.

Kremliai rūpėjo viskas

Pabendravusi su maskviečiais kolegomis, išgirdusi jų pasakojimus, panorau susipažinti su anuometinės sovietinės spaudos archyvais. Juos galima rasti Rusijos valstybinės bibliotekos Periodikos skyriuje Chimkuose, mieste prie pat Maskvos. Ant mano stalo – laikraščiai

„Komsomolskaja pravda“, „Pravda“, „Moskovskaja pravda“, „Komersant“, „Trud“, „Argumenty i fakty“, „Literaturnaja gazeta“, „Izvestija“.

Prieš trisdešimt metų leistuose laikraščiuose Lietuvos įvykių tematika užima svarbią vietą. Jau nuo 1990 m. sausio mėnesio pasirodanti viena kita aktualija iš Lietuvos, kovą ir balandį virsta tiesiog informacijos lavina. Žinioms apie pirmąją šalį, besiveržiančią iš Sovietų Sąjungos, negailima vietos laikraščiuose: skiriami ir pirmieji puslapiai, ir atvartai, gaudoma kiekviena naujiena ir akylai stebimas tuometinės Lietuvos politinis ir visuomeninis gyvenimas. Maskvos žurnalistai vyko į Lietuvą, pateikė savo žvilgsnį, įspūdžius, vertinimus, spausdintos naujienų agentūrų TASS, „Reuter“, „Jupi“ informacijos, žinios iš Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos, vykdytos žmonių apklausos gatvėse, buvo apžvelgiama ir užsienio spauda, pateikiamos užsienio diplomatų, ekspertų įžvalgos ir kt.

Vartant to meto spaudą ryški oficiali Maskvos politikos linija – Kremlius net nesiruošė taip lengvai pripažinti Lietuvos atkurtos nepriklausomybės: tarybinėje spaudoje ir po 1990 m. kovo 11-osios jau nepriklausoma Lietuvos Respublika ir toliau vadinama Lietuvos SSR, skamba Kremliaus raginimai paklusti, atšaukti Lietuvos AT nutarimus.

Istorinės dienos rusų žurnalistų akimis

Sovietinio laikotarpio spaudoje tose žiniasklaidos priemonėse dirbusių žurnalistų akimis užfiksuoti Lietuvos istorijos etapai, kuriuos turėjome įveikti nepriklausomybės atkūrimo kelyje. Tad yra labai įdomių, nevienareikšmiškų aspektų ir vertinimų.

Štai „Komersant“ primena, kad 1990 m. balandžio 13 d., Didįjį penktadienį prieš Velykas, M. Gorbačiovas ir N. Ryžkovas Lietuvos vadovams nusiuntė ultimatumą, reikalaudami atšaukti keletą nutarimų, grasindami ekonominėmis sankcijomis. Balandžio 18 d. prasidėjo dalinė energetinė Lietuvos blokada. Ryte nutrauktas naftos tiekimas į Mažeikius. Skaičiuota, kad šalies turimų rezervų, net ir per pusę sumažinus jų vartojimą, užteks tik keturioms dienoms.

„Argumenty i fakty“ (Nr. 12 (493)) žurnalistė N. Želnorova užrašė dialogus iš politinio renginio užkulisių. Jos kalbintas E. Ligačiovas, paklaustas, kokios bus Lietuvos išėjimo iš SSRS pasekmės, atsakė: „Aš manau, kad tai bus didelė bėda. Aš du kartus buvau Lietuvoje – prieš 30 metų ir neseniai, ir mačiau, kaip gyvena lietuviai tada ir kaip geriau dabar gyvena Lietuva.“ Klausimas: „Jūs nesvarstote karinio įsikišimo klausimo?“ Atsakymas: „Be ginčų. Tankai čia nepadės. Mes jau pakankamai protingi, kad to nekartotume. Tuo galite neabejoti.“

„Izvestija“ autorė Irina Ovčnikova 1990 m. kovo 20 d. straipsnyje „Nereikia trankyti durimis“ cituoja estų deputato kreipimąsi, kuriame sakoma, kad jo šalis neturi išeiti iš Sovietų Sąjungos, nes niekada į ją neįėjo. Jei santuokos nebuvo, tai nereikia ir skyrybų. Autorė atsisako tikėti, kad 50 metų apsimetinėjimas ir neapykanta maitino mūzas tokių menininkų, kaip Eduardas Mieželaitis ir Janis Krossa, Virgilijus Noreika ir Georgas Otsas, Raimondas Paulas ir Gustavas Ernestsas, Stasys Krasauskas ir Gunaras Krollis. Savo rašinį ji baigia tokiomis mintimis: „Mes visi kartu pasiklydome. Grįžimo į praeitį 50, 70 metų nebus ir negali būti. Vadinasi, reikės

kartu ieškoti kelio į rytojų. Galvojant apie vieną – kaip neįskaudinti vieniems kitų, nepadaryti nė vieno įdrėskimo. Nereikia trankyti durimis, nes gyvenimas vis tiek privers į jas pasibelsti. Abipusiškai.“

Balandžio 20 d. Lietuvos radijas pranešė, kad ieškoma preteksto įvesti kariuomenę ir prezidentinį valdymą. Užimta spaustuvė Vilniuje. „Komersant“ žurnalistų žiniomis, spaustuvę užpuolė desantininkai iš Ferganos. Kareiviai aiškino, kad šalyje nėra tvarkos, tad jie ją atkuria. Be to, reikia pasirūpinti komunistų partijos turto apsauga. Nurodoma, kad sužeisti žmonės: žurnalo „Moteris“ žurnalistė ir fotografas bei Zigmas Vaišvila.

„Literaturnaja gazeta“ (1990 m. kovo 21 d. Nr. 12) specialieji korespondentai Georgijus Celmas, Igoris Ivanovas, Vladimiras Sokolovas rubrikos „Krizės zona“ tekste „Lietuva: kol kas klausimai“ pateikia savo įspūdžius iš Lietuvos AT, aprašo, kaip deputatai, susirinkę į istorinę sesiją, su džiaugsmu sutikdavo bet kokią žinią apie diplomatinę Lietuvos pripažinimą pasaulyje – bent menkiausia užuomina šia tema buvo tarsi šventė. „Monologas ar dialogas“, „Raitelis ant balto žirgo“ – tokiais antraštėmis vadinami rusų žurnalistų tekstai apie mūsų šalį.

„Izvestija“ korespondentas Leonidas Kapelišnis perteikė žinias iš V. Landsbergio spaudos konferencijos, kurioje jis tvirtai pasakė, kad negali būti nė kalbos apie Lietuvos AT sprendimų pakeitimą dėl Lietuvos išstojimo iš SSRS. Spaudos konferencijoje pažymėta, kad Lietuvos ekonomika yra tokia stipri, jog gali bendradarbiauti ne tik su Rytais, bet ir su Vakarais. Juo labiau kad kalbama apie sankcijas, ne apie ekonominę blokadą, apie tiekimo

sumažinimą. Straipsnyje rašoma: „Lietuva gali nukentėti tik tokiu atveju, jeigu jos sienos su sąjunga bus uždarytos. Bet tokiu atveju tai vertinsime kaip piktos valios pasireiškimą“, – sakė V. Landsbergis.“

Sovietinei žiniasklaidai rūpėjo viskas, kas tuo metu vyko Lietuvoje: žinios iš Lietuvos AT, valdžios nutarimai, žodžio laisvė, ekonomikos situacija, pasienio postai, kitataučių padėtis, sportininkų, žaidusių Sovietų Sąjungos rinktinėse, sprendimai, sienų apsauga, komunistų partijos padėtis jos skilimo išvakarėse, turto dalybos, netgi tai, kaip gyvena prostitutės.

„Kas tai yra, Lietuva?

Tai ji Lietuva ir yra...

O kalba, broli tu mano,

Kad ji ant mūsų iš dangaus nukrito.“

Tai ištrauka iš žymaus rusų dramaturgo A. Ostrovskio pjesės „Perkūnija“ („Groza“), parašytos dar 1859 metais. Po 131 metų ši ištrauka, 1990 m. kovo 11 d. publikuota laikraštyje „Komersant“ prie straipsnių serijos apie Lietuvos įvykius, suskambo visu aktualumu.

Iš tiesų Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas tuometinei Sovietų Sąjungai buvo tarsi meteoritas, giedrą dieną nukritęs iš dangaus.

Dosjė

Andrejus Basovas – žurnalistas, TV bendrovės „Autorinė televizija“ plėtros direktorius. Dirbo valstybinės televizijos programos „Vesti“ reporteriu, regioninėje televizijoje, kūrė laidas TV programoms „Vremečka“, „Autorinė televizija“ ir kt.

Asmeninių archyvų nuotr.

Igoris Feinas – žymus Rusijos sporto ir kultūros žurnalistas, daug metų rengė reportažus vokiškai spaudai, buvo radijo stoties „Svoboda“ apžvalgininkas, laikraštyje „Komersant“ turėjo savo skiltį ir kt. Daug bendradarbiavo su Lietuvos žiniasklaida (pastaruoju metu su „Delfi“ – nuo 2000 m.), atvykdavo į pagrindinius mūsų šalies sporto ir kultūros renginius.

R E M I A

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

„Žurnalistikos potvynis“, arba žodžio ir spaudos laisvės atgimimas

Kristina Juraitė,

Vytauto Didžiojo universiteto Viešosios komunikacijos katedros profesorė

„Per visus šiuos metus jaučiausi galįs jau laisvai judėti, tačiau tik įkandin vilkdamas ilgą grandinę. Toji grandinė buvo ne tik išorinė, bet ir – kas galbūt svarbiausia – slėpėjo mano viduje.“

Česlovas Milošas „Pavergtas protas“, 1953

Taip Č. Milošas (1911–2004), lenkų rašytojas ir intelektualas, Nobelio literatūros premijos laureatas, rašė po to, kai jam, ištrūkusiam iš sovietinio lagerio ir emigravusiam į Vakarų, pagaliau atsirado proga apmąstyti totalitarinio režimo ir sovietizacijos padarinius okupuotuose Rytų Europos kraštuose. Sovietologijos klasika tapusį leidinį turėtų perskaityti kiekvienas kritiškai mąstantis pilietis, siekiantis geriau suprasti sovietų okupacijos padarinius.

Pastabiam skaitytojui taip pat gerai pažįstami ir Lietuvos mokslininkų A. Ramonaitės ir J. Kavaliauskaitės, V. Klumbio, N. Putnaitės, T. Vaisetos ir kitų autorių darbai, analizuojantys vėlyvojo sovietmečio transformacijas, Sąjūdžio atsiradimo ir protesto judėjimų pasaulyje bei prisitaikėliškoje

sovietinėje visuomenėje prielaidas. Antai R. Bulota (2008) taikliai pastebi, kad „sovietinių piliečių aktyvumas buvo pirmiausia ir beveik išimtinai vartotojiškas. Apsirūpinimas kasdieniam gyvenimui būtinomis prekėmis reikalavo iš sovietinio piliečio nemažai energijos ir sumanumo, plačių socialinių tinklų kūrimo ir jų nuolatinio puoselėjimo“ (71 p.). Nutildyta, įbauginta ir susvetimėjusi visuomenė yra lengvai manipuluojama ir valdoma kontrolės ir priežiūros struktūrų, visų pirma propagandinės žiniasklaidos.

Sovietinė žiniasklaida buvo itin svarbus politizuotos komunistinės ideologijos instrumentas, kuriantis ir palaikantis sovietinės santvarkos pranašumo mitą. Šiuo tikslu sukurtas nomenklatūrinės valdžios, propagandos ir cenzūros aparatas kontroliavo

viešąją erdvę ir formavo visuomenės nuomonę. Sovietinė visuomenė propagandiniiais tikslais buvo „saugoma“ nuo daug ko, taip pat ir nuo nepatogių temų ir socialinių problemų: Afganistano karo, žmogaus teisių pažeidimų, narkomanijos, prostitucijos, mafijos, lėktuvų katastrofų ir net gamtos stichinių nelaimių. Bet kokios pasitaikančios nelaimės ar avarijos buvo traktuojamos kaip žmonių aplaidumo padarinys. Pasitelkiant oficialiąją ideologiją, turinčią pagrįsti esamą politinę bei socialinę struktūrą ir užtikrinti jos stabilumą, buvo tikslingai formuojama viešoji opinija apie sovietinės sistemos privalumus. Dezinformacija ir informacijos nebuvimas apie Černobylio avariją yra tipiškas šios sistemos pavyzdys.

Esminis sovietinės žiniasklaidos bruožas buvo jos visiškas pajungimas valdančiosios partijos poreikiams ir komunistinės ideologijos tikslams. Valstybės proteguojama sovietinė žiniasklaida, kaip dalis visos ideologinės sistemos, tarnavo valdžios struktūroms, skleidama ideologinę propagandą ir užtikrindama visuomenės lojalumą ir paklusnumą. Visuomenės informavimo sistemos kontrolę vykdė centrinis cenzorius (GLAVLIT) ir valdančioji komunistų partija. Pagrindinis cenzūros naudojimo tikslas yra eliminuoti sistemai pavojingas idėjas iš komunikacijos proceso lauko. Cenzūra įgalina per komunikacijos procesą daugiau ar mažiau koreguoti visuomenės kultūrą, o kartu tos visuomenės gyvenamos ir elgsenos būdą. Rengiamos išleisti į eterį radijo ir TV programos buvo dešifruojamos žodis į žodį tam, kad cenzorius galėtų jas perskaityti. Nusižengimai buvo palyginti reti, nes ir patys autoriai turėjo tam tikrą „vidaus cenzorių“: jie puikiai žinojo, kas oficialiai leidžiama, ir vengė draudžiamų

temų (Hoyer, Lauk, Vihalemm, 1993). Vis dėlto vienas „teisingas“ naratyvas, skelbiamas valdžios kontroliuojamoje žiniasklaidoje, menkai domino skaitytoją ar žiūrovą, kuris ieškojo alternatyvios informacijos Vakarų žiniasklaidoje arba pogrindžio spaudoje.

Šiek tiek daugiau pliuralizmo ir atvirumo Lietuvoje, kaip ir kitose sovietinio režimo kraštuose, atsirado antroje 8-ojo dešimtmečio pusėje dėl sovietų valdžios inicijuotų ekonominių ir viešojo gyvenimo reformų. Viešosios erdvės kontrolė palaipsniui silpo, augo visuomenės susidomėjimas žiniasklaidos informacija. Ezopo kalbą keitė drąsesnė ir atviresnė kritika istorinės atminties, religijos, aplinkosaugos, urbanistikos, muziejininkystės, švietimo ir mokslo klausimais. Svarbiausia, kad keitėsi istorijos interpretacija ir žodynas, staiga jis tapo aktualus ir įdomus skaitytojui. Antai 1988 m. rudenį pasirodė pirmieji pranešimai apie sovietų įvykdytus nusikaltimus Lietuvoje 1940 m., o 1989 m. pagrindiniame šalies dienraštyje „Tiesa“ publikuoti Molotovo–Ribentropo slaptieji protokolai.

„Pavergto proto“ prancūziško leidimo įvade vokiečių filosofas Karlas Jaspersas (1883–1969) rašė: „Asmenine patirtimi remiantis, nors konkrečių vardų ir neminint, ši knyga įsiterpia tarp tų, kurių demaskavimai nutraukia visas gijas, siejusias autorius su valdančiaisiais režimais. Šių demaskavimų įspūdis šiek tiek švelnina pamokymai, kuriuos formuluoja autorius, buvęs pačioje aprašomųjų reiškinių tirštumoje ir savo kailiu patyręs, kas tenai vyksta“ (Milošas, 1995, 6 p.).

Autentiška analize ir drąsiomis įžvalgomis apie vėlyvojo sovietmečio viešumo transformacijas pasižymi ir nauja Andriaus Vaišnio

monografija „Žurnalistikos potvynis. Lietuvos žiniasklaidos sistemos kaita 1986–1990“. Autorius, kaip apmąstomų įvykių liudininkas, polemizuoja su skaitytoju, dėmesį sutelkdamas į griežtai kontroliuojamos ir sovietinei ideologijai tarnaujančios žiniasklaidos kismą. Knygos pradžioje atsiveriantis protesto laukas – tai 1987 m. rugpjūčio 23 d. Lietuvos laisvės lygos organizuotas viešo protesto mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo, skirtas Molotovo–Ribentropo paktui ir jo slaptiesiems protokolams paminėti.

Monografijoje atliekama detali daugia-reiškio komunikacinio veiksmo, žyminčio reikšmingą istorinio lūžio laikmetį, analizė – pirmieji žingsniai nepriklausomos valstybės, laisvos žiniasklaidos ir pilietinės visuomenės link. Šis politinės komunikacijos tyrimas parodo, kaip keičiasi valdžios ir žiniasklaidos santykis, kai propagandinė žiniasklaida virsta žurnalistika, perimdama vis daugiau laisvos žiniasklaidos požymių, pagaliau kaip keičiasi žiniasklaidos statusas nuo deklaruojamo, kontroliuojamo ir ideologizuoto viešumo pliuralistinės medijų sistemos link. Autorius meistriškai atskleidžia centrinį žiniasklaidos vaidmenį vykstant šalies politinėms transformacijoms. Tai nulėmė ne tik propagandinės viešosios erdvės ir medijų sistemos pokyčius, bet ir vertybių kaitą bei moralinius pasirinkimus, kuriuos turėjo priimti žurnalistai ir *iki tol tildyta arba tylėjusi auditorija*. Palaipsniui laisvėjanti žiniasklaida skatina visuomeninį judėjimą, kurio politiniai reikalavimai keičiasi nuo ekonominio savarankiškumo nepriklausomybės link.

„Žurnalistikos potvynis“ peržengia griežtai akademinio diskurso ribas ir sudomins

platesnį skaitytojų ratą. Čia gausu konkrečių detalių, faktų, įvykių, liudininkų pasakojimų, dokumentų ir žiniasklaidos pranešimų. Informacijos šaltinių įvairovė atskleidžia itin sudėtingą ir prieštaringą to meto kontekstą, kai *visuomenė įsitraukia į tiesos paiešką*. Autorius neapsiriboja įvykių perpasakojimu ir stengiasi atskleisti nagrinėjamų procesų kompleksiskumą bei daugiareikšmiškumą, polemizuodamas su skaitytoju „keturiuose kambariuose“, t. y. pagrindiniuose monografijos skyriuose, kuriuose detalizuojamos Lietuvos viešosios erdvės ir medijų sistemos transformacijų prielaidos, socialinės kaitos aplinkybės ir veikėjai.

Autoriaus pasirinkta dviejų to meto įvykių liudininkų disputo forma puikiai iliustruoja kompleksinio naratyvo apie Molotovo–Ribentropo slaptuosius protokolus formavimąsi viešojoje erdvėje pliuralistinio ir daugiasluksnio diskurso pagrindu – nuo įvykio neigimo ir adaptavimo iki pripažinimo. Skaitytojas įtraukiamas į autentišką pasakojimą, savotišką įvykių dėlionę, kad pats galėtų pasidaryti išvadas. Čia nereikėtų ieškoti nuoseklaus, rišlaus įvykių atpasakojimo, kaip ir jų vienareikšmiško įvertinimo.

Vietoje apibendrinimo

Vilniaus universiteto profesorius A. Vaišnio monografija „Žurnalistikos potvynis. Lietuvos žiniasklaidos sistemos kaita 1986–1990“ yra vienas pirmųjų Lietuvoje bandymų sistemiškai apibrėžti ir įvertinti Atgimimo laikotarpio politinės komunikacijos transformacijas, pirmuosius Lietuvos žiniasklaidos demokratizacijos žingsnius, tiesos ir teisingumo paieškas, išsilaisvinant iš ideologiniam sovietiniam aparatui tarnaujančios

propagandinės žiniasklaidos ir ieškant laisvos ir nepriklausomos žiniasklaidos tapatybės.

Šis Lietuvos žurnalistikos tyrimas yra neabejotinai reikšmingas ir aktualus, siekiant geriau suprasti laisvos žiniasklaidos sistemos ir žurnalistikos kultūros formacijas bei reikšmingus politinius, ekonominius ir sociokultūrinius kontekstus. Todėl jis turėtų sudominti ne tik komunikacijos problemas tyrinėjančius mokslininkus ar žurnalistus, bet ir politologus, sociologus, antropologus, kultūros procesų tyrėjus, politikus bei kitus skaitytojus, neabejings naujausios Lietuvos istorijos studijoms.

Praėjus daugiau nei trims dešimtims metų, pats laikas pažvelgti atgal, įvertinti sudėtingą to laikmečio kontekstą tam, kad

geriau suprastume ne tik jo aplinkybes bei jų reikšmę, bet ir grandines, kurios vėliau ar kitaip pasiekia mūsų dienas. Visuomenėje, kur kas trečias gyventojas jaučia nostalgiją sovietmečiui ir yra įsitikinęs, jog žmonėms tuo metu gyventi buvo lengviau („Vilmorus“, 2018), šios knygos atsiradimas yra reikalingas tam, kad puoselėtume istorinę atmintį ir kritiškai reflektuotume šias patirtis.

„Egzistencijos suvokimas ir apmąstymas yra pasirengimas permainingoms, kurios neišvengiamos žmogaus gyvenime“, – reziumuoja autorius. Kritinis mąstymas ir refleksija yra demokratijos privilegija, kurią svarbu suvokti ir nuolat praktikuoti. Neabejoju, kad ši knyga sudomins ir „Žurnalistikos“ almanacho skaitytojus.

Literatūra

- Bulota R. SSRS reformų išvakarėse: nomenklatūra ir inteligentija Lietuvoje. *Darbai ir dienos*, 2008, Nr. 49.
- Hoyer S., Lauk E., Vihalemm P. *Towards a Civic Society: The Baltic Media's Long Road to Freedom. Perspectives on History, Ethnicity and Journalism*. Tartu: Nota Baltica, 1993.
- Milošas Č. *Pavergtas protas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1995 / 2011.
- Putinaitė N. *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*. Vilnius: Aidai, 2008.
- Ramonaitė A., Kavaliauskaitė J. *Sąjūdžio ištakų beiėskant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.
- Ramonaitė A., Kavaliauskaitė J., Klumbys V. *Kažkas tokio labai tikro: nepaklusniosios sovietmečio visuomenės istorijos*. Vilnius: Aukso žuvis, 2015.
- Vaiseta T. *Nuobodulio visuomenė. Kasdienybė ir ideologija vėlyvuju sovietmečiu (1964–1984)*. Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2015.
- Vaišnys A. *Žurnalistikos potvynis. Lietuvos žiniasklaidos sistemos kaita 1986–1990*. Vilnius: Vaga, 2020.

R E M I A

Naujienu agentūrai ELTA – 100 metų!

Eltos darbuotojai 2018 m.

Vytautas Žeimantas

Su Elta ir jos darbuotojais susipažinau jau pirmosiomis darbo „Tiesos“ redakcijoje dienomis 1975 m., nes gretimoje patalpoje buvo teletaipinė. Du gremėzdiški, nedaug mažesni už tuomet gatvėse stovėjusius gazuoto vandens automatų, teletaipai stuksėjo dieną naktį, ant ilgų popieriaus juostų kaldami naujausią Eltos atsiųstą informaciją iš Lietuvos, Sovietų Sąjungos ir viso pasaulio.

Dieną naktį taukšėjo teletaipai

Nuo ryto iki išnaktų atsakingojo sekretoriaus pavaduotojai Ričardas Zacharka arba Irena Litvinaitė plėšė šias juostas, derino su redakcijos valdžia skelbti ar neskelbti

tas žinias rytdienos laikraštyje. O skelbti ar neskelbti buvo galima tik tas Eltos informacijas, kurias parengdavo agentūros korespondentai ir vertėjai.

Teletaipai kartais išstuksendavo informaciją, pažymėtą raide A. Šitaip akcentuoti partijos

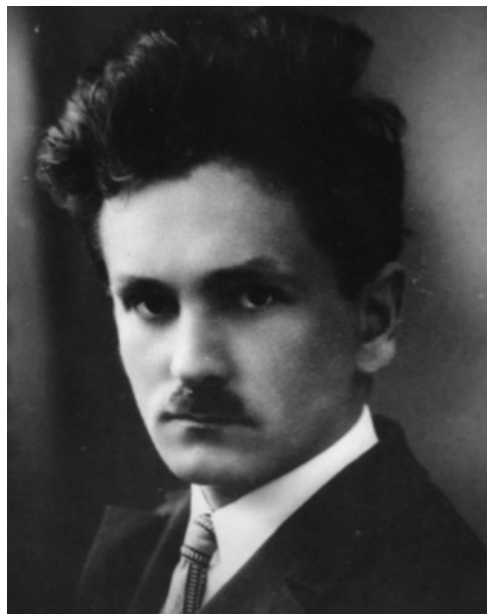
ir vyriausybės dignitorių pajudėjimai. Tokias žinias redakcija nesvarstydama turėjo skelbti pagarbioje vietoje.

Dar svarbesnė informacija buvo žymima raide L. Rusiškai skambėjo – *liternaja*. Ją buvo privalu skelbti naujausiame laikraščio numeryje ir nebuvo galima trumpinti nė vienos raidės. Raide L pažymėdavo svarbiausius komunistų partijos nutarimus, vadų kalbas ir pan. Kai kurios kalbos būdavo tokios ilgos, kad kartais beveik nelikdavo vietos net laikraščio metrikai... Nuotraukas Elta atsiųsdavo su kurjeriu, telefaksų dar nebuvo. Kartais jas atnešdavo ir pats naujienu agentūros direktorius Donatas Roda. Taip nutikdavo, jei nuotraukoje rikiuodavosi šalies ar sąjunginė valdžia. Jis jas nužvelgdavo ir po retušerės padailinimų. Taip papildomai kontroliavo turbūt prisiminęs vieną kuriozinį atvejį.

Tai nutiko Maskvos oro uoste. Pasitinkant kažkokį dignitorių buvo išsirikiavęs ištisas partijos politbiuras. Visi su skrybėlėmis, tik vienas – vienplaukis. Retušeris jam nupiešė skrybėlę, kad visi būtų gražiai vienodi. Tik ryte, laikraščiu išėjus, kažkas pastebėjo, kad vienas iš pasitinkančiųjų su dviem skrybėlėmis – viena buvo ant galvos, o kitą laikė rankoje...

Problemų kildavo ir dėl vietinės valdžios. Vienas iš politbiuro narių buvo žvairas. Senieji Eltos fotografai stengėsi fotografuoti tik iš šono, o jaunieji kartais padarydavo nuotrauką tiesiai iš priekio. Tada jau darbo imdavosi retušerė, nes sovietinė valdžia į liaudį negalėjo žiūrėti kreivai...

Vėliau, kai jau dirbau „Vakarinėse naujienose“, „Lietuvos aide“, bendravimo su Elta

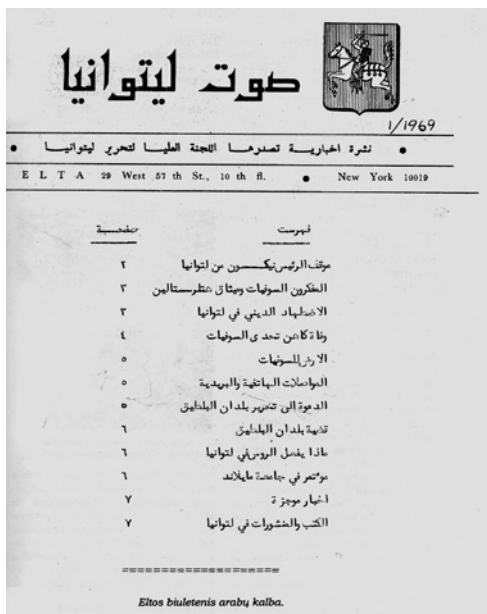
Eltos steigėjas ir pirmasis agentūros direktorius Juozas Eretas.

pobūdis greitai keitėsi, atsirado pirmieji kompiuteriai, internetas. Telegrafas su teltaipais tapo istorija. Vis dėlto išliko geri draugiški santykiai su eltiečiais, ypač kai agentūrai pradėjo vadovauti buvę tiesiečiai Algimantas Stankevičius, Robertas Grikevičius, kai ten dirbo Henrikas Savickas, Stanislovas Pleskus, Dainius Ručinskas, Romualdas Čėsna, kiti.

” Skelbti ar neskelbti buvo galima tik tas Eltos informacijos, kurias parengdavo agentūros korespondentai ir vertėjai.

Pirmasis Eltos direktorius Juozas Eretas

Dabar daug kas spėlioja, ką reiškia abreviatūra ELTA. Ji iššifruojama kaip Ereto Lietuvos telegramų agentūra, nes dėl informacijos perdavimo būdo daugelis to meto naujienu

Lietuvių išėivių įkurtos Eltos informacinis biuletėnis arabų kalba. 1969 m.

agentūrų vadintos telegramų agentūromis. O kodėl Ereto? Todėl, kad Eltos steigėjas ir pirmasis direktorius buvo šveicaras Juozas Eretas.

Jis gimė Bazelyje 1896 m. Studijavo germanistiką ir istoriją Fribūro, Bazelio ir Lozanos

universitetuose. Ten susipažino su lietuviais. Su bendraminčiais leido informacinius biuletėnius ir žurnalą „Litauen“. Vokiečių kalba parašė didelę knygą „Lietuva praeityje, dabartyje ir ateityje“ (Bernas, 1919), kuri netrukus buvo išversta ir į prancūzų kalbą. Ši knyga tapo pirmąja pažintine studija valstybėms, kurios apie ką tik nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą mažai nežinojo. 1918 m. J. Eretas pradėjo dirbti Lietuvos informacijų biure Lozanoje. Vėliau buvo pakviestas dirbti Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje patarėju bei organizuoti informacijos tarnybas mūsų šalyje. 1919 m. į Kauną atvykęs J. Eretas buvo paskirtas užsienio reikalų ministro patarėju spaudos reikalams. 1920 m. balandžio 1 d. įsteigė Lietuvos telegramų agentūrą Eltą. 1922 m. atsistatydino, pareigas perduodamas Matui Šalčiui. Kaip savanoris kovojo su į Vilnių besiveržiančiais lenkais. 1925 m. vedė studentę Oną Jakaitytę (1898–1954) ir nuo tol, norėdamas pabrėžti šeimos lietuviškumą, pasirašinėjo Ereto-Jakaičio pavarde. Karo metais su šeima atvyko į savo pirmąją tėvynę Šveicariją. Niekada nepamiršo savo antrosios

Eltoje svečiuojasi Stasys Lozoraitis (centre). 1991 m.

Sumontuota norvegų dovanota kosminio ryšio antena. 1991 m.

tėvynės – Lietuvos, tęsė kovą už jos išlaisvinimą. Mirė Bazelyje 1984 metais.

Kontaktai su pasaulio agentūromis

Iš pradžių Elta priklausė Užsienio reikalų ministerijai. Naujienu agentūroje buvo užsienio, vidaus ir ekonominės informacijos skyriai, fotografijų ir sporto tarnybos. 1920 m. agentūra šalyje turėjo 20, užsienyje – 15 korespondentų. Iki 1940 m. Elta palaikė tiesioginį ryšį su žymiausiomis užsienio agentūromis. Penkiais teletaipais buvo gaunamos žinios iš „Reuters“ (Didžioji Britanija), DNB (Vokietija), „Agence Havas“ (Prancūzija), „Agenzia Stefani“ (Italija), TASS (SSRS) ir kitų agentūrų. Iš jų gauta informacija buvo verčiama į lietuvių kalbą. 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą liko tik rusų kalba. Nepriklausomas agentūros Eltos padalinys 1944 m. gruodžio 14 d. įkurtas Berlyne. Agentūros biuleteniai leisti

vokiečių, anglų, prancūzų, italų, ispanų, portugalų, arabų kalbomis, šitaip pasaulio visuomenė buvo informuojama apie tikrąją padėtį okupuotoje Lietuvoje. 1965 m. ši tarnyba iš Vokietijos perkelta į JAV, tačiau naujienu agentūros skyriai dar veikė Miunchene ir Romoje.

Lietuvoje Elta iki 1990 m. buvo TASS padalinys: iš Maskvos gaudavo vidaus ir užsienio žinias, per agentūrą siųsdavo informacinius pranešimus kitų sovietinių respublikų ir užsienio šalių informacijos agentūroms.

Pirmoji užmezgė tiesioginį ryšį

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Eltai vadovavo Rolandas Barysas. Tuo metu buvo nutarta atnaujinti tiesioginius ryšius su svarbiausiomis pasaulio agentūromis. Elta pirmoji iš Baltijos šalių agentūrų įsigijo tiesioginio ryšio kanalą su Skandinavijos

Agentūros pastatas Vilniuje, Gedimino prospekte. 1999 m.

Eltos archyvo nuotr.

šalimis, pradėjo gauti visą naujienų agentūros „Reuters“ informacijos paketą.

Dabar Elta ištisą parą siunčia ir gauna žinias iš „Reuters“, DPA, AFP, ITAR-TASS, XINHUA ir kitų agentūrų. Sistemingai keičiamasi informacija su kaimyninių šalių agentūromis – Latvijos LETA, Estijos ETA, Lenkijos PAP ir Baltarusijos BELTA. Iš viso pasaulio Elta gauna Europos fotonaujienų agentūros EPA fotoinformacijas. Savo korespondentus turi Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose.

Iš pradžių Elta veikė kaip vyriausybinių nacionalinė informacijos agentūra. 1995 m. buvo privatizuota, tapo akcine bendrove.

„Mūsų naujienų agentūros žinių srautas nuo 1996 m. archyvuojamas klientams prieinamoje duomenų bazėje, agentūros žinias ir vaizdus skelbia portalai, radijo stotys, televizijos, nacionalinės, regioninės ir rajoninės žiniasklaidos priemonės, – sakė Eltos vyriausioji redaktorė Eleonora Budzinauskienė. – Interneto svetainėje prie pagrindinio Eltos naujienų srauto kasdien jungiasi prezidentūros atstovai, Vyriausybės, Seimo, ministerijų ir kitų valstybės įstaigų tarnautojai, diplomatiniai atstovybių Lietuvoje ir užsienyje darbuotojai, Lietuvos ir užsienio verslo įmonių ir organizacijų vadovai, darbuotojai ir privatus vartotojai.“

Archyve – 1,5 mln. nuotraukų

Pasak E. Budzinauskienės, dabar Eltos foto-banke yra daugiau kaip pusantro milijono archyvinių nuotraukų iš Lietuvos ir pasaulio. Šiandien Elta ne tik saugo unikalius žinių ir fotografijų archyvus, bet ir tęsia savo pirm-takų tradicijas – stengtis būti pirmiesiems, skelbti aktualiausias Lietuvos naujienas, globalaus pasaulio įvykius.

„Daug kur buvome pirmi. Magdalena Avietėnaitė buvo pirmoji moteris, tapusi (1924–1926 m. – V. Ž.) naujienų agentūros vadove Europoje. 1924 m. senojo žemyno naujienų agentūrų vadovų, 32 vyrų, susitikime Berne, Šveicarijoje, dalyvavusi M. Avietėnaitė atvertė naują žmogaus teisių sampratos puslapį. Daug kur buvome išskirtiniai – okupacijos metais, Eltą prijungus prie SSRS naujienų agentūros TASS, nepriklausomos agentūros veiklos tęstinumas, naujienlaiškių (biuletenių) leidyba buvo išsaugota anapus geležinės uždangos“, – pabrėžė dabartinė šimtmetį mininčios naujienų agentūros direktorė Gitana Markovičienė.

„Jau šimtą metų galime remtis į Jus kaip į patikimus, objektyvius žinių nešėjus, jaučiančius visuomenės gyvenimo pulsą, rodančius kryptį šiandieniam žinių sraute, padedančius nepasiklysti svarbiausių Lietuvos ir pasaulio įvykių žemėlapyje, – jubiliejiniam sveikinime rašo Lietuvos Prezidentas Gitanas Nausėda. – Šiandien Jūs esate aukštai

Eltos direktoriai

1920–1922 m. – Juozas Eretas,
 1922–1923 m. – Matas Šalčius,
 1923 m. – Mikas Bagdonas,
 1924–1926 m. – Magdalena Avietėnaitė,
 1926–1927 m. – Justas Paleckis,
 1927–1928 m. – Antanas Jakobas,
 1928–1934 m. – Edvardas Turauskas,
 1934–1939 m. – Pranas Dailidė,
 1939–1940 m. – Valentinas Gustainis,
 1940–1941 m. – Kostas Korsakas,
 1941–1944 m. – Jurgis Griška,
 1944–1945 m. – Aleksejus Jermakovas,
 1945–1953 m. – Andrejus Murachtanovas,
 1953–1978 m. – Donatas Roda,
 1978–1982 m. – Feliksas Pažūsis,
 1982–1989 m. – Algimantas Mykolas Stankevičius,
 1989–1990 m. – Robertas Grikevičius,
 1990–1991 m. – Rolandas Barysas,
 1991 m. – Vidmantas Putelis,
 1992–1993 m. – Adolfas Gurskis,
 1993–1996 m. – Algimantas Semaška,
 1996–2004 m. – Kęstutis Jankauskas,
 2004–2005 m. – Raimondas Kurlianskis,
 2005 m. – Rimantas Kanapienis,
 2005–2006 m. – Virgis Valentinavičius,
 2007–2015 m. – Gražina Ramanauskaitė-Tiumenevienė,
 2015–2017 m. – Romas Bubnelis,
 nuo 2017 m. – Gitana Markovičienė.

iškėlę profesionalumo kartelę – pasisėmę vertingos patirties iš praeities, dirbate jausdami didelę atsakomybę už žodžio ir informacijos laisvę, už tiesą ir žmonių teisę į ją.“

REMI A

SPAUDOS,
 RADIO IR
 TELEVIZIJOS
 RĖMIMO
 FONDAS

Rašyti trumpai – pasakyti daug

Redakcija budi rinkimų į LR Seimą naktį: (iš kairės) korespondentė Teresė Staniulytė, redaktorė Eleonora Budzinauskienė, vyr. redaktorė Jūratė Valančiūtė, vertėjas Aloyzas Knabikas, IT specialistas Gediminas Krunglevičius. 1996 m.

Teresė Staniulytė,

žurnalistė, komunikacijos konsultantė

Žurnalistas, padirbėjęs naujienų agentūroje, gebės dirbti bet kurioje žiniasklaidos priemonėje. Kažkur girdėta, o savo kailiu patirta. Iš tiesų, viena, kai mintis gali sklaidyti per laikraščio puslapio paklodę, kur galiausiai pasimeta esmė, ir visai kas kita – tą žodžių šimtinę sutalpinti į tris pastraipas po du sakinius. Aiški žinutė, patikimas faktas, stiprus argumentas ir taškas.

Ėjau „į gatvę“, atsidūriau Eltoje

Vieni metai, praleisti naujienų agentūroje Eltoje, man buvo universitetas, kuriame išmokau svarbiausio: rašyti trumpai, pasakyti daug. Įgijusi tokios patirties po metų be vargo rašiau jau „Verslo žinių“ koncentruotu

stiliumi. Šiam laikraščiu vadovavo vienas iš buvusių Eltos direktorių Rolandas Barysas, tad ko verta agentūros mokykla, jis žinojo taip gerai, kaip niekas kitas.

Kai iš dienraščio „Diena“, kur tuo metu buvau vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja ir savaitinio ekonomikos priedo „Ekonomika.

Vadyba. Finansai“ redaktorė,ėjau „į gatvę“, tuo niekas netikėjo. Sakė, tokios šventinės nuotaikos, šitaip pasišokinėjant einama tik į labai gerą vietą ir tik iš anksto sutarus. Ir niekas nesuprato, kad šitaip atrodo išsilaisvinimas iš rutinos, kuri kai ką užplūsta sukūrus naują produktą, subūrus komandą, sustygvavus sėkmingam jos gyvavimui būtinos informacijos tiekiamą.

Linksmas bėgimas iš darbų vis pasikartodavo, nes po kelerių metų intensyvaus darbo prasidėdavo ėjimas ratu per tas pačias temas. Tapdavo nebeįdomu pirmiausia man pačiai, nors kaskart ir ieškodavau vis kitokio požiūrio kampo.

Tokie lengvi panirimai į niekur niekada nesukeldavo baimės išėjus į gatvę joje ir likti. Pirmasis bandymas jau parodė, kad joje sunku išlikti nepastebėtai, net jeigu apie tai, kad esu laisva ir niekieno neįdarbinta, galėjo paskliti tik gandai.

Tuo metu, kai svajojau pirmiausia gerai pailsėti, o tada – išgryninti savo norus, kur norėčiau dirbti, pasverti savo talentus ir pradėti siūlytis, pirmą laisvą nuo darbo ir totalaus atsipalaidavimo rytą sulaukiau dviejų skambučių. Abudu – iš naujienu agentūru. Vienas skambinusysis – BNS vyriausiasis redaktorius Edvinas Butkus, kitas – Eltos direktorius Kęstutis Jankauskas.

Esminių permainų virdulyje

Taip aš atsidūriau naujienu agentūroje, kurios mano svajonių sąrašė nė nebuvo. Eltą pasirinkau po susitikimo su neseniai direktoriumi paskirtu Kęstučiu Jankausku – papirko nuoširdus, atviras pokalbis, jos įtikinamas

požiūris į būsimą kolektyvo narę kaip į *a priori* vertingą, mirtinai reikalingą ir neabejotinai profesionalią žurnalistę. O kokios perspektyvos, anot jo, laukia, koks įdomus laikotarpis!

Gavus tokią dozę augimo vitaminų, niekur kitur dairytis nebesinorėjo – direktoriaus įtikinėjimo menas pavergė. Tolesnis darbas tik įrodė, jog nuoširdumo nesuvaidinsi, išankstinis pripažinimas suteikė sparnus ir pasitikėjimą savo galimybėmis. O jos stebino ir mane pačią. Po darbo savaitiniame priede pasirodė, jog gebu dirbti ir operatyviai, ir produktyviai, ir visiškai „agentūriškai“.

Buvo 1996-ųjų vidurys. Eltai grėsė likti be ekonomikos temomis rašančių žurnalistų – šviesios atminties Virgaudas Gudas ruošėsi pereiti į „Respubliką“, o kitų tuomet dirbusių žurnalistų atsakomybės sritys ekonomiką aprėpė tiek, kiek jos buvo, pavyzdžiui, politikoje, švietime, sveikatos apsaugos ar užsienio srityse.

Tuo pat metu vyko intensyvus pasirengimas privatizuoti Eltą. Kaip rašė vienas iš agentūros privatizavimo iniciatorių ir proceso scenarijaus autorius Vilius Kavaliauskas, tuometinis Vyriausybės atstovas spaudai ir Vyriausybės atstovas Eltos valdyboje, „visi tuometinėje spaudoje ir dalis valdžioje suprato: valstybinė agentūra – jau anos sistemos atgyvena. Kažkam reikėjo parodyti iniciatyvą ir jos atsisakyti.“

1996 m. gegužę jis pateikė šalies vadovams jos privatizavimo scenarijų, o rugsėjį Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl akcinės bendrovės Lietuvos telegramų agentūros ELTA naudojamų patalpų ir valstybei priklausančių akcijų pardavimo“.

Tad Eltoje pradėjau dirbti jai įdomiu laikotarpiu. Man – taip pat, kadangi vienaip ar kitaip teko prisidėti prie privatizavimo dokumentų projektų, tiesiogiai dalyvauti agentūros virsme modernia bendrove, siekiančia atsinaujinti, sustiprėti ir tapti konkurencinga rinkoje, kurioje tuo metu gana tvirtas pozicijas turėjo BNS agentūra.

Kaip mes „ėmėm rinką“

Darbo sąlygos buvo puikios dėl idealios agentūros būstinės vietos. Ji buvo įsikūrusi prestižiniame Gedimino prospekte, šalia Žemės ūkio ministerijos. Pastatų tolėliau – Susisiekimo ministerija, o už jos arčiau Katedros aikštės – Vyriausybės pastatas. Eisi priešinga kryptimi, Seimo link, pakeliui rasi dar Finansų, Teisingumo, Sveikatos apsaugos (vėliau buvo išskeldinta į kitą vietą), Užsienio reikalų ministerijas bei ekonomikos duomenų karalystę – Statistikos departamentą.

Mano šefuojamas objektas buvo Vyriausybė, o bene laukiamiausias informacijos šaltinis – kiekvieną mėnesį Statistikos departamento leistas ekonominių rodiklių biuletenis. Pastarasis padėjo pasiekti ir savotišką per dieną parašytų žinučių kiekį – vieną dieną jų parengiau 18 (aštuoniolika!). Būtent tiek, neskaičiuojant trumpesnių radijui ir televizijai skirtų žinučių variantų, kad šios žiniasklaidos priemonės nevargtų trumpindamos mūsų parašytus tekstus ir adaptuodamos jas radijo bei TV žinioms. Taip mes „ėmėm rinką“!

Vyriausybėje Elta turėjo jai skirtą korespondencijos langelį, greta ministerijų ir kitų svarbių valstybės institucijų langelių. Jame kanceliarijos tarnyba padėdavo Vyriausybės posėdžiuose svarstomų dokumentų

projektus, kitus dokumentus, kuriuos buvo galima skelbti viešai. Tai itin palengvindavo darbą, nes nereikėdavo kopijuoti Spaudos tarnybos turimo projektų paketo, prie kurio paprastai rikiuodavosi ir kolegos iš kitų žiniasklaidos priemonių.

Elta turėjo ir nuolatinę darbo vietą prezidentūroje, kurioje pagal poreikį reziduodavo politikos aktualijų kolega Stasys Gudavičius. „Tiesioginės transliacijos“ leido lengviau konkuruoti su kita naujienų agentūra, o Stasio gebėjimas pirmam pagauti žinią, kokybiškai išlukštenti grūdą ir žaibiškai paleisti ją į eterį Eltos politikos žinias dažnai darė pranašesnes rinkoje ir kiekiu, ir paklausa.

Senajame Eltos pastate Gedimino prospekte nebuvo newsroom'ų – buvo atskiri kabinetai dviem, trimis, o kai kur ir vienam darbuotojui. Tokia autonomija buvo naudinga susikaupimo požiūriu, tačiau vidaus komunikacijai nebuvo palanki.

Kurį laiką padirbėjusi ekonomikos temomis viena, prikalbinau ateiti Jūratę Ūsienę, kartu dirbusią „Dienos“ ekonomikos priede. Tai gi skyriuje buvo net du žmonės, ir jautėmės jau apystipriai. Nagrinėjome, kurios žinutės populiarios, kur ir kodėl pralaimime konkurentams, mokėmės, taisėmės.

Man, maksimalistei, buvo negana kilstelėtų pozicijų – norėjosi pirmauti, o pajėgumų trūko. Palaikė senieji eltiečiai, o ypač – direktorius Kęstutis, tačiau konkurencingumui didinti reikėjo naujų vadybinių sprendimų, nes jutome, kad pasiekėme galimybių ribas. Buvo didžiulis noras išlaikyti agentūros lygį, todėl į „Verslo žinių“ kvietimus ateiti vis atsakydavau, kad „dar negaliu, dar turiu būti čia“.

Politikos korespondentas Stasys Gudavičius, ekonomikos skyriaus žurnalistės Teresė Staniulytė ir Jūratė Ūsienė. 1997 m. Autorės asmeninio archyvo nuotr.

Ką išsinešiau?

Be mėlynos čekiško stiklo vazos, kurią per išleistuves padovanojo eltiečiai ir kuri iki šiol namų interjere yra *number one*, metai Eltoje papildė nuostabių žmonių būrį, kuriuos vadinu tiesiog savais.

Dabartinė Eltos vyriausioji redaktorė Eleonora Budzinauskienė – bendrakursė, artima nuo universiteto laikų, jai nėra lygių nei agentūroje, kurioje jos praleistą laiką reikia skaičiuoti dešimtmečiais, nei draugystėj. Tvarkausi sodyboje, todėl su Dainiumi Ručinsku jau galėtume pakalbėti apie žemės ūkį kaip lygūs. Užsienio žinių rašytojas Gytis Marcinkevičius iš Eltos pasuko į diplomatiją, o Jurgis Jefremovas – į televiziją. Jūratė Ūsienė pradėjo dirbti viešųjų ryšių agentūroje, o Rima Kaziliūnienė

patraukė į „Verslo žinias“, iš ten – į Finansų ministeriją, Europos Komisiją.

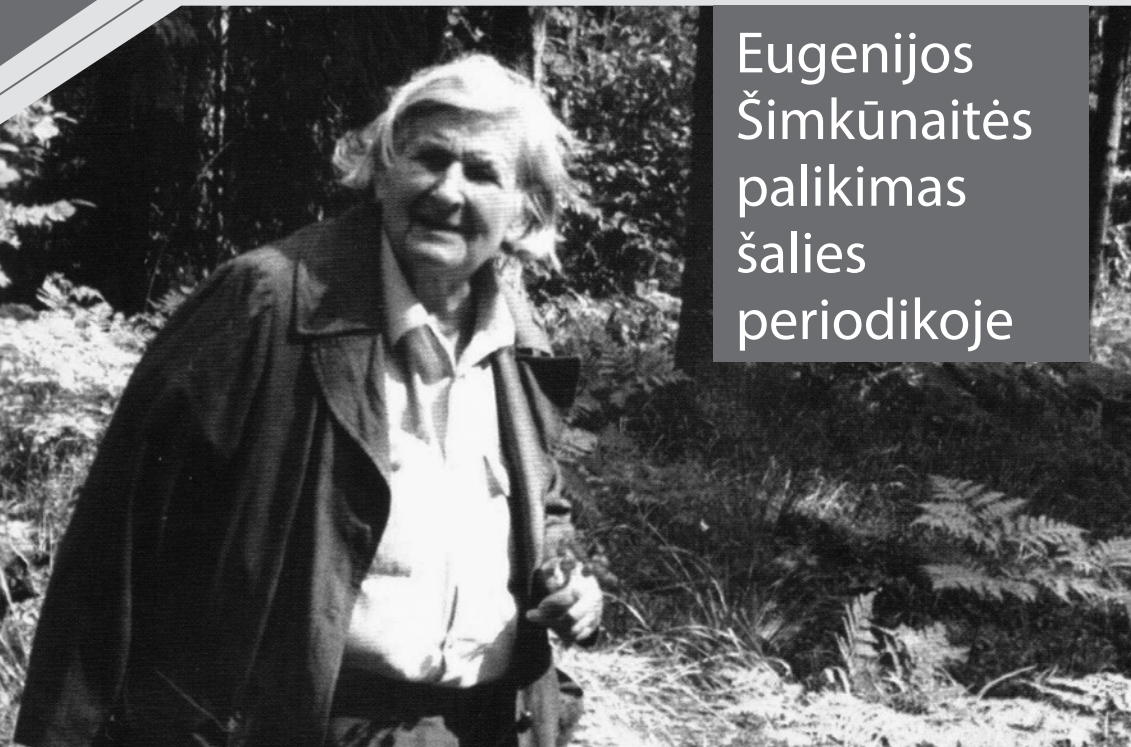
Mano kelias iš Eltos taip pat nuvedė į „Verslo žinias“, iš ten – į Finansų ministeriją kurti Viešųjų ryšių skyriaus ir jam vadovauti, po to – vėl į VŽ, iš ten – vėlei į FM ir galiausiai – į prezidentūrą. Kad ir kur būčiau, visur lydėjo agentūrinis eltietiškas darbo principas – žodžio konkretumas, žinios operatyvumas, faktų tikslumas.

Šiandien galiu pasakyti, kad profesinėje veikloje išbandžiau viską: žurnalistinius tyrimus, valdiškus pranešimus žiniasklaidai, trumpas „smūgines“ žinutes, tęstines temas, operatyvų komunikacinių krizių valdymą, išbandžiau visus įmanomus žurnalistikos žanrus. Ir tarp viso to – šimtmečio vertės metai Eltoje.

R E M I A

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Eugenijos Šimkūnaitės palikimas šalies periodikoje

Daugiausia dr. E. Šimkūnaitės straipsnių išspausdinta leidiniuose „Mokslas ir gyvenimas“ – 86, „Mūsų gamta“ – 82, „Valstiečių laikraštis“ – 42, „Tiesa“ – 39, „Mūsų sodai“ – 28.

Daiva Červokienė

Šiomet sukako 100 metų, kai gimė habilituota gamtos mokslų daktarė, etnografė, liaudies medicinos žinovė, vaistininė Eugenija Šimkūnaitė (1920–1996 m.), kurios atminimui 2020-uosius Seimas paskelbė E. Šimkūnaitės metais. Mokslininkė, savo gyvenimą paskyrusi vaistiniams augalams tyrinėti, racionaliam vartojimui ir apsaugai propaguoti, tautos žinijai skleisti, aktyviai bendradarbiavo kone visuose šalies leidiniuose. Ką gali žinoti, jeigu dr. E. Šimkūnaitė būtų gyvenusi ilgiau, ji, kaip ir gydytoja Filomena Taunytė, gal būtų tapusi žurnalistų kūrybinių organizacijų nare. Vaizdingi ir reiklūs jos žodžiai galbūt būtų skambėję bendruose žurnalistų susiejimuose, o kai kas gal būtų ir sveikatą taisęs pagal žiniuonės receptus.

Bibliografijoje – apie 600 įrašų

Dr. E. Šimkūnaitės bibliografijoje – apie 600 įrašų. (Beje, jos publikacijų sąrašą galima rasti Eugenijos Šimkūnaitės paramos ir labdaros fondo interneto svetainėje.) Šis sąrašas pradedamas nuo biologijos mokslų kandidato disertacijos „Valerijonų kultivavimas Lietuvos TSR“, parengtos 1951 m. Šiame viename pirmųjų šalyje biologijos mokslo darbų ji apskaičiavo natūralius valerijonų išteklius Lietuvoje, pagrindė auginimo būtinumą ir parengė tam rekomendacijas, taip pat sudarė valerijonų žaliavos ruošimo rekomendacijas. Antroji publikacija irgi iš jos mokslo darbų temos – „Nemuno žemupio pievų vaistingieji augalai – pievų piktžolės“, ji paskelbta Lietuvos TSR mokslų akademijos Biologijos instituto darbuose 1954 m.

Periodinėje spaudoje pirmosios dr. E. Šimkūnaitės publikacijos apie vaistinius augalus ir jų paruošas pasirodė 1957 m. Tais metais „Mūsų giriose“ išspausdintas straipsnis „Vaistingieji augalai ir jų paruošos“, „Tarybinėje moteryje“ tų metų liepą publikuotas straipsnis kiek romantiškesniu pavadinimu „Kai išeiname į pievas... [apie vaistažolių rinkimą]“. Ta pačia mokslininkės nagrinėjama tema straipsniai spausdinti ir 1958 m.: „Mažieji mūsų miškų turtai [Apie palajo augalus]“ išspausdintas „Mūsų giriose“ birželį, „Kaip paruošti tinkamą vaistingąją žaliavą“ – „Tarybiniam mokytojuje“.

Mokslininkės straipsnių to meto periodikoje vis daugėjo, temos plėtėsi: 1959 m. „Literatūroje ir mene“ išspausdintas straipsnis „Apie mūsų liaudies mediciną“, „Valstiečių laikraštyje“ – „Ar galima pačiam gydytis

vaistažolėmis?“, „Mūsų giriose“ – „Jauniklių nereikia jaukinti [Apie jaunų paukštelių ir žvėrelių globą]“, „Kooperatininke“ – „Apie vasaros dovanas ir paruošų darbą [Dėl grybų ir uogų rinkimo ir paruošimo organizacijos]“. Šitaip prasidėjo neišsenkanti rašinių apie atskirus vaistinius augalus versmė.

Maždaug nuo 1970-ųjų dr. E. Šimkūnaitės straipsniai pasklido ir po įvairių šalies miestų ir rajonų laikraščius, net žinybinę spaudą. Jos pasakojimai apie vaistinių augalų išteklius, naudą labai skiriasi nuo analogiškų dabar šiomis temomis spausdinamų straipsnių. Jie – su augalų rinkimo kalendoriais, lentelėmis, kuriose nurodytas tikslus įvairių augalo dalių rinkimo laikas, taip pat pateikiama pastabų, kas kiek metų nežalojant augavietės augalus galima rinkti, kai kada net įvertinama metinė derliaus vertė rubliais iš hektaro.

E. Šimkūnaitė ir toliau kaupė statistinę informaciją apie visus vaistinius augalus, tyrinėjo juos gamtoje. Jos pastangomis įkurtas Gerdašių eksperimentinis vaistinių augalų ūkis Lazdijų r. 1970 m. ji apgynė habilitacinį darbą apie Lietuvos vaistažolių išteklius ir jų naudojimo biologinius pagrindus. Pagal savo vertinimo skalę išskyrė 106 perspektyviausias vaistažolių rūšis, ypač detalai išnagrinėta islandinė kerpena, balinis ajeras, paprastasis šaltekšnis, miltinė meškaugogė, paprastasis čiobrelis, šlamutis, kadagys.

Mėgstamiausių leidinių penketukas

Pagal dr. E. Šimkūnaitės publikacijų sąrašą pabandėme suskaičiuoti jos straipsnius įvairiuose leidiniuose. Daugiausia jų

Dr. Eugenija Šimkūnaitė su Juozu Baldausku, 1975–2012 m. žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ vyriausiuoju redaktoriumi.

E. Šimkūnaitės muziejaus nuotraukos kopija

išspausdinta žurnaluose „Mokslas ir gyvenimas“ – 86 ir „Mūsų gamta“ – 82, trečioje vietoje – „Valstiečių laikraštis“ – 42, ketvirtoje – oficiozas „Tiesa“ – 39, penktoje – „Mūsų sodai“ – 28. Po dvi ar tris dešimtis jų spausdinta ir žurnaluose „Mūsų žodis“, „Šeima“, laikraščiuose „Lietuvos pionierius“, „Vakarinės naujienos“. Žymiosios farmacininkės straipsnius spausdino ir kultūrinė spauda: „Literatūra ir menas“ – 5, „Kultūros barai“ – 2 publikacijos. Nesunku suprasti, kad visų pirma tai lėmė dr. E. Šimkūnaitės domėjimasis opera ir meilė šiam žanrui. Galima sakyti, kad dr. E. Šimkūnaitė buvo senojo Lietuvos operos teatro legenda – turėjo nuolatinę savo vietą jame. Tad nieko nestebina ir jos straipsniai apie operos solistus, teatro sezonus ar pasvarstymai apie muzikos reikšmę žmogaus gyvenime.

Atskiros analizės vertos ir dr. E. Šimkūnaitės publikacijos liaudies žinijos ir etnologijos temomis, jos sukurti horoskopai. Mokslų daktarė neslėpė savo neigiamo požiūrio į horoskopus, vadindama juos tiesiog tauškalais, žmonių mulkinimu, tačiau vis dėlto sukūrė nemažai horoskopų. Žurnalistas Feliksas Žemulis jos klausė: „Kritikuojat horoskopus – o jūsų pačios sudaryti horoskopai pagal žvėris, medžius?“ Dr. E. Šimkūnaitė atsakė, kad tai – visai kas kita: „Čia klimatologija, biologija. Kai prasidėjo pelių, gyvačių, šunų ir pan. metai, tai tas žvėrynas man tiek įsiėdė (ir protingi žmonės net kvailioti pradėjo), kad iš įsiutimo surinkau, ką mūsų žmonės apie medžius, žuvis, paukščius, žvėris žino, ir per „Mokslą ir gyvenimą“, „Mūsų gamtą“, „Valstiečių kalendorių“ pamėčiau. Tai labai seni dalykai... Žmogus, žinodamas,

ar metų laikotarpis, kai jis buvo įsčiose, buvo palankus, ar ne, gali, jei bus protingas, koreguoti ir savo veiksmus, ir sveikatą. Tai gali jam praversti. Jei spėjimus iš medžių, žvėrių mūsų senoliai vertino, vadinas, jie šiokią tokią naudą davė. Tiesa, žmonės buvo praktiški ir žiūrėdavo, kad sutaptų bent trys patarimai. Jei, pavyzdžiui, iš spėjimo pagal gyvulius, paukščius, žuvis išeina, kad bus geras amatininkas, – tikėdavo. Galima skaityt visokius horoskopus, bet netikėkim. Be to, nepamirškim, jog mūsų atmintis taip sutvarkyta, kad jeigu žmogus tikės, jog viskas bus gerai, jis ir išsisuks, o jei tikės, kad žlugs, tai ir žlugs.“

„Moksle ir gyvenime“ – daug skaitytojų padėkų

Kokia dr. E. Šimkūnaitė buvo autorė, kaip rašė savo tekstus, kaip bendravo su žurnalistais ir redakcijomis, reaguodavo į savo tekstų redagavimą, taisymsus? To pasiteiravome leidinių, kuriuose išspausdinta daugiausia žymiosios farmacininkės straipsnių, ilgamečių darbuotojų. Kadangi dr. E. Šimkūnaitės publicistikos piko laiką nuo mūsų dienų skiria vos 30–40 metų, tokių dar pavyko rasti.

Žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“, kuriame išspausdinta daugiausia dr. E. Šimkūnaitės straipsnių, ilgamečių mokslinė sekretorė Elena Sliesoriūnienė prisiminė, kad šio leidinio redakcijoje su mokslininke daugiausia bendravo šviesaus atminimo žurnalistė Saulė Markelytė, kuravusi gamtos mokslus. Žymioji liaudies medicinos propaguotoja buvo žinoma kaip prieštaringa asmenybė – su ja bendrauti nebuvo lengva.

E. Sliesoriūnienė su dr. E. Šimkūnaite dažniau susitikti teko ne redakcijoje, ji mielai

skaitė žymiosios farmacininkės straipsnius. Dažnai buvo tokie susitikimai: Šimkūnaitė kalba kokiame nors renginyje ar atsako į ją apsupusių žmonių klausimus.

„Ji puikiai išmanė liaudies mediciną, tradicijas, vaistažolių naudą ir mielai dalydavo si žiniomis. Prisimenu tą keistą įspūdį, kai atėjusi dirbti į redakciją susipažinau su ja: vyriška moteris su čebatais, pilku paltu ar švarku. Kartą susitikusi mieste naiviai paklausiau, kodėl nešiojasi tokį didelį sunkų portfeli. Šimkūnaitė atsakė ten įsidedanti 1–2 plytas. Jei koks jaunuolis užpultų, kad vožtų jam... Tada redakcija sulaukdavo daug skaitytojų laiškų, žmonės rašė klausdami įvairiausių gyvenimiškų patarimų. S. Markelytė pasitardavo su dr. E. Šimkūnaite, į kokius laiškus ji norėtų atsakyti. Mokslininkė kas mėnesį laiškų šūsnį išsinešdavo portfelyje su plytomis. Ji atsakydavo į klausimus ne tik apie vaistažoles, bet ir plačiau apie liaudies mediciną, etnografiją, folklorą, botaniką“, – pasakojo E. Sliesoriūnienė pridurdama, kad tada „Moksle ir gyvenime“ į skaitytojų laiškus atsakinėjo keliolika mokslininkų – visi rašydavo tušinuku ar rašomąja mašinėle.

E. Sliesoriūnienė prisiminė, kaip kartą visa redakcija su būreliu autorių viešėjo pas šviesaus atminimo onkologę Laimą Gričiūtę. Ji buvo gavusi žurnalo premiją, tad grįžusi iš Prancūzijos savo bute Antakalnyje surengė susitikimą. Vaišino pica, paskui – kava, arbata. Dalyvavo ir Šimkūnaitė. Pasak kolegės, kaip ir daugelis žymių žmonių, ji ne visada laikydavosi tų tiesų, kurias skelbė, – į kavą dėjo 3–4 šaukštelius cukraus. Žurnalistų pertarta, kad tai nesveika, ištarė: „O aš tyčia tiek dedu.“

Pasak E. Sliesoriūnienės, nors dirbo Farmacijos valdyboje ir Biologijos institute, dr. E. Šimkūnaitė mėgdavo, kai ją vadino žiniuone, ragana, ir tokią reputaciją stengėsi pati palaikyti. Buvo labai savotiško charakterio, kai kuriems žmonėms ji labai patiko, kai kuriems – ne. Klausoma patarimų, kai nesimaivydavo, kalbėdavo įdomiai, paprastai, suprantamai, su pacientais – net jautriai, nesišaipydavo iš nieko, tad nebuvo baisu ir klausti.

Pastebėjus, kad vieni dr. E. Šimkūnaitės rašiniai buvo gana moksliški, kiti – itin populiarūs, E. Sliesoriūnienė teigė, jog skaitytojų reakcija į juos visada buvo teigiama, žmonės rašė laiškus redakcijai dėkodami už įdomius straipsnius ir patarimus, pvz.: „Padariau taip, kaip rašėte, išgėriau, tikrai labai padėjo.“ Redakcija gaudavo nemažai tokių laiškų; kad būtų nepatenkintų dėl Šimkūnaitės straipsnių, jai neteko girdėti. „Mokslas

ir gyvenimas“ kasmet sudarydavo visų straipsnių pagal atskirus mokslus bibliografiją – daug žmonių skambindavo klausdami, kaip rasti vieną ar kitą Šimkūnaitės straipsnį.

Metų pabaigoje redakcija skirdavo žurnalo autoriams 3 didžiausias premijas po 400 rublių ir antra tiek mažesnių paskatinamųjų. Kartą metų laureate tapo ir dr. E. Šimkūnaitė. Su kitais mokslininkais ji dalyvaudavo ir redakcijoje pagerbiant geriausius žurnalo autorius. „Dr. E. Šimkūnaitė mėgo pakalbėti, tik suteik galimybių“, – baigdama pasakoti sakė E. Sliesoriūnienė.

„Mūsų gamta“: redaguotam tekstui daktarė nebuvo jautri

Žurnalistas ir rašytojas Romas Sadauskas, 1974–1983 m. dirbęs žurnalo „Mūsų gamta“ skyriaus redaktoriumi, prisiminė, kad pirmą kartą dr. E. Šimkūnaitę pamatė gimtuosiuose

2012 m. Tauragnuose pradėtas sodinti Gesės vyšnių sodas, skirtas Gese tauragniškių vadintai dr. E. Šimkūnaitėi atminti.

Druskininkuose, autobusų stotyje. Nugarą atsirėmusi į sieną jaunimo apsupta stamboka moteris kalbėjo taip, kad išsyk buvo aišku, jog mokyta ir išmintinga, o tai nederėjo su išvaizda. Kaip vėliau suprato, E. Šimkūnaitė su studentais vyko į vaistažolių ūkį Girdašiuose.

„Kai dirbau „Mūsų gamtoje“, teko redaguoti jos straipsnius. Tuo metu ji pasiūlė spausdinti savo kalendorius, vis parašydavo apie įvairius augalus, sveikatos patarimų, kuriuos žurnalas noriai spausdino. Neretai skambindavau mokslų daktarei, jeigu man kildavo neaiškumų, nes manydavau, kad jų gali kilti ir skaitytojams. Ypač atsimenu E. Šimkūnaitės rašinį apie česnakus. Ji rašė, kad galima suvalgyti tik 3–4 skilteles per savaitę. Prisiminiau anksčiau spausdintą jos rašinį, kuriame teigė, kad kasdien verta suvalgyti po skiltele, ir paklausiau, kodėl taip pakeitė nuomonę. „Dabar yra taip, kaip parašyta“, – maždaug taip atsakė, diskutuoti ji nemėgdavo“, – pasakojo kolega.

Pasak R. Sadausko, dr. E. Šimkūnaitė išspaudintam ir redaguotam tekstui nebuvo jautri. Gal jų net neskaitydavo. Kartą R. Sadauskui su Č. Kudaba ir E. Šimkūnaite teko vykti į gamtinių konferenciją Maskvoje, surengtą „Pobedos“ kino teatre. Nuvyko – apsauga jos neįleidžia. E. Šimkūnaitė nė nesiginčijusi apsisuko ir nudrožė atgal. Jie, dar kiek pasiginčiję, viską išsiaiškino ir pasileido atgal vyti daktarės – buvo geroką gabalą nuėjusi.

Kiek vėliau, kai dr. E. Šimkūnaitė jau sunkiai vaikščiojo, su ja nemažai bendravo žurnalo „Mūsų gamta“ atsakinguoju sekretoriumi dirbęs Feliksas Žemulis, kurį žymioji

farmacininkė, liaudies medicinos žinovė labai mėgo ir vertino. Šis dažniausiai atvažiuodavo prie jos namų dviračiu, pastatydavo jį prie laiptinės sienos ir eidavo į vidų. Knygoje „Amžinai žydėk, Atminimo vyšnia“ jis rašo, kas neretai atveždavo nupirkęs sviesto, batoną ar dar ko daktarė paprašydavo, dažnai ir „pašto dėžę iškuopdavo“ – laiškus atnešdavo.

„Tūpk“, – mosteldavo ji ranka į fotelį, o pati įsitaisydavo savo įprastinėje kėdėje už apskrito stalo.

„Kalbėdavomės neretai ilgai: jau sunkiai vaikščiojusiai daktarei galbūt įkyrėdavo būti vienai, pasitaikius progai kartais įjungdavau ir diktofoną... O parašytam jos straipsny nieko nebuvo galima keisti. To ir nereikėdavo. Tekstas būdavo geras, labai gyvas, keli tarmiški žodžiai jam tik suteikdavo išskirtinumo“, – prisiminė F. Žemulis.

Pasak jo, nepaisant stačiokiško būdo, buvo labai jautri kitų nelaimėms ir greita padėti. Sykį prasitarė, jog jo mamai ant kojų didelės trofinės žaizdos. Žiniuonė sukluoso. „Atvežk jos kraujo tyrimus“, – pasakė. Nuvežė. Atsakymą perdavė po savaitės. Viename mašinėle spausdintame puslapyje – penkių vaistažolių mišinių receptai, o dar 6 puslapiuose – detali gydymosi instrukcija. Kai nuėjo į rekomenduotą vaistinę, vaistininkės, pamačiusios recepto pabaigoje E. Šimkūnaitės prierašą „Kolegės, prašau padėti“, atbogino visą maišą įvairių vaistažolių. Jis tik suabejojęs, ar mama gebės viską tiksliai atlikti, – E. Šimkūnaitė buvo nurodžiusi kasdien virtis ir valgyti kiaulienos odelių, o mamai jų vaizdas ir kvapas buvo baisus...

Prisiminimai iš „Mūsų sodų“

Žurnalo „Mūsų sodai“ skyriaus redaktorius, atsakingasis sekretorius, vėliau – ir vyriausiasis redaktorius Rimgaudas Valentinas Graibus prisiminė, kad paprašyta straipsnio dr. E. Šimkūnaitė visada sutikdavo parašyti, kartais pati atsiųsdavo įvairiomis temomis – norit spausdinkit, norit ne.

R. V. Graibus pabrėžė, kad daktarę laikė gera autore, su malonumu laukdavo jos tekstų. Nesistengdavo jos kalbos „išversti“. Turėjo pamoką – kartą buvo „ne į tą pusę“ pataisę. Tada, žinoma, sulaukė pasipiktinimo, suglaudinus maždaug tokio: „Jei nenusimanot, tai bent nelieskit, netaisykit.“ Bet šiaip priekaištų nesulaukdavo, sutardavo.

Kartą nuėjo pas dr. E. Šimkūnaitę į Farmacijos valdybą, prisistatė, kad iš „Mūsų sodų“. Ji kažką išvarė: „Viskas, prašom netrukdyti, dabar priimu žurnalistus.“ Kalbėjo apie valandą, mokslininkė atsakė į klausimus, pripasakojo savo nutikimų Vidurinėje Azijoje, pavaišino arbata, esą labai naudinga vyrams.

Kadangi straipsnį norėjo įdėti su nuotrauka, E. Šimkūnaitė pasilenkė, paieškojo stalčiuje ir, iš ten ištraukusi nuotrauką, tarė maždaug taip: „Va, dar viena rupūžė yra.“ Tai apie savo nuotrauką.

Ne kartą skambino jai į darbą konsultuotis apie įvairius augalus – ir dėl kitų parašytų straipsnių. Labai maloniai atsiliepdavo ir kalbėdavo, buvo tarsi gyva vaistinių augalų enciklopedija, patardavo sodininkystės klausimais.

„Valstiečių laikraštyje“ – patarimų skiltis

Leonas Jurša, dirbęs „Valstiečių laikraštyje“, prisiminė, kad žymioji gamtos mokslų daktarė su šiuo leidiniu bendradarbiavo kone nuo pokario metų, ypač leidžiant kalendorių „Kaimo metai“, „Valstiečių laikraščio“ priedą. Leidinyje E. Šimkūnaitė turėjo savo patarimų skiltį, į ją kreipdavosi žmonės dėl įvairiausių bėdų, klausdavo, kaip išnaikinti muses, atsikratyti pelių ar pan. Į visus klausimus Eugenija atsakydavo.

Jam teko bendradarbiauti su dr. E. Šimkūnaitė leidžiant jau kitaip pavadintą „Valstiečių laikraščio“ priedą – „Valstiečių kalendorių“. Tarsi perėmė šį bendradarbiavimą iš Antano Naujokaičio, Henriko Stasiūno, garsėjusių mokėjimu su visais bendrauti.

„Ne kiekvienas norėdavo bendrauti su E. Šimkūnaitė – tam reikėjo drąsos. Koks tas bendravimas buvo? Mokslininkė kartais apibardavo, ir tiek. Ji turėjo asistentę, kuri kalbėdavo su žurnalistais, atveždavo į redakciją rankraščius. E. Šimkūnaitė rašė mašinėle kitoje kambarėlyje, kokių sandėlio važtaraščių pusėje – popierių taupė. Puikiai rašė, jei kokią klaidelę stilistės ir pataisydavo, jos nebuvo ryškios. Ji mėgo tarmiškus žodžius, bet turėjo saiką. Tai buvo autorė, kurios žurnalistai ir redakcijos ieškodavo patys, jai siūlytis nereikėdavo. Buvo jautri informacijai spaudoje, jei perskaitė prie savo straipsnio kitą patarimą, pasak jos, neteisingą, tuoj rašė – taip nereikėtų daryti, reikėtų taip ir taip“, – pasakojo L. Jurša.

Beje, 1994 m. L. Jurša už sudarytą „Valstiečių kalendorių“, kuriame buvo E. Šimkūnaitės 12 patarimų ciklas, pelnė Z. Ivinskio premiją.

Eugenijos Šimkūnaitės memorialinio buto-muziejaus Vilniuje ekspozitai.

Jam įsiminė ir kelionė su E. Šimkūnaite. Važiavo per Šeduvą, sustojo prie malūno pavaltyti. Pakvietė ir daktarę kartu. Ji atsisakė, išsitraukė lašinių su duona. Į pastabą, kad lašiniai nesveika, atsakė: „Man sveika.“

Rašydama „Tiesai“ sukurdavo savo žodžių naujadarų

„Tiesoje“ dirbusi žurnalistė Teresė Kezienė prisiminė, kad, jai atėjus dirbti į šį leidinį 1957 m., laikraštis po truputį keitėsi – atsirado skyrelis „Šeima ir buitis“, vėliau – ir sveikatos skiltis. Jiems, jauniems, norėjosi kažko kitko, todėl labai tiko E. Šimkūnaitės straipsniai.

„Su ja mezgiau ryšį kaip su įdomiu žmogumi. Mano vyras kilęs nuo Utenos, pažinojo E. Šimkūnaitės šeimą, ji mokėsi su mano vyro seserimi, tad man buvo išskirtinai įdomi. Tada ji buvo jau labai populiari, nestokojo žiniasklaidos dėmesio. Aš ją susiradau, pradėjom dalykiškai, draugiškai bendrauti“, – sakė T. Kezienė.

Jai įsiminė pirmas susitikimas su E. Šimkūnaite, kai nuvyko imti interviu į Farmacijos valdybą, įsikūrusią mediniame namelyje Žvėryne. Darbo kabinete farmacininkė iš karto pasakė: „Klausinėkit, aš vieno darbo nedirbu, – jei vieną darysi, mažai ką padarysi.“ Ji atsisėdo prie rašomosios mašinėlės ir kažką rašė, kartu kalbėdama su žurnaliste.

„Man susidarė įspūdis, kad tai tik darbo imitacija arba tam tikras vaizdinio kūrimas. Ką ji kalbėdama su manimi gali parašyti? Šiaip kalbėdavom maloniai, daug anekdotinių situacijų apie save papasakodavo. Ji mėgo Mokslų akademijoje žaisti stalo tenisą ir gerai žaidė, nors buvo gana stambi. O vienas jaunas vyriškis ten iš jos vis tyčiojosi. Kitiems ji pasakė: „Na, aš jį pamokysiu.“ Visi išėjo į gatvę, jis ėjo priekyje per kelis žingsnius, E. Šimkūnaitė toliau, vis murmeldama po nosim kažką tokio: „...virvutė ant tako, virvutė ant tako“, ir tas griuvo visu ūgiu. Ji mokėjo užkalbėti“, – tęsė pašnekovė.

Pasak T. Kezienės, E. Šimkūnaitė dažnai atsiųsdavo straipsnių savo iniciatyva. Jie buvo tinkamai parengti spaudai, parašyti žmonėms suprantamai, nė karto neteko smarkiai keisti teksto. Tas nestandartinis gydymas, požiūris į ligas skaitytojus domino. Dėl kai kurių E. Šimkūnaitės vartotų žodžių teko kalbėtis su lietuvių kalbos inspekcijos specialistais – ji teikė tam tikrus žodžius kaip aptiktus tarmėse, o kalbininkai sakė, kad tai jos sukurti. Imdama interviu matė, kaip prima pacientus į konsultaciją: „Aha, surašykite, kokioms ligoms sirgote, kokioms sirgo artimieji, tada išrašysiu vaistus.“ Po tokio nurodymo vieni atėdavo, kiti – ne. Kartais gana šurkščiai pavarydavo. O jai paaiškino: „Jeigu reikia, žmogus ateis, jei nelabai – neateis.“

Apie priežastis ir paskatas

E. Šimkūnaitės memorialiniame bute-muziejuje dažnai lankytojus sutinkanti gamtininkė Živilė Lazdauskaitė, kartu su E. Šimkūnaite

dalyvavusi įvairiose botanikų ekspedicijose, sakė, kad žymiajai farmacininkei nebuvo netinkamo leidinio – kas paprašydavo, visiems rašydavo. Turbūt svarbu būdavo ir honoraras, nes mokslininkės pensija buvo kukli. Būtų galėjusi būti milijoniere, padėjo daugybei žmonių, bet užmokescio už pagalbą neimdavo, nebent kokį skanumyną.

Atsiminimų knygoje „Amžinai žydėk, Atminimo vyšnia“ išsakyta mintis, kad tuo metu išleisti knygą nebuvo lengva – reikėjo pažinčių ar gebėjimo „prieiti“ prie reikiamų asmenų, o dr. E. Šimkūnaitė to nemokėjo, tad laikraščiai ir žurnalai buvo palanki vieta skleisti liaudies žinią.

„Turbūt honorarai ją mažiausiai domino – jai buvo svarbu bendravimas su žmonėmis, noras pasidalyti savo žiniomis, supažindinti visuomenę su vaistiniais augalais, liaudies medicinos principais, mūsų tautos žinijos pamatais. Gamtamokslinis „Mokslas

Mokslininkės parašytos knygos apie liaudies mediciną.

Daivos Červokienės nuotr.

ir gyvenimas“ dėl 220 tūkst. egzempliorių tiražo per mėnesį ir populiarumo jai labai tiko. Ką aš žinau – perduodu kitiems. Ji nesibrangino, iš širdies dalijosi savo farmacinėmis, gamtos pažinimo žiniomis, liaudies žinija“, – teigė žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ ilgametė mokslinė sekretorė E. Sliesoriūnienė.

Straipsniai sugulė į knygas

Dr. E. Šimkūnaitė sulaukus 50-mečio, jos žinios ir straipsniai pradėjo gulti ir į knygas. Žiniuonei esant gyvai išleistos 5 knygos: „Vaistažolės“ (su J. Urbiene, 1971), „Girios medeliai, žali žaliuonėliai“ (1991, Valstybinis leidybos centras, pasakos vaikams), „Gyvačių karalystė“ (1992, žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ vienkartinis priedas), „Pipirų žemė“ (1993, žurnalo „Ūkininko patarėjas“ leidinys), „Ką žino tik ragana, arba gyvenimas be tablečių“ (1994, žurnalo „Ūkininko patarėjas“ leidinys). Dauguma jų sudarytos iš periodiniuose leidiniuose skelbtų mokslininkės straipsnių.

Trumpai apžvelkime periodinių leidinių leidėjų iniciatyva išleistas dr. E. Šimkūnaitės knygas.

„Gyvačių karalystės“ anotacijoje rašoma, kad E. Šimkūnaitė – mokslo populiarinimo galiūnė. Laimingo atvirumo akimirka įkvėpimo pagauta ji gali pateikti tokių nuostabių istorijų, legendų, nutikimų, pasakų, kad amo netekęs klausysi.

Knygoje „Ką žino tik ragana, arba gyvenimas be tablečių“ apibūdinama: „[vairiausių sveikatos patarimų, sąrašėlių, nuo kokių ligų koks augalas tinka, – nors tvoras tver-

Tačiau daugelis neturi ir abėcėlinio supratimo apie vaistažolių vartojimą. Ši knygutė padės ir tiems, kurie labai nori žolių griebtis, bet visai neišmano, nuo ko pradėti.“

„Pipirų žemės“ anotacijoje teigiama, kad tai apsakymai apie prieskoninius ir vaistinius augalus. Kas ta „Pipirų žemė“? Įžangoje dr. E. Šimkūnaitė rašo: „Už jūrelių marelių yra Pipirų žemė. Vargu ar šis adresas mums labai mielas, vargu ar kokių svajonių sukelia, o prieš puselę tūkstančio metų... panos tik ir svajojo apie jaunikaičius, pabuvojusius Pipirų žemėje. Pipirų žemėn veržėsi pirkliai, kareiviai ir plėšikai. Kurgi ne. Pavadinį ką Pipirų maišu, tas patenkintas pasmakrę tik kasosi, jo turtą ana kaip vertina, o o o. Dieną naktelę užėigoje uliojęs jūreivis padės ant stalo tris grūdelius raukšlėtojo karčiojo ar lygių didesnių kvapiojo, ir niekas ne tik neprieštaraus, bet ir atidarys duris daugiausia besilankstydami, dar atsilankyti pavadinis. O Pipirų žemėje ne vien pipirai augo: čia ir gvazdikėlių, ir cinamono, čia imbiero. Ir ne vien gomurį kuteno, nosį maloniai kirbino, bet ėjo šlovių šlovė, ir ne taip jau perdėta, esą tos gardybės vaisiai netgi nuo vos ne iš mirties vaduoja. Vaistai, tai vaistai, kas taip šnekėjo, tai nemelavo, o kai dėl vadavimo... Tokie jau mes esame: jei ko pasiekti negalime, baisiausiai norime, o jei net vargais vargais gauname – veikia kur kas geriau negu tai, ką lengvai gauname, negu tai, ką vartoti prašyte prašoma. Ką gi, tokie jau mes esame, matyt, ir būsime.“

Po dr. E. Šimkūnaitės mirties išleistos 8 knygos, daugelis jų sudaryta iš periodiniuose leidiniuose skelbtų mokslininkės straipsnių. Kone visos jos išleistos žurnalisto Jono Lipskio įkurtoje ir jo vadovaujamoje leidykloje.

Tai „Gyvenimo receptai“ („Žuvėdra“, 2001), „Gyvenimas be tablečių“ („Žuvėdra“, 2005), „Sveiko gyvenimo receptai“ („Žuvėdra“, 2005), „Gyvenimo paslaptys ir lemtys“ („Žuvėdra“, 2003), „Amžinai žydėk, Atminimo vyšnia“ („Žuvėdra“, 2006), „Sveiko gyvenimo receptai“ („Žuvėdra“, 2010), „Eugenijos Šimkūnaitė horoskopai“ („Žuvėdra“, 2010), „Sveiko gyvenimo paslaptys“ („Obuolys“, 2018). Iš šių knygų išsiskiria „Sveiko gyvenimo receptai“, kurioje publikuojami mokslininkės surinkti receptai.

Žmonės veržėsi pasiklausyti

LŽS Vilniaus skyriaus ir valdybos narė Angelė Adomaitienė, dirbusi Gamtos apsaugos draugijoje, papasakojo, kad dr. E. Šimkūnaitė buvo ne tik talentinga mokslininkė, publicistė, bet ir neprilygstama pasakotoja, labai aktyvi „Žinijos“ ir Gamtos apsaugos draugijų lektorė, noriai važinėjusi skaityti paskaitų į atokiausius šalies rajonus, aktyviai dalyvausi įvairioje gamtosaugos veikloje.

„Buvo mėgėja pasakoti, jos paskaitos visur pritraukdavo labai daug žmonių. Rengėsi labai vienodai, juodas ar pilkas sijonas ir švarkas, batai lygiu padu. Plaukai paprastai pakirpti, jokių dažų – kaimiška natūrali, maistas – paprasčiausias, dažnai atsisakydavo restorano vaišių. Kitokia būti negalėjo – panelė ant kulniukų nebūtų buvusi gamtininkė. Visi žinojo, kad E. Šimkūnaitė turi tvirtą stuburą, nepataikauja niekieno nuomonei ir visada rėžia teisybę. Politikai jos privengdavo, skaitėsi, stengdavosi įsiteikti. Ji labai skyrė natūralią pagarbą ir pataikavimą, o šio nemėgo. Jei nuo širdies gerbia, jai malonu ir ji buvo maloni. Nemėgdavo, kai priimdavo labai šokinėdami, sakydavo: „Lenda be

muilo į užpakalį.“ Žmonės šiurkštesnius jos žodžius priimdavo kaip pašmaikštavimus, – sakė A. Adomaitienė, pastebėjusi, kad neretai skambindavo jai tartis dėl paskaitų, vais-tažolių. Kalbėjo maloniai, jei gali, niekada neatsakė. Ji brangino laiką, sakydavo: „Paskambinai – sakyk, kas skambina, ko nori, – nemalk man visokio šūdo.“

Kodėl nesibaidė vadinama ragana?

Į šį dažnai žmones dominantį klausimą pati dr. E. Šimkūnaitė yra atsakiusi straipsnyje „Valandėlė raganų virtuvėje“, išspausdintame žurnale „Mokslas ir gyvenimas“. Jame ji rašė, kad „raganos gimė senų senovėje, dar matriachato gadynės pradžioje, ir buvo tikrai geros. Jos ne tik norėjo numatyti, kur daugiau medžiojamų žvėrių, kad gentis būtų soti, atspėti kaimynų kėsnius, kad staiga neužpultų. Norėjo toli regėti, todėl ir buvo pramintos raganomis.“

O jei žvėrys iš ganyklų išbėgdavo, jei kaimynai užpuldavo, raganoms reikėjo žinoti, kokiomis žolėmis žvėris atgal privilioti, reikėjo mokėti ir žaizdas tvarstyti, ir priešus apdumiančių žolelių pakišti – parūkyti, padulkinti ar šaltinio vandenin įmerkti – ir taip iš kartos į kartą kaupėsi raganų žinios ir grėsminga, nuodijanti galia.

Žlugus matriachatui, moterims, net ir raganoms, teko visur vyrams nusileisti. Raganos vardas įgavo plūstamąjį atspalvį, mat savo raganiškas žinias moterys neretai prieš vyrus panaudodavo. Taip ragana tapo klastingumo, netgi kenksmingumo sinonimu. Keitėsi ir keitėsi laikai, praktiškoji raganų galia vis mažėjo, o turimos žinios buvo vis labiau

Eugenija Šimkūnaitė

Kazio Kęstučio Šiaulyčio piešinys

slepiamos, vis slapčiau perduodamos, vis labiau magikomis, jau iš mirusių kalbų paveldėtomis formulėmis, nustojusiais prasmės judesiais apraizgomos. Tikras žinias slėgė vis storesnis prietarų sluoksnius.“ Šiuos dr. E. Šimkūnaitė stengėsi atsijoti.

Iš kur jos pačios žinios? Nuo mažens Eugėja dirbo tėvo vaistinėje ir prie auginamų, rūšiuojamų vaistažolių kartu su samdytomis moterimis. Taip sužinojo apie įvairių augalų gydomąjį poveikį, kaip paruošti

vaistus, atpažinti ligą – moterys apie tai daug kalbėdavosi.

Mokslininkė teigė, kad Šimkūnai garsėjo kaip liaudies medicinos žinovai, turėjo „žalčio žymę“. Ji sakė turėjusi „nedurnus tėvus – nieko nevertė mokytis atmintinai“, taip įprato viską mokytis apgalvotai, išsiaiškindama esmę. Pastebėtina, kad Tauragnai – atokus miestelis, pro jį neina reikšmingi keliai, geležinkelis, tolokai nuo miesto įtakos ir visų „naujų vėjų“, todėl liaudies žinija laikėsi ilgiau.

REMI A

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Per karantiną praverė naujų darbo formų įgūdžiai

KVK komanda (iš kairės): vyr. redaktorė ir žurnalistė Brigita Sabaliauskaitė, analitikas Vilius Stankevičius, IT specialistas Vytautas Gluoksnis, pardavimų vadovė Agnė Andreikėnienė, žurnalistai Miglė Kubiliūtė, Elena Šostakaitė, Dominykas Biržietis ir portalo vadovas ir įkūrėjas Vaidas Pilkauskas. Už kadro – fotografas Rokas Tenys. Roko Tenio nuotr.

Brigita Sabaliauskaitė

Kauno aktualijų portalo „Kas vyksta Kaune“ (KVK) komandai kovą Lietuvoje įvesto karantino metu labai praverė šių metų pradžioje per darbo atostogas išmoktos pamokos. KVK redakcija buvo keturias dienas įsikūrusi... Nidoje. Čia žurnalistai ne tik atliko įprastą kasdienį darbą portale, bet ir mokėsi, stiprino komandinius ryšius ir, aišku, skyrė laiko poilsiui unikaliame pajūrio gamtos kampelyje.

Skaitytojai nepajuto, kad redakcija išvykusi

„Buvo nerimo, kaip seksis dirbti ne iš redakcijos būstinės, bet, atrodo, niekas iš skaitytojų nepastebėjo, kad mūsų nebuvo

Kaune“, – po darbo atostogų Nidoje sakė portalo naujienų administratorė ir budinti žurnalistė Miglė Kubiliūtė.

Budinčių žurnalistų ryto pranešimai, portalo skaitytojų akimis, iš Nidos prasidėjo lygiai

taip pat, kaip ir kiekvieną rytą būnant Kaune. Įvykių suvestinių peržiūra ir surašymas, pagrindinių įvykių pastarąją parą Kaune atranka, agentūros BNS ir portalo partnerių naujienų atrinkimas pagal tai, kas gali būti aktualu ir svarbu kauniečiams, elektroniniu redakcijos paštu atsiųstų spaudos pranešimų peržiūra. Ir, žinoma, nuolatinė komunikacija su portalo skaitytojais, kurie dažnai pirmieji Kaune pastebi svarbiausius įvykius ir praneša apie naujienas mieste.

„Nesvarbu, iš kur dirbame, bet skaitytojų signalai dažnai yra pirminis šaltinis, kuris leidžia mums identifikuoti svarbiausias žinias, operatyviai susisiekti su atsakingais pareigūnais ir pateikti aktualias naujienas“, – sako portalo vyr. redaktorės pavaduotojas, aktualijų žurnalistas Dominykas Biržietis.

Aktualiausia skaitytojų medžiaga, kuria KVK dalijosi su kauniečiais portalo redakcijos darbo atostogų metu, – tai vaizdai, kaip į miesto kanalizaciją pilamos nevalytos nuotekos, teršiamas upelis ir kaip lengvai Kaune galima nusipirkti alkoholinių gėrimų draudžiamomis valandomis.

Mokėsi naujų technologijų

Darbo atostogų programa buvo sudaryta iš keturių dalių: medijų technologijų mokymų, portalo turinio analizės, planavimo ir vizijos generavimo, kūrybinio darbo ir komandos formavimo. Tai ne pirma tokio pobūdžio KVK komandinė išvyka. Prieš porą metų KVK kūrybinę stovyklą surengė kaimo turizmo sodyboje Alytaus rajone, praeitą vasarą dalyvavo mokymuose Babtyno dvare. KVK komandos kūrybinių mokymų ir mentorystės sesijas užtikrina ilgametis

portalo partneris – startuolių platforma „ChangeMakersON“.

Portalo komandos nariai – Vaidas Pilkauskas, Brigita Sabaliauskaitė, Agnė Andreikėnienė, Dominykas Biržietis, Rokas Tenys, Miglė Kubiliūtė, Elena Šostakaitė, Vilius Stankevičius ir 2 pagrindinės „ChangeMakersON“ ekspertės Simona Šimulytė ir Daiva Koponen apsigyveno Nidos meno kolonijoje, kur ir vyko kūrybinės sesijos ir komandos

„*Efektyviai, be vidinių trikdžių ir darniai dirbantis kolektyvas – tai viena iš vertybių, kuri portalui KVK visada buvo prioritetu piramidės viršuje.*“

pasitarimai. Nemažą laiko dalį kūrybinė komanda praleido gamtoje, kur portalo vadovas ir įkūrėjas V. Pilkauskas vedė intensyvius medijų technologijų mokymus redakcijos darbuotojams.

Žurnalistai mokėsi dirbti naujausiomis fotografavimo, montavimo, vaizdo fiksavimo išmaniuoju telefonu programėlėmis, atliko kūrybines užduotis. Taip pat įgijo tiesioginio vaizdo transliavimo internetu įgūdžių ir patys stojo kalbėti prieš mobiliąsias kameras. Ypač naudinga buvo dronų valdymo pamoka, kurios metu redakcijos komanda mokėsi ne tik valdyti skraidančius KVK reporterių pagalbininkus, bet ir darė nuotraukas, filmavo.

Stiprino komandinius ryšius

Kiekvienos šiuolaikinės organizacijos didžiausia stiprybė – joje dirbantys žmonės.

Efektyviai, be vidinių trikdžių ir darniai dirbantis kolektyvas – tai viena iš vertybių, kuri portalui KVK visada buvo prioritetų piramidės viršuje.

„Tokia išvyka naudinga kiekvienai organizacijai visų pirma dėl bendravimo, kurio kasdienybėje vis mažiau. Juk darbo metu daugiausia laiko praleidžiame ne bendraudami tarpusavyje, o dirbdami kiekvienas atskirai prie savo kompiuterio ar išmaniojo telefono. Darbo atostogų metu viskas atvirkščiai – didžiąją dalį laiko skyrėme gyvam bendravimui ir tai paskatino labiau suprasti šalia dirbantį kolegą, atskleisti jo geriausias savybes ir pačiam atsiskleisti bei paskatinti save tobulėti“, – sakė portalo pardavimų vadovė A. Andreikėnienė. Agnės manymu, visas laikas stovykloje buvo svarbus ir reikalingas, o ypač įsiminė 12 km naktinis žygis nuo Parnidžio kopos, per Nidą ir atgal tamsoje skendinčiu pajūriu, bendrų pusryčių, vakarienių ruošimas.

Šiuo metu portale dirba 8 žmonės, viena darbuotoja išėjusi motinystės atostogų. Taip pat komandai nuolat talkina 6–8 laisvai samdomi IT, viešųjų ryšių, filmavimo ir

transliavimo paslaugų teikėjai. Kartu su KVK komanda Nidoje vykusiuose mokymuose dalyvavo ir IT specialistas Vytautas Gluoksnis, atsakingas už naujienų portalo IT plėtros sritis.

„Po šios stovyklos Nidoje naujienas skaitysiu visai kitaip. Anksčiau galvodavau, kodėl žurnalistai būtinai visur mato tik blogus dalykus, dabar supratau – taip darote ne dėl to, kad esate pikti ar blogo būdo, tiesiog tokią jūsų funkcija. Ugdyti visuomenės kritinį mąstymą“, – įspūdžiais dalijosi V. Gluoksnis.

Apie portalo kuriamą turinį, temas, į kurias reikėtų labiau orientuotis, o kurios turėtų sulaukti mažesnio susidomėjimo, jų įgyvendinimo greitį ir priemones, atsakomybę ir šiuolaikinės žiniasklaidos keliamus iššūkius bei misiją visas keturias dienas vyko atviros ir naudingos kolegų diskusijos.

Naujų technologijų, redakcijos pajėgų suelktumo pamokos, įgytos Nidoje, labai pravertė KVK komandai ilgo karantino dėl koronaviruso grėsmės metu, kai teko įveikti nuotolinio darbo iššūkius ir atlikti savo misiją – informuoti skaitytojus.

Tarp Dviejų Krantų

Tadas Kazakevičius

Asmeninio albumo nuotr.

Vilniečio Tado Kazakevičiaus fotografijų serija „Tarp Dviejų Krantų“ 2020 m. Pasaulio spaudos fotografijos konkurso (World Press Photo) „Portretinių fotografijų serijų“ temoje įvertinta trečiąja vieta. Šiame konkurse dalyvavo 4 282 fotografai iš 125 šalių, vertinti jie pateikė 73 996 nuotraukas.

Dėl karantino balandį buvo atšauktas apdovanojimų ceremonijos vakaras bei parodos atidarymas, turėję vykti Amsterdame, Nyderlanduose. T. Kazakevičiaus fotografijų serijai „Tarp Dviejų Krantų“ skirta trečioji vieta portretų serijų kategorijoje.

Šiomet ši serija pateko ir tarp „ZEISS photography awards 2020“ finalistų darbų. Šiame konkurse T. Kazakevičius tarp finalistų patenka jau antrą kartą. 2018 m. jis buvo įvertintas už fotografijų ciklą „Tai, ko nebebus“.

Serijos „Tarp Dviejų Krantų“ idėja autoriui kilo 2018 m. pavasarį Kuršių nerijoje fotografų plenero „Uždaros teritorijos“ metu. T. Kazakevičius šią seriją kūrė analoginės fotografijos technika, laukdamas tinkamos šviesos dažnai fotografavo vos tik patekėjus saulei ar jai besileidžiant, pavasarį ir rudenį, šitaip perteikdamas būtent šio regiono atmosferiškumą. Ir išties Tado nuotraukos tarsi kvėpia mišku, pušų sakais, dumbliais.

Serijoje vizualiai pateikiamas regiono unikalumas ir portretuojami žmonės, vienaip ar

kitaip pasirinkę šią vietą savo namais. Taip pat portretuojami ir netikėti objektai ar šios vietovės simboliai, perteikiantys kiek kitokį kraštovaizdį, architektūrinę Kuršių nerijos išraišką.

Kūrėjo pasakojama istorija remiasi dviejų krantų simbolika – regionu, krantų ribojamu iš abiejų pusių, tad jis yra labai įkvepiantis ir užburiantis dviasiška. Labai sudėtingi ir įdomūs šios vietos ir istoriniai, kultūriniai bei gamtiniai aspektai. Fotografų plenerus „Uždaros teritorijos“ nuo 2018 m. rengia Lietuvos spaudos fotografų klubas ir VšĮ „Menų vektoriai“.

Tarp Dviejų Krantų

Galbūt visai neatsitiktinai žmogus savo gyvenimą renkasi praleisti netoli vandens telkinių, tarsi jis žmogų sietų su energijos šaltiniu ar net kita materija. Tačiau kas tuomet, jei erdvė apkabinta dviejų vandenų?

Kuršių nerija apdovanota dviem krantais – Baltijos jūros, skalaujančios vakarinį jos krantą, ir Kuršių marių, atskiriančių šį siaurą žemės lopinėlį nuo žemyno. Būdamas tarp šių dviejų krantų žmogus niekada per daug nenutolsta nuo vienos ar kitos jungties – vieno ar kito kūrybinės energijos šaltinio. O gal ne šiaip sau ši erdvė padalyta neįprastu santykiu. Pagal Kuršių nerijos plotą ir ten gyvenančių žmonių skaičių šis santykis yra artimas π (3,141 59), kuris tarsi nusako taisyklingą ir magišką žmogaus bei ploto proporciją.

Čia kiekvienas privalo šią erdvę išgirsti, užuosti, sugerti, pajusti ją visais savo pojūčiais – akys parodo ne viską. Čia būtina išgirsti sengirės šlamėjimą, Griekinės merginų raudas prie šventosios liepos ar gintaro įlankos bangavimą, menantį garsiuosius šios vietovės laikus. Privalu pajusti

pauščių atėjūnų ore keliamą nerimą, o ramybę rasti saulę pasitinkant viename krante ir palydint kitame.

Fotografijų serija „Tarp Dviejų Krantų“ jau anksčiau yra atkreipusi pasaulio fotografijos ekspertų dėmesį. Ji pateko tarp 2018 m. „LensCulture Emerging Talent“ konkurso finalistų darbų, o 2019 m. ši serija buvo pristatyta Kinijoje vykusiame tarptautiniame fotografijų festivalyje „The Power of Image“, kuris kuruojamas prestižinės „Three Shadows“ galerijos. Šiame festivalyje T. Kazakevičius kartu su kinų fotografu Zhou Yulong'u ir suomiu Jaakko Kahilaniemi'u buvo apdovanoti pagrindiniu festivalio prizų. Serija pristatyta įvairiose interneto platformose, tokiose kaip „Ignant“, „LensCulture“, „Thisispaper“.

Pasaulio spaudos fotografijos konkursas „World Press Photo“ rengiamas nuo 1955 metų. Ligi šiol jame apdovanoti tik trys fotografai iš Lietuvos: Antanas Ališauskas 1969 m., Irena Giedraitienė 1975 m. ir Valerijus Koreškovas 1978 metais.

T. Kazakevičius yra tapęs 2019 m. „Leica Oskar Barnack awards“, 2017 m. „LensCulture Exposure awards“, 2020 m. ir 2018 m. „ZEISS Photography awards“, 2017 m. parodos „The Royal Photographic Society 160“, 2017 m. „Sony World Photography“ finalistu. 2017 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos apdovanotas jaunojo kūrėjo prizų bei ne kartą „Auksiniu kadru“ konkurse „Lietuvos spaudos fotografija“. 2019 m. T. Kazakevičiaus kūryba pristatyta prestižinio žurnalo „The British Journal of Photography“ popierinėje versijoje.

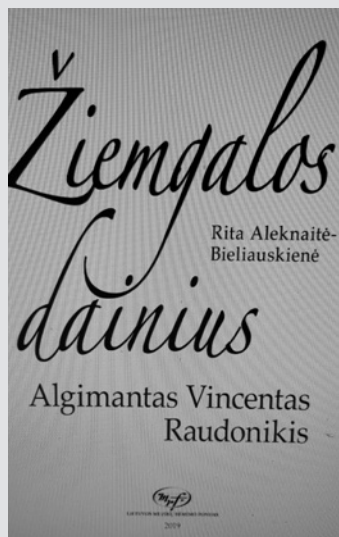
Parengta pagal www.lzs.lt

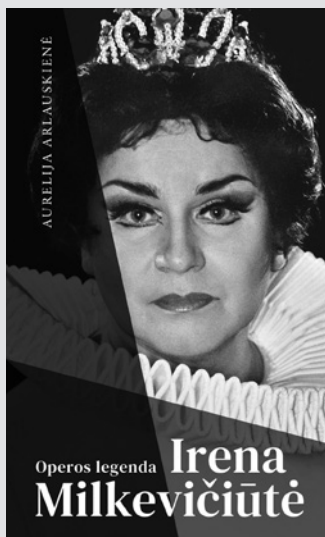
Žurnalistai – į muzikos aruodą

Vaclovas Juodpusis

Lietuvos kultūrai 2019-ieji, o ir 2020-ieji metai liks atmintini ne tik dėl svarių muzikinių renginių, Lietuvos televizijos muzikinių apybraižų apie mūsų šalies kompozitorius, operos solistus, chorų dirigentus, bet ir dėl Lietuvos žurnalistų sąjungos (LŽS) narių parašytų knygų. Tai kūriniai apie iškilus Lietuvos muzikus, kurie visą savo gyvenimą paskyrė tam, kad džiugintų žmones tik prasminga, tauria muzika, o ne menkaverčiais blizgučiais, kuriais dažnai „puošiasi“ televizijos, radijo programos, taip pat ir spaudos puslapiai, vis trokštantys pritraukti tokio pat menko lygio žiūrovą, klausytoją, skaitytoją.

Knygų apie muzikus viršeliai.

Jolantos Beniušytės nuotr.

2019 m. skaitytojus pasiekė 238 puslapių Andriaus Vaišnio knyga „Gražinos Ručytės PIANISSIMO: branda ir sklaida antiformalistinio rojuko metais“, kurią išleido „Vagos“ leidykla, Ritos Aleknaitės-Bieliauskienės 304 puslapių monografija „Žiemgalos dainius Algimantas Vincentas Raudonikis“, išspausdinta „Balto print“, ir Aurelijos Arlauskienės 208 puslapių knyga „Operos legenda Irena Milkevičiūtė“, ją 2020 m. išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Taigi, trys LŽS narių parašytos solidžios knygos, skirtos ypač ryškiai Lietuvos muzikinei kultūrai nusipelnusioms asmenybėms, kurių nuoširdaus kūrybinio darbo rezultatus nesunkiai suvokia kiekvienas profesionalaus meno gerbėjas.

A. Vaišnio knyga, kurią recenzavo profesorės Irena Uss-Armonienė, Aušra Martišiūtė-Linartienė ir Auksė Balčytienė, jau buvo prasmingai pristatyta 2020 m. vasario mėnesio žurnalo „Muzikos barai“ puslapiuose. Tąkart knygos autorius skaitytojams pateikė ne tik kelias ištraukas iš monografijos, bet ir rašė: „Vilniaus universiteto profesoriaus, žurnalisto dr. Andriaus Vaišnio knyga skirta itin dėmesingam skaitytojui, kuris turėtų susigaudyti keliuose pasakojimo sluoksniuose, suvokti, kad joje reikšminga veik kiekviena detalė, paminėtas susitikimas ar įvykis.

Kaip sako monografijos autorius, ji atsirado iš lėtų pokalbių su pianiste G. Ručyte-Landsbergiene apie jos gyvenimą tremtyje – nuo nuotykių apie ten bandytą pavogti akordeoną. Bet jam atrodė, kad būtų kur kas įdomiau įsižiūrėti į portretą moters, kurią ne

vienas apibūdina kaip griežtą, beprotiškai reiklį, net valdingą asmenybę...“

Beje, pridurčiau – reiklį ne tik kolegoms, bet ir sau pačiai, aukštą profesionalumo lygį pasiekusią pianistę, koncertmeisterę, kaip teisingai jos muzikavimą su dainininku įvertino operos solistas Virgilijus Noreika, repetitorę, vadinasį, lygiavertę solistui atlikėją, su kuria buvo rengiamas muzikinis duetas. Stebėdamas, kaip B. Almonaitytė ir G. Ručytė-Landsbergienė repetuoja ukrainiečių kompozitoriaus J. Meituso vokalinių ciklą „Šeši E. Mieželaičio eilėraščiai“, įsitikinau, kad pianistė iki repeticijos buvo kruopščiai perskaičiusi ir išstudijavusi visą muzikinį tekstą, tad puikiai galėjo „vadovauti“ repeticijai. O ši knyga nardina skaitytoją į skaudžius, daugeliui nepamirštamus pokario metų trėmimų priminimus, todėl parodyti be galo platų pianistės repertuarą, sugrįžus jau į gimtąją Lietuvą, – beveik neįstengta. Maža parašyti, kad „pirmą savo kūrinių atlikimą G. Ručytei yra patikėję veik dvidešimt Lietuvos kompozitorių“ (164 p.). O kokie tai kompozitoriai ir kokie jų kūriniai? Tik, matyt, muzikas profesionalas galėtų suvokti išvydęs tokio kūrinių pavadinimą, jo svarbą ir atlikėjo atsakomybę. Žavėtinai kruopščiai išanalizuoti tremties padariniai ne tik G. Ručytei, bet, suvokiame, ir mūsų tautai.

Knygos puslapiuose kyšo ir nemažai klaidelių, kurios atkreipia muziko profesionalo dėmesį. Daugiau kaip 10 kartų knygos puslapiuose klaidingai rašomas žodis „akomponuoja“, nors ne vieną kartą rašoma ir teisingai „akompanuoja“. 162 puslapyje tilpusioje 1971 m. nuotraukoje į mus žvelgia ne Irena Jasiūnaitė, o Genovaitė Jasiūnaitė,

kaip ir 217 puslapyje tarp atlikėjų yra ne Laima Domeikaitė, bet L. Domikaitė. 78 puslapyje minima Zara Doluchanova yra ne gruzinų, o armėnų dainininkė. Nuostabą kelia ir pavardžių transkribavimas. Visuotinė lietuvių enciklopedija nurodo, kad yra rusų rašytojas Aleksandras Gercenas, o ne A. Hercenas (132, 133 p.), rusų kompozitorius Aleksandras Gedikė, o ne A. Goedicke (118 p.) ir t. t.

Profesorė dr. Rita Aleknaitė-Bieliauskienė, pažėrusi Lietuvos skaitytojams apie tuziną solidžių monografijų apie muzikos kūrėjus ir atlikėjus, šiuokart įtaigiai prabyla apie daugelio mūsų pamėgtų kūrinių, jų melodijų autorių A. V. Raudonikį (knygos išleidimą globojo Lietuvos muzikų rėmimo fondas, kalbos konsultantas Stasys Žlibinas, dizaineris Gediminas Ruzgys). Palydėdama į gyvenimą šią knygą, autorė prasitarė: „Rašydama apie kiekvieną savo herojų siekiu nutolti nuo schematinio kūrėjo portreto, štamų, bet pamatyti, įvertinti socio kultūrinį kontekstą, žmonių likimus lėmusias aplinkybes, rasti herojui artimą kalbės tonaciją, ritmą, pasakojimo sandarą. Su kompozitoriumi kalbėjausi apie muzikos esmę. Ieškojau pretekstų visuomenei greta asmenybę bukinančių ritmų arba į civilizacijos ateitį žvelgiančių kognityvinių muzikos raiškų pastebėti ir kitokias žmogaus jausenas galinčią išreikšti muziką...“

Įdėmiai skaitydamas, o ir daug kartų prabėgomis vartydamas šią puošnią išleistą monografiją ar net norėdamas patikslinti kurį nors muzikinio gyvenimo įvykį bei faktą, vis pasidžiaugiu matydamas tarsi iš

nebūties prikeltas nuotraukas, kurios kiekvieną kartą primena ne tik žmonių ištikimą tarnystę Lietuvai, jos muzikinei kultūrai, daug primirštų ar neišryškintų muzikinio gyvenimo puslapių, bet ir daugelį istorinių aplinkybių, kurios skaitytoją nukelia į prieškarinio laikų, leidžia matyti kompozitoriaus artimų žmonių tarnystę Lietuvai net darbuojantis užsienyje, Italijoje. Tenka žavėtis ir knygos autorės plačiu žvilgsniu į pasaulį, į kurį neretai kryo ir A. V. Raudonikio dėmesys. Jis visą savo gyvenimą, padedant poetams M. Vainilaičiui, S. Žlibinui, J. Lapaišinskiui, B. Dačiuliui, J. Nekrošui, E. Seleioniniui, P. Gaulei ir daugeliui kitų, dainavo ir dainuoja apie Lietuvą, kurioje išgyventi ir kurti jo „kartai teko sudėtingas, prieštaringas laikas“ (53 p.).

Tenka pasidžiaugti, kad monografijos autorės pasakojimo tonas suprantamas ir profesionalaus muzikinio išsilavinimo neturinčiam skaitytojui, vadinasi, ji skirta visiems, ypač dainos mylėtojams, kuriems savo kūrybą ir skiria Žiemgalos dainius A. V. Raudonikis. Kad ši knyga rūpestingai ir atidžiai parengta, liudija ir gausus jo kūrybos išrašymas – priedai, kuriuose randame ir kompozitoriaus gyvenimo datas, apdovanojimus, autorinius leidinius, pagaliau ir jo kūrinių sąrašą, kuriam prirėmė net 32 puslapių, svarbesnes kūrinių publikacijas, bibliografiją, periodiką... Beje, monografijos pabaigoje plati asmenvardžių rodyklė, kuri padeda lengviau orientuotis aprašomuose įvykiuose ar surasti vieną ar kitą personaliją. Iškalbingos ir nuotraukos iš Algimanto Raudonikio, Juozo Galkaus, Algimanto Bražinsko, atlikėjų, taip pat R. Aleknaitės-Bieliauskienės archyvų, o viršelį puošia Valerijaus (o ne Viktoro) Koreškovo nuotrauka.

Džiugu tai, kad pristatyti šią R. Aleknaitės-Bieliauskienės monografiją buvo ryžtasi Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje, kurioje, deja, negalėjo sutilpti visi A. V. Raudonikio muzikos gerbėjai. Po poros mėnesių ši šventė buvo tęsiama Stasio Vainiūno namuose, į kuriuos atvyko ir muzikavo Jonišio Algimanto Raudonikio meno mokyklos mokiniai bei mokytojai, vadovaujami direktoriaus Vitolio Žuko.

Nors ir žinodamas žurnalistės Aurelijos Arlauskienės literatūrinius gebėjimus, įdėmiai skaitęs jos knygą „Tomas Šernas: vakar buvo rytoj“, su savotiška baime ėmiau į rankas jos naująją knygą, skirtą mūsų įžymios operos solistės Irenos Milkevičiūtės, nepaprastai jautraus žmogaus, įkopusio į vokalinio meno viršukalnes, gyvenimui ir kūrybinei veiklai nušviesti. Apie šią asmenybę rašydamas kai kas gali ir nepajusti tokio žmogaus dvasinės šilumos ir išgyvenimų įvairovės. Vis dėlto su nepaprastu dėmesiu įnikus į šią knygą, skaitant puslapį po puslapio, abejonės nyko. Galėjau žavėtis, jog autorės tekstai ir operos solistės gyvenimo tarpniai, daugelį metų stebėti iš šalies ir gerai pažinti, tarsi susilydė į puikų derinį. Nuoširdžią pasakojimo tėkmę puikiai ryškina I. Milkevičiūtės mintys, paženklintos raudona spalva. Tą išraiškingą operos solistės gyvenimo, o ir kūrybinių darbų įvairovę puikiai analizuoja pagrindiniai knygos skyriai „Irena“, „Primadona“, „Profesorė“ ir „Kolegos“, taip pat žinios apie atlikėjos kūrybinį kelią, literatūros ir šaltinių sąrašas, žiniasklaidos atgarsiai apie I. Milkevičiūtę.

Čia galėčiau pasidžiaugti profesorės ugdytinių Eglės Stundžiaitės, Joanos Gedmintaitės,

Sandros Janušaitės, Aušrinės Stundytės, taip pat kolegų profesorių Giedrės Kaukaitės, Vytauto Juozapaičio, Edvardo Kaniavos, Vladimiro Prudnikovo ir kitų bei koncertmeisterės Ramintos Gocentienės šiltais žvilgsniais į profesorės I. Milkevičiūtės pedagoginio darbo subtilybes, leidusias daugeliui sublizgėti operos scenoje. O kur dar talentingoji atlikėjos duktė Asmik Grigorian, išaugusi motinos dainavimo klasėje ir tapusi geriausia pasaulio operos soliste. Ji sako: „Turiu mamą, iš kurios paveldėjau begalinį dosnumą ir užuojautą. Ji negali praeiti pro žmogų, kuriam negera, visą gyvenimą visus užjaučia, padeda, maitina, atiduoda be jokio išskaičiavimo. Ir aš tą turiu. Manau, kad tai viena gražiausių mano charakterio savybių, už kurią esu nuoširdžiai dėkinga mamai.“

Skaitydamas puslapį po puslapio, žavėjau si ne tik tauria profesorės I. Milkevičiūtės asmenybe, jos ypač ryškiais ir įspūdingais švytėjimais žymiausiose pasaulio operos scenose, nuoširdžiu, jautriu A. Arlauskienės minčių dėstymo tonu, bet ir radau ne vieną abejotiną momentą. Antai, 98 puslapyje rašoma: „Subrandintą operos teatro idėją realizavo 1929 metų sausio 29 d. įkurtos Lietuvių meno kūrėjų draugijos Operos taryba, tais pačiais metais įsteigusi Operos vaidyklą...“ Prieš pusę šimtmečio aplankius Kaune Operos vaidyklos narį Vincą Marcinuką, pirmojoje „Traviatoje“ dainavusį Gastoną, o ir sekretoriavusį Operos vaidyklos tarybos posėdžiuose, išsikalbėjus jis minėjo 1920 m. sausio 29 d. Tai gal čia tiesiog korektūros klaida? Taip pat nemaža nelygumų galima rasti ir rašant įvairias pavarde. Net jau minėta A. Grigorian rašoma ir A. Grigorjan (žr. pavardžių rodyklę, 203 p.).

Nepagalvota ir apie užsienio kompozitorių pavardžių rašybą. Vienur jos nesulietuvinotos, kitur lietuvinamos. Dvejonių kelia ir tai, kas parašyta 115–116 puslapiuose. O ten rašoma, jog Auklės vaidmenį I. Milkevičiūtė atliko Aleksandro Puškino operoje „Eugenijus Oneginas“. Visi žinome, kad A. Puškinas muzikos nerašė, o operos muziką sukūrė kompozitorius. Ir režisierė D. Ibelhauptaitė 151 puslapyje patvirtina, kad 2011 m. Auklės vaidmenį I. Milkevičiūtė atliko P. Čaikovskio operoje „Eugenijus Oneginas“, žinoma, sukurtą pagal A. Puškino to paties pavadinimo eiliuotą romaną. Čia jau akmenėlis į redaktorės darželį.

Beje, įdėmiai perskaitęs šią knygą, išgyvenau monografijos autorės A. Arlauskienės ir profesorės I. Milkevičiūtės nepaprastą

dvasinio pasaulio raiškos derinį, padedantį skaitytojui išjausti kiekvieną solistės gyvenimo momentą, jos jautrumą. Ji tą jausmą išpuoselėjo nuo pat jaunų dienų skindamasi kelią į išsvajotą muzikos pasaulį, ne konkuruodama su aplinkiniais, o tik daug dirbdama. Iki šios knygos pasirodymo tą ypatingą profesorės I. Milkevičiūtės jautrumą gal ir ne visi suvokėme, bet jautėme jos didžią talento galią, vokalinių meistriškumą, sušildytą nepaprasto dvasingumo, ir, žinoma, džiaugėmės, kad nepaliko Lietuvos, nors buvo kviečiama dirbti ir į kitas šalis. Ir dėl to ji yra Lietuvos operos legenda.

Už tokį svarų Lietuvos muzikinio gyvenimo, talentingų kūrėjų ir atlikėjų atšvaitą knygoje jų autoriams žurnalistams galiu tarti tik nuoširdų AČIŪ.

R E M I A

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Intelektu ugdymas COVID-19 sąlygomis

Julius Vėtra

Prisipažinsiu, kasdieninė rutina buvo gerokai išstūmusi mano intelekto troškulį. Kiaurą dieną deriesi su klientais, drebi, ar neužgrius STT agentai, kur tau domėtis, ką šiandien veikia ledi Gaga, seras Maiklas Džageris, Kimberli Kardašian ar kiti pasaulį priekin vedantys šviesuliai. Gėda prisipažinti, net nežinojau, kad viena garsiausių tėvynės Lietuvos influencerių Karolina Meschino gyvena nebe su ūkininku Jonu, net nebe su šokėju Remigijumi, o su dainininku OG Version ir katyte Džeine. Visai buvau apleidęs televizorių, radiją ir internetą.

Koronaviruso pandemija privertė mane atsipeikėti. Supratau, ką esu praradęs, tad

dabar kas vakarą sėdžiu prie televizoriaus, klausausi radijo ir jaučiu, kad dvasiškai turėtu ne savaitėmis, o dienomis. Tiesa, kiekviena pradžia sunki, tai suprato jau romėnai (*Omne principium grave est*). Praėjo pusė karantino, kol suvokiau, kuo skiriasi laidos „Čia ir dabar“ nuo laidos „Ten ir kadaise“, „Iš tuščio į dyką“ nuo „Iš dyko į tuščią“, „Ta prasme“ nuo „Ar ne?“ ir kitos. Pradėjau perprasti ir laidų vedimo, pašnekovų parinkimo principus. Pavyzdžiui, šiandien A laidos vedėja kalbina B laidos vedėją, o rytojaus metą – B laidos vedėja šnekučiuojasi su A laidos vedėją. Gėrėjau, kaip C laidos vedėja parodė D laidos vedėjos vestuves, o D laidos vedėja – C vedėjos sūnelio krikštynas. Labai įdomu

klausytis, kai laidų vedėjos (rečiau vedėjai) kalbina draugių mamas, savo pusseseres, buvusius bendraklasius ar net meilūžius.

Išmokau judesių, mimikos ir garso kultūros, nors praktikuodamas persistengiau. Pamatęs, kaip laidų herojai smarkiai skeryčioja rankomis, kas minutę perbraukia plaukus, kvatoja po kiekvieno sakinio, pabandžiau tai daryti kalbėdamasis su draugu Gedimino prospekte. Pastebėjau, kad susirinko smalsuolių būrys, kažkas pasiūlė iškviesti medikus. Supratau, kad tokia aukšta pokalbio kultūra tik išrinktiesiems, tad ją palikau tik atmintyje arba tam atvejui, jeigu kada pakvies į televiziją (tuščia svajonė).

Kaip žinome, Lietuva laisvajame pasaulyje pirmąją pagal eterio legendas, grandus, kultinius, guru, divas ir žvaigždes. Kas ne dainininkas, tai arba legenda, arba grandas, o likusiųjų net nesuskaičiuosi. Natūralu, kad tokių aukštų kvalifikacijų asmenybės ne tik džiugina ausį dainomis, bet ir turi ką patarti lietuvių tautai visais gyvenimo klausimais. Jie nuolatiniai laidų pašnekovai, keliaują iš laidos į laidą, iš kanalo į kanalą. Jie gelbsti valstybinių švenčių organizatorius – negi minėsi šimtmetį ar trisdešimtmetį kartu su nuobodžiais operos solistais, simfoniniais orkestrais ar dirigentais. Man pavyko išklausyti fantastinę laidą, kai vedėja buvo sukvietusi visą įžymybių tuntą: šalia legendos sėdėjo grandas, šalia grando – diva, šalia divos – influenceris ir kiti. Reginys, įsirižęs visam gyvenimui.

Žavi pokalbių temų įvairovė. Ji suteikia efektyvios naudos, praturtina akiratį. Iki šiol papusryčiauęs daug negalvodamas skubėdavau į darbą. Elgiausi neteisingai, nes nesusistygudavau. O reikia. Lietuviams sunku

lenktyniauti su kitomis šalimis ekonomikoje, nes Europos Sąjungoje susistygavimo vidurkis yra 47 proc., o Lietuvoje vos 7. Dabar aš pakirdęs visada susistyguoju.

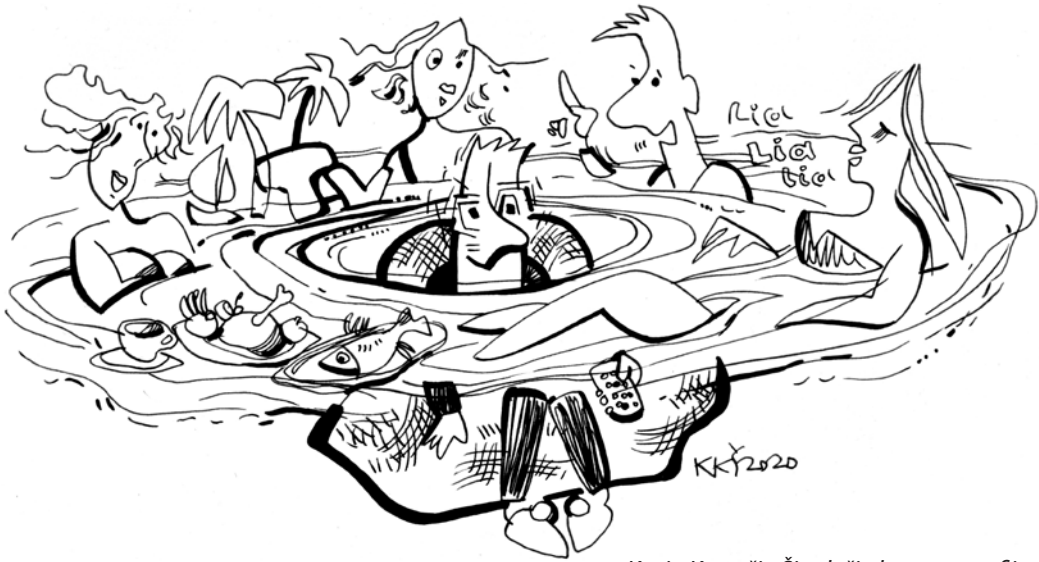
Kartais ne iš karto užmigdavau, vis kažkokia mintelė neduodavo ramybės: tą pamiršau, aną rytoj reiks atlikti. Pasirodo, mane kan-kindavo demonai. Psichologijos daktarė pamokė, kaip prieš miegą tų demonų atsi-kratyti. Dabar miegu kaip užmuštas.

Kai divos patartas pradėjau plauti liežuvį šiltu vandeniu, ne tik pagerėjo savijauta, bet ir išmokau tą padarą dažniau laikyti už dantų. Labai naudinga, ypač diskutuojant su žmona.

Kai kurie patarimai man neaktualūs, tačiau plečia akiratį, be to, galiu būti naudingas perpasakodamas kitiems. Anūkei pasakysiu, kad pirma reikia įverti kairįjį auskarą, o tik po to dešinįjį. Dabar labai madingi gelžbetoniniai auskarai, jų galima pasigaminti net namie. Verta nuo mažų dienų išmokti nagų dailės.

Žinoma, apie Vilniuje veikiančią Barakudų mokyklą nei anūkei, nei dukrai neužsiminsiu. Kaip ir sūnui apie masturbacijos ypatumus karantino sąlygomis. Apie pastaruosius itin išsamiai ir įtaigiai papasakojo universiteto profesorius.

Įsiminė trijų žvaigždžių ir dviejų guru diskusija apie šiuolaikinį romaną. Žvaigždė Upė Popšaitė pateikė pakitusią teoriją apie šio žanro kokybę: trumpumas – auksas. Kas XXI amžiuje imsis skaityti Stendalio „Parmos vienuolyną“ ar Tolstojaus „Karą ir taiką“? Vietoj jų galima susipažinti su dešimčia detektyvų. Geriausias romanas yra tas, kurį galima perskaityti skrendant iš Vilniaus į Barseloną arba per popietę Balio salos paplūdimyje, pareiškė guru Ežeras Šaumėnas.

Kazio Kęstučio Šiaulyčio humorografijos

Lietuviai – keliautojų tauta, ar ne. Tai pajutome ir dabar, kai jie grįžo iš visų žemynų, gausiai parveždami įsimintiną suvenyrą – COVID-19, ir kai padaugėjo vagysčių iš Rokiškio apskrities ūkininkų. Įdomu pastebėti, kad mūsų moterims užsienis – jūra iki kelių, o vyrai tenkinasi gaudydami galabyti skirtas vištas arba geriausiu atveju įsigydami kokią krautuvėlę. Paminėsiu pavyzdžių iš laidų „Globalūs lietuviai“.

Jūratė ibn Murladi as Halial buvo ištekėjusi už savo kaimo vaikiną, kuris ją tik iki Rygos nuvežė. Išsiskyrusi su juo, pasuko į Londoną, ištekėjo už kukurūzų dribsnių karaliaus, buvo žiauriai faina, vau, bet nepatiko Anglijos orai. Tada vėl išsiskyrė ir ištekėjo už arabų šeicho, kuris Afrikoje turi deimantų kasyklų ir 10 naftos verslovių, ta prasme. Tiesa, kukurūzų dribsnių karalius jai davė daugiau laisvės. Hasanas labai pavydus ir vis reikalavo sūnaus, o jis gimė tik devintas.

Skaistei dėl netobulos Lietuvos švietimo sistemos nesisekė mokslai, nebaigė net gimnazijos.

Vargo dirbdama padavėja restorane. Vieną rytą pamojavo Panevėžiui ir išskrido į Paryžių. Įsidarbino valytoja Eliziejaus bulvarų lauko kavinėje. Vos pusvalandį pasisukinėjo su šluota, ją pastebėjo pasaulinio drabužių tinklo „World Bikini and Shorts Inc.“ reklamos agentas ir pakvietė dirbti modeliu. Dabar Skaistė yra įmonės veidas, tipo, madų žurnalai varžosi dėl jos nuotraukų. Pademonstravo 3 567 bikinio komplektus, pati naudoja, vau, 61 liemenėlę. Turi daugybę gerbėjų, pradedant fotografais ir baigiant princiais. Jachta apiplaukė Kokosų salas, paskraidė virš veikiančio Havajų ugnikalnio, papozavo prie Velykų salų skulptūrų. Tiesa, profesija varginanti – šiandien pasirodymas Tokijuje, rytoj Melburne, poryt Rio de Žaneire. Kartą per mėnesį du kartus Žemės rutulį apskrido. Pabosta ta verslo klasė, pabosta lėktuve visi tie *Langoustines roulées dans une fine poudre de charbon végétal, cuites croustillantes, légumes apprêtés aux épices douces; Filet de Saint-Pierre cuit à basse température, mitonnée de butternut relevé au piment Basque, jus au laurier; Noix*

de coquille Saint-Jacques poêlées, salsifis confits à la fève de Tonka, jus de coquillages rehaussé de curcuma frais ir kiti patiekalai, kainuoją po 100–150 eurų.

Vaikų ji dar neturi, nes nesijaučia esanti re-torta homunkulams gaminti.

Vos nusileidus Palermo oro uoste, iš Pempininkų kaimo kilusios Audros širdį pavergė Sicilijos milijardierius. Dabar žiauriai laiminga, tiesiog vau, ta prasme. Sinjora Konselotti niekaip nesupranta, kodėl Lietuvos mergos vis dar tupi savo nusmurgusiuose kaimuose ar miesteliuose, kai pasaulyje tiek milijardierių. Ji už globalią Lietuvą, globalų lietuvį.

„Keistas dalykas. Kuo esi toliau nuo Lietuvos, tuo labiau ją myli, tuo labiau pasijauti esąs tikras lietuvis“, – labai įtikinamai dėstė sinjora Audra. Du jos sūnūs šneka tik skambia italų kalba, su močiute Lietuvoje bendrauja per vertėją, bet, paradoksas, Lietuvą dar labiau myli negu mama. Išvada labai logiška: kuo daugiau bus globalių lietuvių, tuo tėvynė bus labiau mylima, kai joje dar likę daugiau riejasi, negu myli.

Pastarąją mintį patvirtino porą savaitių trukę politikų, politologų, spaudos apžvalgininkų, gamtosaugininkų ir balistikos specialistų TV debatai dėl kulkos, kuria Utenos politikas *galimai* nušovė Pašilių rezervato stumbrę. Žvėris guli, ta prasme, o kulkos nė kvapo. Nėra kaip teisti politiko. Ir masinės opozicijos paieškos,

ir kriminalistų profesionalumas buvo bejėgiai. Opozicija tvirtino, kad Karbauskis kulka įmetė į Ėriškių tvenkinį, o valdantieji – kad ją rado Landsbergis ir laukia rinkimų į Seimą kampanijos. Tada ją iššaus antrą kartą.

Vis dėlto gali būti, kad kulka tik po kelių šimtmečių suras archeologai ir taip pat karštai ginčysis apie XXI amžiaus pradžios aukštą Lietuvos politinę kultūrą.

Karantinas užaštrino skrandžio temą. Neveikiant restoranams, viską reikia gamintis namie. Laimei, TV kanalai atskubėjo į pagalbą. Šalia Beatos, Vytauro, Andriaus, Pauliaus atsirado aibė beatukių, vytarukų, andriukų, pauliukų, kurie atsakingai siūlo, kaip lietuviams, ta prasme, iš pagoniško ir sovietinio meniu pereiti į Vakarų pasaulio kultūrą. Prie jų prisijungė ir globalieji lietuviai, kuriems gėda pasisakyti, kad kilę iš šalies, kur valgomi cepelinai, bulviniai blynai ir kraujiniai (brrr...) vėdarai. Kol mes visiškai nepereisime prie pastos, picos, varlių kojelių su česnakinio ar citrininio sviesto padažu, arklienos troškinių *a la* Oli, austrių, gaspačo, paelijos, hamburgerių, Kentukio viščiukų, Jorkšyro pudingo, tol mes Vakarams, tipo, liksime Rytų Europa, kad ir kiek besistengtume jiems įsiteikti. Gal karantinas šį procesą paspartins, ar ne?

Dar daug norėčiau papasakoti apie turtėjantį mano intelektą, bet atėjo laikas išvaikyti demonus, kietai išsimiegoti, rytą pabudus susistygauti ir pakelta galva išeiti į Lietuvą.

R E M I A

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Kas, kur, kada – 2020 m. nuo sausio iki birželio

Sausio 8 d. Lietuvos žurnalistų sąjungos (LŽS) Vilniaus skyriaus renginyje Žurnalistų namuose (ŽN) vyko dviejų skyriaus narių kūrybos vakaras: atidaryta žurnalistės, keliautojos ir fotografės Reginos Jakučiūnaitės-Kubertavičienės fotografijų paroda „Kalnų spalvos“, o susitikime su istorike bei žurnaliste Vida Girininkiene kalbėtasi apie tai, kaip aktualizuoti istorijos tyrinėjimus žiniasklaidoje.

Sausio 10 d. vyko LŽS Klaipėdos apskrities skyriaus visuotinis ataskaitinis susirinkimas. Dalyvavo LŽS pirmininkas Dainius Radzevičius, pavaduotojas Darius Lukoševičius,

Klaipėdos apskrities skyriaus pirmininkė Jolanta Beniušytė, pavaduotojas Žydrūnas Naujokas, skyriaus tarybos nariai Asta Kažukauskienė, Gediminas Pilaitis, Paulius Matulevičius, Laura Sėlenienė, nariai Gintarė Butkienė, Jelena Listopad, Kęstutis Meškys, Palmira Martinkienė, Aušra Pilaitienė, Romualda Laimienė, Rasa Pangonienė, Eugenijus Macius, Virginija Kesminė, Jurgita Jokubauskienė, Robertas Jokubauskas, Aldona Karečkaitė, Dovilė Ringis, Rūta Žukė. Iš viso 20 skyriaus narių.

Sausio 11 d. Kaune vyko LŽS Kauno apskrities skyriaus ataskaitinis rinkimų susirinkimas.

LŽS Klaipėdos apskrities skyriaus nariai su svečiais.

Eugenijaus Maciaus nuotr.

Nauja LŽS Kauno apskrities skyriaus valdyba.

www.kaunozurnalistai.lt nuotr.

Jame dalyvavo LŽS pirmininkas D. Radzevičius, pavaduotojai D. Lukoševičius, Audronė Nugaraitė. Susirinkime naujai ketverių metų kadencijai skyriaus pirmininku išrinktas Vidas Mačiulis, atnaujinta valdyba, kurią dabar sudaro Dalia Teišerskytė, Vladimiras Beresniovas, Vaida Girčė, Birutė Mačienė, Teodoras Biliūnas, Erikas Ovčarenko, Ieva Dyrkaitė, Virginija Grigaliūnienė.

Sausio 14 d. ŽN vyko LŽS Žurnalistų teisių gynimo ir stebėsenos komiteto posėdis. Jame dalyvavo Birutė Davidonytė, Rita Miliūtė, D. Lukoševičius, Daiva Grikšienė, Regina Montvilienė, D. Radzevičius. Nuotoliniu būdu posėdyje dalyvavo kauniečiai T. Biliūnas ir V. Grigaliūnienė. Nutarta Žurnalistų teisių gynimo ir stebėsenos komiteto pirmininku paskirti D. Lukoševičių, pavaduotoja – R. Miliūtė. Aptarti

Seime svarstomų įstatymų projektai, nū-tarta parengti klausimyną LŽS nariams dėl aktualiausių žurnalistų teisių pažeidimo ir gynimo.

Sausio 18 d. ŽN vyko LŽS valdybos posėdis. Jame į sąjungą priimti 22 nauji nariai, atnaujinti kūrybinių konkursų nuostatai, aptartos finansinės perspektyvos, apžvelgta teisinės pagalbos nariams teikimo tvarka, pristatyti komitetų veiklos planai, aktualijos (įstatymų pokyčiai, bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, skyrių veikla, Europos žurnalistų federacijos projektas). Medaliais „Už nuopelnus žurnalistikai“ nuspręsta pagerbti LŽS narius Gerimątą Statinį, Edmundą Gausauską, Giedrę Milkevičiūtę, Romualdą Laimienę, Jeleną Listopad, Leonardą Skirpstą, Virginijų Usinavičių, Modestą Patašį, Joną Staselį.

Sausio 28 d. į LR Prezidentą ir Seimo narius kreipėsi 12 kūrybinių organizacijų, tarp jų ir LŽS bei Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos (NŽKA), atstovai, susirūpinę dėl naujo valstybės paramos žiniasklaidai modelio, pagal kurį numatyta šiemet įsteigti Žiniasklaidos rėmimo fondą. Akcentuota, jog Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo projekte išliko dvi esminės ydos, kurios valstybės paramos žiniasklaidai modeliui kelia realias grėsmes ir neleidžia sukurti politiškai nepriklausomo, efektyvaus ir skaidraus paramos skirstymo kultūros ir šviečiamiesiems projektams tvarkos.

Sausio 29 d. ŽN vyko NŽKA valdybos posėdis. Priimti nauji nariai, aptartos finansinės perspektyvos, aktualijos, veiklos programos, apžvelgti kūrybiniai konkursai ir kt.

Vasario 4 d. Vilniaus universiteto Mažojoje auloje vyko Pasaulinei rinkimų dienai

paminėti skirta diskusija „Medijų vaidmuo rinkimuose: nuo politinės reklamos iki megalienų“. Diskusijoje dalyvavo LŽS pirmininkas D. Radzevičius.

Vasario 6 d. penkios Juodojo veidrodžio statulėlės pasiekė dažniausiai pažeidžiamas grupes išgirdusias žiniasklaidos priemones. „Media4change“ analitikų atlikto tyrimo pagrindu įteikti apdovanojimai sulaukė ir Pasaulinio etiško žurnalistų tinklo bei tų grupių atstovų, apie kuriuos dažniausiai kalbama be jų, dėmesio. Apdovanojimus penkiose kategorijose pelnė: LRT televizija (iš 5 stebėtų TV kanalų), LRT radijas (iš 11 stebėtų radijo stočių), regioninė spauda – „Šiaulių kraštas“ (iš stebėtų 92 leidinių), interneto portalas *15min.* (iš stebėtų 428 interneto puslapių), nacionalinė spauda – „Lietuvos rytas“ (iš stebėtų 26 leidinių).

Vasario 10 d. Estijos žurnalistų sąjungos kvietimu LŽS pirmininkas D. Radzevičius ir

Senjorų klubo renginio akimirka.

www.lzs.lt nuotr.

www.lzs.lt redaktorius Vytautas Žeimantas ir per karantiną neprarado humoro jausmo: apsaugai nuo viruso susiradęs dujokaukę sakė, jog yra vienas minusas – ji trukdanti bučiuotis.

V. Žeimanto nuotr.

„Žurnalistikos“ almanacho vyriausioji redaktorė J. Beniušytė Taline dalyvavo tarptautinėje žurnalistų konferencijoje.

Kovo 4 d. LŽS Senjorų klubo nariai Teatro sąjungos salėje susitiko su Seimo nare Ingrida Šimonyte ir Lietuvos pagyvenusių žmonių asociacijos vadove Grasilda Markavičiene. Svarbiausios susitikimo temos buvo Seimo darbas, pensijų reforma ir ateities perspektyvos. Šviesaus pavasario linkėjo ir artėjančios Kovo 8-osios proga moteris pasveikino klubo pirmininkas I. Skridla ir jo pavaduotojas A. Kairys.

Kovo 13 d. dėl Lietuvoje paskelbto COVID-19 karantino buvo uždaryti Žurnalistų namai. Laikantis tam tikrų dar tebesitęsiančio karantino reikalavimų, ŽN iš dalies atidaryti balandžio 27 d. Iki gegužės 31 d. atidėtas

2020 m. LŽS nario mokesčio mokėjimo terminas (anksčiau buvo iki kovo 31 d.).

Kovo 14 d. Kauno miesto muziejaus Rotušės skyriuje atidaryta VŠĮ Lietuvos spaudos fotografų klubo rengto 18-ojo nacionalinio fotografijų konkurso „Lietuvos spaudos fotografija“ laureatų darbų paroda „Lietuvos spaudos fotografija 2019“.

Kovo 17 d. „Nacionalinė spauda“, Nacionalinė rajonų ir miestų laikraščių leidėjų, Lietuvos radijo ir televizijos bei Interneto žiniasklaidos asociacijos kreipėsi į šalies valdžią dėl koronaviruso įtakos Lietuvos žiniasklaidos sektoriui. „Asociacijų, vienijančių didžiąją dalį Lietuvos žiniasklaidos priemonių, nariai vienas po kito praneša apie susidūrimus su reklamos užsakymų, leidinių iš uždaromų prekybos vietų atšaukimu,

o tai tiesiogiai siejasi su žiniasklaidos priemonių pajamomis ir galimybėmis vykdyti savo veiklą, – teigiama kreipimesi. Plačiau QR kode.

Balandžio 8 d. paskelbti Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2019 m. veiklos rezultatai. Praėjusiais metais tarnybai pateikta rekordiškai daug skundų – 380. Lyginant su 2018 m., jų padaugėjo 16 proc. Jau keleri metai iš eilės stebima skundų dėl internete, ypač socialiniuose tinkluose, skelbiamos informacijos didėjimo tendencija. Plačiau QR kode.

Balandžio 14 d. LŽS pirmininko įsakymu sudaryta V. Kudirkos ir V. Gedgaudo premijų vertinimo komisija: Aurelija Arlauskienė, J. Beniušytė, Jolanta Mažylė, Virginija Motiejūnienė, J. Staselis, Ginas Dabašinskas, Laisvūnas Karvelis, A. Nugaraitė, Virginijus Savukynas ir Henrikas Vaitiekūnas. Vėliau komisijos nariai komisijos pirmininke išrinko A. Nugaraitę.

Gegužės 7 d. Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena šiemet LŽS paminėta virtualiai – LŽS narės Aidos Vėžalienės idėja pasveikinti kolegas virtualiu sveikinimu pasinaudojo visas būrys kolegų Lietuvoje ir užsienyje. Visų sveikinimų bendra idėja – „Už laisvę ir už žurnalistiką“. Įrašytus sveikinimus galima pasižiūrėti Žurnalistų namų feisbuko paskyroje.

LŽS ir NŽKA tradiciškai Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną paskelbė Vinco Kudirkos ir Vytauto Gedgaudo premijų laureatus.

V. Kudirkos premija paskirta Ritai Aleknaičiai-Bieliauskienei už penkis brandžius meninės publicistikos darbus: dokumentinius filmus „Žmogus su laiko žyme. Kompozitorius Vytautas Laurušas“, „Dainos galia. Chorų dirigentas Lionginas Abarius“, „Žiemgalos dainius. Algimantas Vincentas Raudonikis“, „Scenos ažuolas. Jonas Stasiūnas“ ir monografiją „Žiemgalos dainius. Algimantas Vincentas Raudonikis“.

Aida Vėžalienė ir Juozas Šalkauskas sveikina kolegas.

Jolantos Beniušytės nuotr.

LŽS premijų medaliai.

Dainiaus Radzevičiaus nuotr.

V. Gedgaudo premija už nuotykinį-istorinį romaną „Gaono kodas“ ir publikacijų bei renginių ciklą, skirtą šiai knygai ir ypatingoms jos istorijoms, paskirta Ryčiui Sabui.

„Pateiktų konkursui darbų teminė ir žanrinė aprėptis įvairialypė – nuo spaudos istorijos, kompozitorių gyvenimų iki aktualijų publicistikos, nuo knygų, straipsnių rinkinių iki fotografijų ir filmuotos medžiagos. Visa tai patvirtina kūrėjų profesionalumą ir kūrybiškumą, tęsiant profesionalios žurnalistikos tradicijas, pritaikant jas laikmečio iššūkiams ir auditorijos poreikiams“, – sakė

vertinimo komisijos pirmininkė profesorė dr. A. Nugaraitė.

2020 m. V. Kudirkos premija – 1 500 eurų, V. Gedgaudo premija – 1 000 eurų. Šiemet dėl karantino premijos bus įteikiamos vėliau.

Gegužės 7 d. Seimas priėmė Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pataisas. Įstatyme, kuris įsigalios 2021 m., detalizuoti LRT veiklos principai, įtvirtinti ne tik LRT programų, bet ir LRT interneto svetainės turinio reikalavimai, papildytos LRT teisės ir pareigos. Plačiau OR kode.

Parengė Jolanta Beniušytė

REMI A

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Tylos minutė

Jadvyga Giedraitė-Godunavičienė

1932 10 07 Klaipėda–2019 11 29 Vilnius, žurnalistė, poetė.

1939–1946 m. mokėsi Šventosios šešiametėje mokykloje, 1946–1949 m. Palangos gimnazijoje. 1949 m. kartu su šeima ištremta į Krasnojarsko kraštą. Dirbo kolūkyje, miško darbininke, mokėsi Tasejevo rajono Troickojės vidurinėje mokykloje. 1958 m. grįžo Lietuvą. 1958–1960 m. mokėsi Palangos vakarinėje vidurinėje mokykloje. 1958–1964 m. Palangos prekybos valdybos buhalterė. 1960–1966 m. VU žurnalistikos specialybės studentė neakivaizdininkė. 1964–1965 m. Kretingos r. laikraščio „Švyturys“ korektorė ir žurnalistė. Nuo 1965 m. laikraščio „Vakarinės naujienos“ naujienų ir kultūros skyriaus darbuotoja. 1999–2007 m. Lietuvos nacionalinio muziejaus atstovė spaudai. 1981 m. LSSR nusipelnusi žurnalistė. 2014 m. LŽS medalis „Už nuopelnus žurnalistikai“. Palaidota Vilniaus Antakalnio kapinėse.

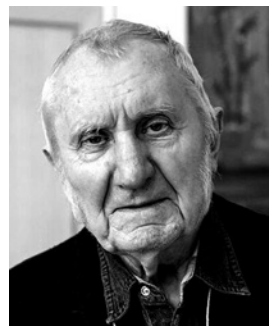
Gintaras Kandrotas

1970 04 20 Eišiškės–2019 12 19 Marijampolė, žurnalistas.

1985 m. baigė Kašonių aštuonmetę, 1988 m. – Jiezno vidurinę mokyklą. Mokėsi Jaunųjų korespondentų universitete prie „Komjaunimo tiesos“ redakcijos. 1988–1994 m. VU žurnalistikos specialybės studentas. Nuo 1994 m. pradėjo dirbti Marijampolės „Suvalkiečio“ redakcijoje: atsakinguoju sekretoriumi, korespondentu. Daugiausia rašė žemės ūkio, savivaldybių darbo temomis. 2007 m. redakcijos bendruomenės išrinktas redaktoriumi. Apdovanotas Marijampolės r. savivaldybės Šv. Jurgio medaliu. Palaidotas Darsūniškio (Kaišiadorių r.) kapinėse.

Zinas Jonas Kazėnas

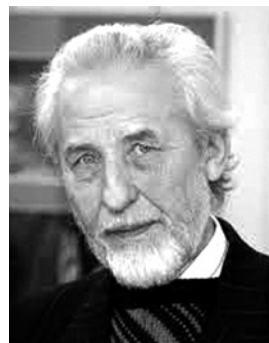
1936 06 17 Linkuva–2019 12 27 Vilnius,
fotografas, grafikas, tapytojas.

1954 m. baigė Pasvalio vidurinę mokyklą. 1954–1956 m. mokėsi Daugpilio aukštesniojoje karo aviacijos mokykloje, įgijo profesionalaus fotografo ir kino operatoriaus specialybę. 1966 m. Vilniaus inžineriniame statybos institute baigė specialius anglų kalbos kursus. Nuo 1959 m. dirbo Vilniuje: 1968–1980 m. Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institute, 1980–1984 m. „Dailės“ kombinate, nuo 1984 m. Fotografijos meno draugijoje. Nuo 1988 m. laisvai samdomas fotomenininkas. 1988–1991 m. Sąjūdžio informacinės agentūros fotografas. Stažavosi Paryžiuje (1979), Kelne (1989). Nuo 1965 m. leidykloje „Mintis“ rengė plakatus, atvirukus, kalendorius, turistinę literatūrą, fotoalbumus. 1979–1989 m. bendradarbiavo su turizmo firmos „Inturist“ (Maskva) reklamos skyriumi. Nuo 1969 m. dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje. LŽS (1972) ir NŽKA (2005) narys. Kūrė ir rengė LŽS temines parodas, atstovavo LŽS ir NŽKA įvairiuose projektuose, aktyviai dalyvavo LŽS Senjorų klubo veikloje.

Petras Naraškevičius

1940 02 24 Trakai (Širvintų valsč.)–2020 02 16 Alytus,
žurnalistas, rašytojas, redaktorius.

Mokėsi Panevėžio hidromelioracijos technikume. 1961 m. baigė Panevėžio 1-ąją vidurinę mokyklą, 1984 m. LŽŪA Ekonomikos fakultetą. 1956–1957 m. Anykščių rajono laikraščio „Kolektyvinis darbas“ literatūrinis darbuotojas. 1957–1965 m. laikraščio „Panevėžio tiesa“ literatūrinis darbuotojas, skyriaus vedėjas. 1965–1972 m. laikraščio „Tiesa“ korespondentas Panevėžio krašte, 1972–1993 m. – Džukijoje. 1995–1997 m. laikraščio „Litas“ korespondentas, vėliau – laikraščio „Pietų Lietuva“ redaktorius. LŽS, NŽKA, Lietuvos rašytojų sąjungos narys. Išleido miniatiūrų rinkinius „Į saulę“ (1959), „Beržų žydėjimas“ (1964), „Gyvasis vanduo“ (1978), „Žalias vėjas“ (1984), „Saulėtekio upėje“ (2005), „Miniatiūros“ (2016), apsakymų, novelių ir apysakų knygas „Lapai šneka“ (1960), „Žvaigždės skamba“ (1963), „Didelio miesto gatvė“ (1969), „Visą birželį nelijo“ (1988), „Ežerėlių akys“ (1988), „Fotografija su geltona dėmele“ (2006), publicistikos ir esė knygas „Duona ir aritmetika“ (1988), „Alksniai prie Širvintos“ (1990), „Plaukimas Širvinta iš vakardienos“ (2006), „Širvintų grindinys“ (2014). Kūryba publikuota „Kultūros baruose“, „Nemune“, Lietuvos ir užsienio almanachuose, išversta į latvių, lenkų, baltarusių kalbas. 2009 m. skirta Alytaus miesto kultūros premija. Palaidotas Alytaus pirmosiose kapinėse.

Vytautas Bačius

1932 04 20 Paškonys, Utenos apskr.–2020 03 11 Vilnius, filologas, televizijos žurnalistas.

1952 m. baigė Ukmergės 2-ąją vidurinę mokyklą, joje priklausė pagrindinei jaunimo organizacijai „Lietuvos patriotai“. 1957 m. baigė VU Istorijos-filologijos fakultetą. 1962–1976 m. Lietuvos radijo ir televizijos komiteto Paskutiniųjų žinių redakcijos korespondentas, vyresnysis redaktorius, „Dienos reportažų“ laidos organizatorius ir vedėjas. 1976–1981 m.

Eltos ir TASS korespondentas, Eltos apžvalgininkas. 1981–1993 m. Lietuvos radijo ir televizijos komiteto Radijo propagandos redakcijos darbuotojas. Rengė ir vedė laidas „Ekonomikos komentarai“, „Studija“, „Vilnius ir vilniečiai“. 1993–1994 m. UAB „Baltijos televizija“ redaktorius, nuo 1994 m. TV3 (buv. „Tele-3“) žinių skyriaus reporteris, direktorius. 2013 m. išleido romaną „Sutrypti metai“.

Edmundas Juškys

1932 01 04 Naujininkai, Eržvilko vlsč.–2020 03 15 Vilnius, publicistas, vertėjas, diplomatas.

1949 m. baigė Eržvilko gimnaziją, 1955 m. Vilniaus valst. pedagoginiame institute – anglų k. studijas. 1955–1959 m. dirbo pedagoginį ir partinį darbą Tauragės rajone, Panevėžyje, Vilniuje. 1959–1982 m. partinis darbuotojas Vilniuje, diplomatas Vašingtone. 1982–1984 m. „Žinijos“ draugijos pirminko pavaduotojas. 1984–1989 m. leidyklos „Mintis“ vyr. redaktorius. 1989–1995 m. leidybos UAB „Lituanus“ generalinis direktorius, jidiš, lietuvių, rusų ir anglų kalbomis leido laikraštį „Lietuvos Jeruzalė“. 1991–2009 m. privačios leidyklos „Egaldą“ vadovas. Lietuvos radijo ir televizijos komisijos narys. LSSR nusipelnęs kultūros veikėjas (1982). LŽS narys (1984), NŽKA narys (2005). 2010–2014 m. LŽS pirmininko pavaduotojas ryšiams su užsieniu. 1995–1997 m. „Žurnalistikos enciklopedijos“ redakcinės kolegijos narys. Iš anglų kalbos išvertė apie 40 grožinės literatūros ir publicistikos knygų (daugiausia pagal adaptuotas versijas). Palaidotas Eržvilko kapinėse.

Juozas Šiupšinskas

1933 09 27 Guostelė, Prienų vlsč.–2020 04 22 Vilnius,
žurnalistas, redaktorius.

Sovietų valdžiai tėvus ištrėmus į Sibirą, glaudėsi pas gimines, vidurinio mokslo siekė Stakliškėse, Kaune ir Vilniuje. 1970 m. VU baigė žurnalistikos studijas. 1958–1964 m. laikraščio „Tiesa“ darbuotojas, 1964–1969 m. žurnalo „Švyturys“ vyresnysis redaktorius. 1979–1991 m. žurnalo „Darbas ir poilsis“ vyriausiasis redaktorius, 1992–1993 m. žurnalo „Gyvenimo šaltiniai“ vyriausiasis redaktorius. Periodikoje ir autorių kolektyvų knygose paskelbė apybraižų apie Lietuvos žmones, straipsnių gamybinėmis ir socialinėmis temomis, apsakymų. LŽS narys (1959), rinktas į šios sąjungos valdybą, 1991–1997 m. Kontrolės komisijos pirmininkas. Vinco Mickevičiaus-Kapsuko premija (1976), SSRS žurnalistų sąjungos premija (1983). LSSR nusipelnęs žurnalistas (1983), K. ir J. Bobelių žurnalistinė premija (1997), LŽS medalis „Už nuopelnus žurnalistikai“ (2009). Palaidotas Vilniaus Kairėnų kapinėse.

Marija Macijauskienė

1930 03 11 Kaunas–2020 05 08 ten pat,
publicistė, poetė, literatūros darbuotoja.

1942–1949 m. mokėsi Linkuvos gimnazijoje, Pakruojo progimnazijoje, Kauno II mergaičių gimnazijoje, 1954 m. VU baigė lietuvių kalbos ir literatūros studijas, 1950–1953 m. mokėsi studijoje prie Vilniaus akademinio dramos teatro. 1954–1958 m. žurnalo „Jaunimo gretos“, 1958–1967 m. laikraščio „Kauno tiesa“ kultūros ir mokyklų skyriaus darbuotoja. 1967–1968 m. žurnalo „Nemunas“ skyriaus redaktorė, 1968–1969 m. laikraščio „Gimtasis kraštas“ darbuotoja. 1969–1984 m. LSSR literatūros muziejaus jaunesnioji mokslinė bendradarbė, vyresnioji mokslinė bendradarbė, o 1970–1981 m. direktorė. LŽS (1987) ir Lietuvos rašytojų sąjungos narė (1983). Apdovanota UAB „Kauno spauda“ prizų už knygą „Atminties kontūras“ (festivalis „Poezijos pavasaris-2014“), Kauno miesto savivaldybės II laipsnio Santakos garbės ženkle (2015), pasidabruotu Kauno miesto burmistro Jono Vileišio medaliu (2020). Išleistas knygos: apybraižos

„Gyvenimo akimirkos“ (1968), „Žvaigždės“ (1973), „Nematomas tiltas“ (esė, 1976), eilėraščių „Kaip laukiantis medis“ (1979), „Aguonų miestai“ (1983), „Kaip drugys į žiburį“ (1987), „Žaidimas su ugnimi“ (1994), „Į pačią širdį“ (1998), „Kaip riksmas, pabėgantis medžių viršūnėm“ (2000), atsiminimų „Lyg anglis pelenuos...“ (1995), „Iš to paties žvaigždyno“ (1996), „Lyg visa Lietuva“ (2000), „Po aukštus kalnus vaikščiojau...“ (2002), „Mūsų skaitinėliai“ (vaikams, 2004), „Magnolija prie kelio“ (esė, 2005), „Žiogo kalendorius“ (vaikams, 2006). Žurnaluose „XXI amžius“, „Nemunas“, „Literatūra ir menas“ paskelbė straipsnių apie lietuvių literatus, menininkus. Palaidota Klaipėdos Joniškės kapinėse.

***Panaudoti Vytauto Žeimanto, Domo Šniuko
sukaupti ir viešosios interneto prieigos duomenys***

Petras Garnys

1960 04 09 Pabuojai, Pasvalio r.–2020 05 05 Kaunas,
televizijos žurnalistas, redaktorius.
Palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse.

Kolega Petras buvo kieto charakterio žmogus, iš gimtųjų Pabuojų derlingų laukų atsinešęs išdidaus ir užsispyrusio aukštaičio būdą. Šeimoje įdiegta pagarba lietuviškam žodžiui, literatūrai lėmė jo gyvenimo kelią. Nemažą įtaką jam turėjo jo mamos brolis – žymus poetas, eseistas ir vertėjas Petras Palilionis. Po vidurinės mokyklos Pušalote studijavo lietuvių kalbą Vilniaus pedagoginiame institute. Baigęs, nuo 1984-ųjų porą metų dirbo Lietuvos radijo, o vėliau „Panoramos“ korespondentu Kaune. 1994 m. tapęs LTV Kauno programų direkcijos direktoriumi daug dėmesio skyrė kultūros ir meno laidoms. Jo vedama „Konrado kavinė“ pašnekino daugelį rašytojų, menininkų, priminė smetoninio Kauno meno pasaulį. Jam talkino puiki kolegų grupė su režisieriumi Vytautu Balsiu. Įsiminė jų kurti dokumentiniai filmai apie Kauno miestą, kardinolą Vincentą Sladkevičių, poetą Bernardą Brazdžionį, kunigą Ričardą Mikutavičių, Juozą Keliuotį. Lietuvos kultūrai buvo skirtas ir TV žaidimas „Konrado kavinės ruletė“. Panaikinus LTV Kauno programų direkciją, 2001 m. P. Garnys įkūrė VšĮ Kauno radiją ir televiziją, jo pradėtos „Septynios Kauno dienos“ rengiamos iki šiol. Parašė ir išleido keletą didelės apimties knygų apie Kauno apskritį ir jos garsius žmones. P. Garnys apdovanotas LŽS medaliu „Už nuopelnus žurnalistikai“, Kauno miesto savivaldybės antrojo laipsnio Santakos garbės ženklui.

Vilius Kaminskas, LŽS narys

Belaikiškumas. Iš serijos „Tarp Dviejų Krantų“.

Tado Kazakevičiaus nuotr.

TURINYS

- 3 Redaktorės žodis

ETIKA IR PROFESIONALUMAS

- 6 Populiarios naujienos standartas naujojoje žiniasklaidoje
13 Europos žurnalistika – koks kelialapis į šviesią ateitį?

MININT LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO 30-METĮ

- 21 Žiniasklaida ir Lietuvos laisvė
39 Televizijos laida „Veidrodis“ – gaivaus oro gūsis
48 Kaip gimė pirmasis necenzūrinis
54 Trisdešimtmečio akimirkos – istorinėse nuotraukose
64 Nepriklausomybės aušrai brėkstant
70 Lietuvos įvykių atgarsiai Rusijos žiniasklaidoje
78 „Žurnalistikos potvynis“, arba žodžio ir spaudos laisvės atgimimas

SVARBIOS SUKAKTYS

- 82 Naujienų agentūrai Elta – 100 metų!
88 Rašyti trumpai – pasakyti daug
92 Eugenijos Šimkūnaitės palikimas šalies periodikoje

ŽURNALISTŲ KŪRYBA IR RENGINIAI

- 104 Per karantiną pravertė naujų darbo formų įgūdžiai
107 Tarp Dviejų Krantų
109 Žurnalistai – į muzikos aruodą

ZUIKIO KOPŪSTAI

- 114 Intelektu ugdymas COVID-19 sąlygomis

LIETUVOS ŽURNALISTAI: ĮVYKIŲ KRONIKA

- 118 Kas, kur, kada – 2020 metai nuo sausio iki birželio

PRO MEMORIA

- 124 Tylos minutė

ISSN 0135-1346

9 770135 134000